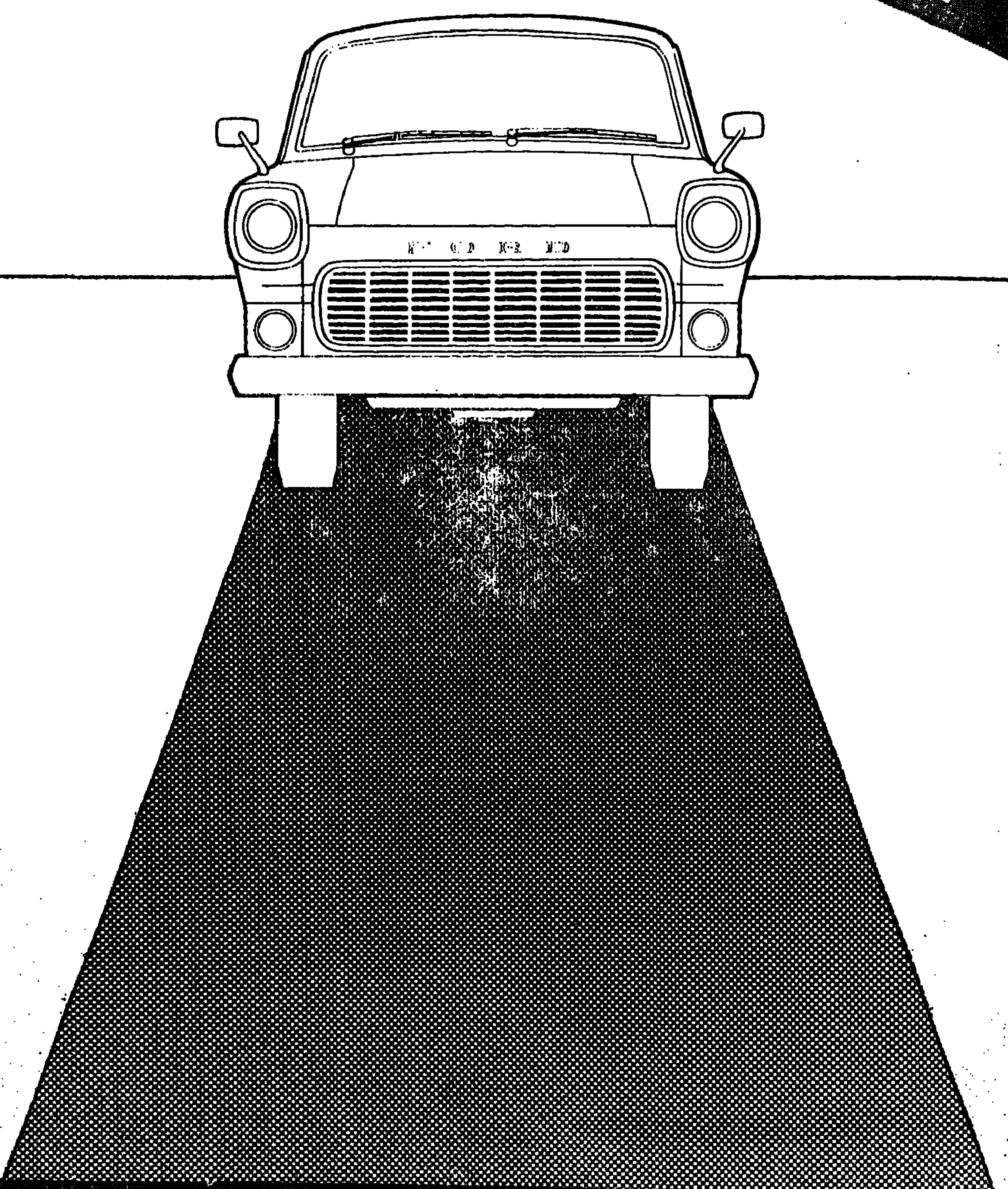

שבועון של המשחר

מס' 63 (240) שנה ח'
ב"ח אב תשל"ד, 16 אוגוסט 1974

ראש עיר עני

ג'ון רולינגס הוא בן 31, נשוי ואב לשני ילדים. מזה שנה הוא משמש כראש העיר של נורת'האמפטון (אנגליה). בשעות הערב ובסופי שבוע הוא עובד כפועל נקיון בבית־החולים העירוני.

ראש העיר אינו עושה זאת לגמען מתן דוגמה אישית — הוא פשוט זקוק לכסף, כי משכורתו בעירייה מסתכמת בחשבון הוצאות של 500 ל"י בערך לחודש — ותשלום אחר לנושא המשרה הרמה אינו נהוג. מקורו של נוהג מוזר זה הוא בכך שבבריטניה על פי רוב ראשי ערים הם סוחרים ובעלי עסקים, שאינם זקוקים להכנסה של ממש מעת שהם משמשים בתפקיד ציבורי.

ילדי־טלוויזיה

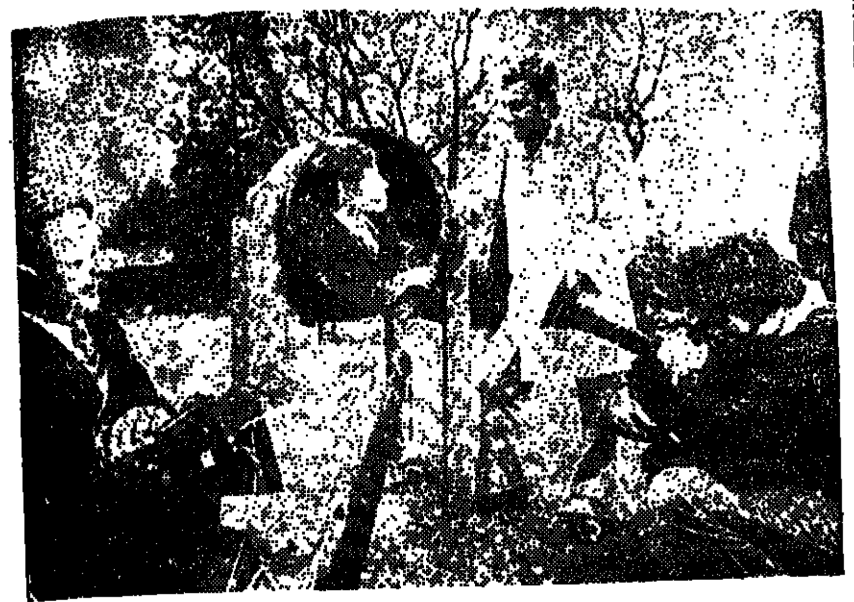

בן האנטר, איש הטלוויזיה, התפרסם באמריקה כ„אבי היתומים". בתכניתו היומית בתחנת השידור של לוס־אנג'לס הוא מציג לפני הצופים ילדים שנתייתמו או זקוקים מכל סיבה שהיא למשפחה אומנת או אימוץ. להפתעתו מתקבלות אחרי השידור פניות טלפוניות רבות של אנשים המוכנים לאמץ את הילדים.

מובן שדרכו המיוחדת של האנטר באימוץ ילדים מעוררת מחלוקת רבה. אולם מתברר שעד תחילת השידורים רק 25% מן הילדים הבעייתיים הבוגרים יותר מצאו הורים מאמצים, ועתה, הודות לטלוויזיה, עלה מספר המאומצים בקבוצה זו עד ל־85%.

עולם מוזר

מפלגת המין

ציר מפלגת המין בפרלמנט (משמאל)

מרגטה בשעת מסע הבחירות

הכל התחיל כבדיחה. עימון פורנוגראפי בהאמבורג הודיע על הקמת מפלגה פוליטית חדשה „D.S.P." — מפלגת הסקס הגרמנית. עכשיו יושבים נציגיה המכובדים של המפלגה החדשה בפרלמנט של שוואביה... משום, חבר המפלגה קארל־היינץ לנגנר הציג את מועמדותו — ונבחר.

שיטות התעמולה של המפלגה החדשה יש בהן מרוח החדשנות — מרגטה גזארנוס, בת 18, הופיעה בכיכר העיירה עירומה כביום היוולדה כדי להדגיש שהמפלגה שלה דוגלת ב„חופש מוחלט".

בטאון המפלגה נושא את השם „אינטים" — אם כי בבחירה ומועמדיה טוענים שאין הם מועדון לענייני מין, אלא גוף פוליטי לגיטימי.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

מכון ויצמן בקאזינו

מבצת־קולו החליטה, כפי הנראה, לשנות את תדמיתה. עד כה חידונים המדעיים, באיות משחק הימורים — סוף סוף אם לספורט... הזכרנות כעיר הימורים, רולטה והתאבדויות של מי שהפסידו את כל... מותר להיבנות מ„טוטו" מדוע ייגרע חלקו של המדע... אתכם במוזי סיבוב אחד. הנה מצא לנכון מכון ויצמן לכנס כנס מדעי... בתצלום: פרופסור (ולף), פרופסור זאקס, מר רנצו... היזקא במקום זה, אולי מקווים אנשי הכספים של המכון לזכות. אגב, במונאקו, מר מאיר מצרים ומר ווהסר ממכון ויצמן — בשעת [illegible]

אורי גלר ממוסקבה

הסובייטים אינם מוכנים לפגר אחרי הארצות הקפיטאליסטיות בשום שטח. מספרים שלפני שנים אחדות הם הודיעו שיש להם אשה יותר חרשה, יותר עיוורת ויותר אילמת מהלן קלר... בהזדמנות אחרת הם הצהירו שברוסיה מצוי הגמד הגדול ביותר בעולם.

עתה מתפרסם תצלומו של הרוסי בוריס ירמולאיב, העולה בהכונותיו העל־טבעיות על אורי גלר שלנו.

אם להאמין לתצלום, מסוגל בוריס להתבונן... רב בקופסת גפרורים עד שזו מתחילה... בין ידיו, ותשיות בחלל. אורי גלר, כידוע, מסוגל להשפיע רק על עצמים מתכתיים. הנה... התקיימה הפאראפסיכולוגיה הסוציאליסטית על הקאפיטאליזם הרקוב...

המערכת והמנהלה: בית „על המשמר", רח' בראבינדור 4, תל־אביב. המען למכתבים, תגובות והערות: שירות „שק נעול", תל־אביב. עורך ראשון: בצלאל לב ז"ל.
העורך: ישראל זמיר; עריכה גראפית: „טים"; צלמת: ריבה סגל; מזכירה: נורית לבנר; חברי המערכת: י. אופן, צ. בן־שלום, מ. גילת, ג. מנור, ר. מרוז, י. סובול, מ. סנונית, ז. קאנצ, ג. קוגן, ת. רז, ח. שור.

השבוע — איך היה?

ביוון ובתורכיה חזרו תחנות־השידור לנגן מארשים צבאיים, ולקול התופים והחצוצרות חוגגים התורכים והיוונים זה את זה בקפריסין. ועידת־ז'נבה שלהם נכשלה ובמקום בו נכשלים פוליטיקאים — גוברים קולות התותחים. אי האהבה, דומה שהשנאה נשתלטה עליך...

אג"דן — אגד־דן — יהיה אולי שם החברה החדשה שסוף סוף תהיה בעלת המונופול הבלעדי על כל התחבורה הציבורית בישראל, וזאת כמובן לאחר שהממשלה תכסה את חובותיה... טוב ליהודים או רע ליהודים? — תלוי מאיזה נקודת־מוצא אתה יוצא. מונופול כזה דרכו שהוא פוגע בציבור, אך אם הוא בפיקוח ממשלתי אז זה לא כל־כך נורא...

דחיה את הכתבה „מי יגן על התורה" הכנו לקראת ישיבת הכנסת שעמדה לדון השבוע בבעיית גיוסם של בחורי הישיבה לצה"ל. כרגע למדנו לדעת שבשל מחסור בזמן (הכנסת יוצאת לפגרה) — הדיון יידחה לתחילת המושב הבא (חבל שאין מתייעצים תחילה עם העיתונות). מכל־מקום נאחל לח"כים חופש נעים..

אולם יחד עם זאת, איננו יכולים שלא לתמוה ולהביע את אכזבתנו על שמפלגת ה„עבודה" הציעה לחברי הכנסת החרדים אתנן בצורת התחייבות בכתב „שלא יהיו כל שינויים לרעה על ידי הממשלה בתחום ההישגים הספציפיים שהושגו על־ידי אגודת־ישראל ופועלי אגודת־ישראל, כגון מעמדם של בני הישיבות, בנות דתיות, חינוך עצמאי ועוד."

ההמשך הלא ידוע: חילוקי־דעות בין חברי החזית־הדתית אם אמנם לקבל את ההצעה, והפתרון — העברת ההכרעה כולה ל„מועצת־גדולי־התורה"...

ג'ראלד פורד נאם את נאום הבתולין כנשיא ארה"ב. נושא הנאום קשור למשולש־האמריקני: אלוהים, החוקה והדולר. השאר כמובן בדרגת חשיבות משנית. הנשיא אומנם לא פסח על מדיניות־החוץ ועל הצהרת המשך של מדיניות הדטאנט. האם פורד הוא טוב או רע ליהודים? שאלה זו כבר אינה רלבנטית. הוא הנשיא ואין בלתו. נאומיו החיוביים והנלהבים על ישראל נאמו עוד בהיותו איש המימשל, ולא חייבו אותו בביצוע אופרטיבי. עתה שעת המבחן. נחיה ונראה. מזלנו הוא, שקו מדיניותה של ארה"ב כפי שהותווה ע"י ניקסון וקיסינג'ר הוא של תמיכה בישראל. לכן אין להניח שג'ראלד פורד יהיה דווקא האיש שיכניס לנו מקלות לגלגלים.

שתי „טרויקות" נפגשו השבוע: פק"פ — פורד — קיסינג'ר — פאחמי, שדנה בבעיותינו. אליבא דפאחמי אפשר כבר לעבור להמשך השלבים האופרטיביים, שפירושם: נסיגה ישראלית משארם־אל־שייך ומאבו־רודס. מצרים אפילו מוכנה להסכים שפתיחת משא־ומתן בין ישראל לירדן תקדם לנסיגה. יפה, יפה מצידה.

ה„טרויקה" האחרת היא בעצם כפולה: אד"מ ורפ"א. אד"מ — אבן — דיין — מאיר המסיימת ורפ"א — רבין — פרס — אלון, שבאו למסיבת פרידה עם ועדת־חוץ ובטחון. צריך להיות נבון כיצחק, כדי להושיבם כך שלא יתחככו זה בזה. את כל אחד מהנפרדים ליווה יצחק נבון בדברי חידודין:

גולדה מאיר — לא ידוע מה בדעתה לעשות, אך מה שכבר ידוע הוא שהיא מתכוונת לבקר את הנכדים, לקרוא ספרים ולערוך הפגנת־יחיד...

משה דיין — כותב ספר, מקיים הצבעות ממושמעות, יושב בספסלים האחוריים, בא לכל ישיבה, כיוון שמשלמים לו ומדי פעם מזנק במפתיע לדוכן...

אבא אבן — אחרי שכתב "My Country" ו"My People", מן הסתם יכתוב עתה "My Party"...

מי יגן על התורה!?

מאת ישראל זמיר

● החטא הקדמון של דחיית גיוס לבחורי הישיבה ראשיתו לפני קום המדינה.

● „חוק שרות הבטחון" כפי שנוסח, הותיר פירצה שנוצלה היטב על ידי ראשי הישיבות.

● חבר־הכנסת ורדיגר: בזכות התורה, בזכות המשכיותה, זכינו ושבנו לארץ אבותינו...

● הרב נריה: הרמה הרוחנית והמצב הבטחוני הם שני צדדים של אותו מטבע.

● הח"כ זבולון המר: הדגם הרצוי — ישיבות המשלבות לימוד תורה עם שרות־צבאי קרבי.

● חבר־הכנסת דב זכין: כיצד ייתכן שבתנאי הבטחון הנתונים יימצאו צעירים שאינם יודעים ללחוץ על ההדק בשעת הצורך?

● תלמיד ישיבה: „במלחמת ששת־הימים ישבו משמרות של בחורי ישיבה ושינה נדדה מעיניהם כיוון שעסקו בתורה ואמרו תהילים..."

עניין גיוס בני הישיבות לצה"ל שוב יעלה בכנסת. אחרי ארבע מלחמות מתעוררת ביתר חריפות השאלה: האם אי אפשר לשלב עבודת־השם עם שרות בצה"ל? האמנם פרקי תהילים הם ערובה לבטחוננו? כלום מותר להשלים עם העובדה המרה שכמעט רבבה מגילאי 18—29 פטורה משרות ואינה יודעת להחזיק רובה ביד ולהתגונן? האם לא הגיע הזמן לשוב ולבחון את הנושא, ולהסיק מסקנות אמיצות?

בעיה רגישה, קשה, מסעירה. אתה מדבר עם בחורי ישיבה, שומע את נימוקיהם ותהום נפערת לרגליך. האמנם אנו חיים באותה מדינה? באותו עידן? בשנת 1974? אולם נחטא לאמת אם נכליל במחי־קולמוס אחד את כל תלמידי הישיבות. יש להדגיש שרוב רובו של הנוער הדתי־לאומי המתחנך בישיבות שבעיר, בכפר ובקיבוץ, אותם בעלי הכיפות הסרוגות — מוכרתים בחילות הרגילים והינם שותפים מלאים לגורל העם. המדובר הוא באותן ישיבות שחניכיהן זוכים לדחיה משר־הבטחון כל עוד הם לומדים בישיבה ו„ממיתים עצמם באוהלה של תורה". „בזכות התורה, בזכות המשכיותה ולומדיה, זכינו ושבנו לארץ אבותינו, לבנותה ולקיימה" — מסביר לנו חבר־הכנסת אברהם ורדיגר.

ראשי הישיבות מאמינים אמונה שלמה שאין קיום לעם ישראל בלא התורה. „אנחנו זקוקים להגנה רוחנית. אין די בעובדת העצמאות המדינית, כדי להבטיח רציפות רוחנית של אומה. צה"ל שומר על הגוף ואילו הישיבה על הנפש" — אומרים הם.

אומר הרב נריה: „כל זמן שבחורי הישיבה ממשיכים בלימודיהם, משמע בגיוסם לתורה, אין מגייסים אותם לצבא. האמונה הפשוטה עליה חונך כל יהודי ותי היא כי הרמה הרוחנית והמצב הבטחוני הם שני צדדים לאותו מטבע. בשפה אחרת, בני־הישיבות הם חלק בלתי נפרד מהמערך של צה"ל. לומדי התורה מאמינים שבזכות לימוד התורה הם מגינים ללא הפסק על הארץ. שתי מתנות נתן הקב"ה לעמו: ארץ־ישראל ותורת ישראל, ועל שתיהן עלינו להגן".

האמנם חלוקה שרירותית זו היא ללא עוררין? תלמידי הישיבה עונים בהן מוחלט. אתה נוגע בבעיות מוסר, מתאר את המצב הבטחוני החמור, עומד על הצורך להתחלק בעומס ההגנה, בהכרח ללמד את בני־ישראל קשת, והם מנענעים בראשם ומשיבים לך בציטטות למכביר, הבאות להוכיח כי לדידם פרק בתהילים כמוהו כטנק, כתותח, כטיל.

אתה שואל תלמיד ישיבה ירושלמי בן שמונה־עשרה: „הייתכן שתשתמט?" והוא משיב לך: „הגמרא אומרת במסכת ,מכות' על הפסוק: ,עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים'. ,איך עמדו רגלינו בשעת המלחמה? בזכות זה שיושבים ועוסקים בתורה בירושלים'".

זהו העניין! מתלהב אותו בחור ישיבה, לא שאנו בורחים מהמלחמה אלא אנו חלק ממנה, כמונו כטנקיסטים, כצנחנים, כטייסים. אתה יודע, מוסיף הוא בהתרגשות, שבמלחמת ששת־הימים ישבו משמרות של בחורי־ישיבה ושינה נדדה מעיניהם, כיוון שעסקו בתורה ואמרו תהילים" ועיניו נוצצות מהתרגשות, כהתפעמות, ואתה מקשיב בפה־פעור. לרגע אתה צובט את עצמך, הייתכן? האמנם שומעות כל זאת אוזניך?

מיסמך גלילי — כהנא

ראשית החטא בהסכם שתחילתו בראשית 1948, חודשים ספורים לפני קום המדינה, כשדוד בן־גוריון, שר־הבטחון דאז, קבע בתוקף סמכויותיו את הסדרים המשמשים עד היום כיסוד לדחיית שרותם של אנשי הישיבות. בשעתו הוא מינה „ועדת־שניים" לבחון את הנושא: גלילי־כהנא. ראשי הישיבות הוזמנו למלון „תלפיות", וגלילי נשתכנע שיש צורך בהסדר שיהיה יפה לאותה שנה, שנת תש"ח. נסיון להפוך הסדר זמני להסדר־קבע ניסה הרב הראשי הרצוג, שטען: „ישיבות המאר באירופה חרבו ואת פליטי החרב המועטים שניצלו ועלו ארצה יש לשחרר, למען תישמר רציפות לימוד התורה ומסורת ההתמדה בה."

ב„חוק שרות הבטחון תשי"ט", בסעיף „התייצבות לשרות סדיר," נאמר כי הפוקד רשאי בצו לקרוא ליוצא־צבא, גבר שנמצא כשר לשרות והוא באחד הגילים מ־18—29 ועד בכלל וכו'.

מה פירוש רשאי? רשאי לקרוא ורשאי לדחות — וזוהי ללא ספק הפירצה שבחוק.

משה דיין, שר הבטחון דאז, במפגש עם סטודנטים, כשהותקף בנושא זה — אמר: „לימוד תורה בעם היהודי, כמו בתקופת רבי עקיבא, זה עניין מסורתי ושורשי. אני לא דתי, אבל יש בחורים, כהגדרתו של ביאליק ב„המתמיד": „מה אתה צץ ומה אתה חלמיש לפני נער עברי העוסק בתורה". לא הייתי נותן ידי לכפות עליהם צבא, אולו יכולנו להקים בישראל את המרכז התורני של העם היהודי, וזה היה עדיף בעיני. נעביר את הישיבות לישראל ואחר כך נתווכח איתם אם להיות יהודי כזה או כזה."

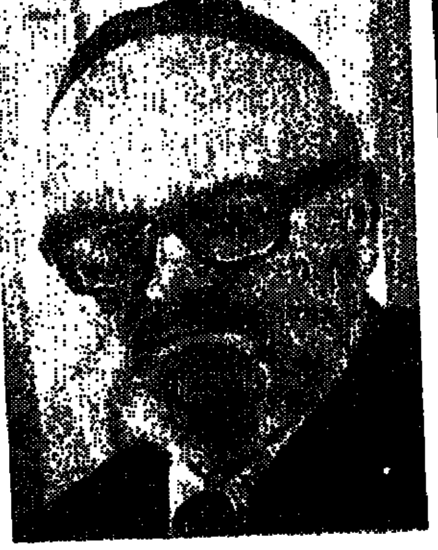

ח״כ אברהם ורדיגר — השחרור אינו אלא דחיה...

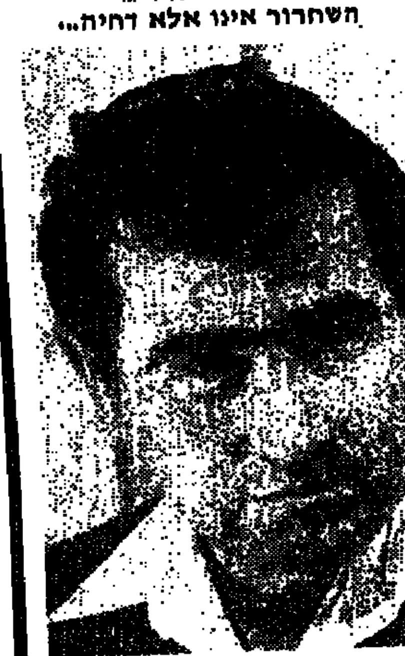

ח״כ זבולון המר — לעודד את ישיבות־ההסדר

ח״כ דב זכין — אימון צבאי תוך כדי הלימודים

העתודה — לספרא או לסייפא?

ומאז מתגלגל כדור השלג, ומספר בחורי הישיבה המשוחררים מגיוס לצה״ל מגיע כבר לרבבה! ועל שאלתי, הייתכן שישוחררו ולא יגוייסו, משיב ח״כ אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל) „ומי יגן על התורה? לאחרונה היכה שרשים בחלק מן הציבור הרושם שבני הישיבות משוחררים מחובת הגיוס לצה״ל, ולא היא. אין תלמיד ישיבה משוחרר משרות צה״ל, אלא גיוסו נדחה לתקופת לימודיו בישיבה, כאשר תורתו אומנותו״, כלומר הוא יגוייס לצבא — אם יפסיק ללמוד תורה. וכל עוד הוא לומד — הוא זוכה לדחיה, אחת, שניה ושלישית עד שעובר את גיל הגיוס.

עקרון השלום

אומר ח״כ זבולון המר: „ישיבות־ההסדר, ישיבות המשלבות לימוד תורה עם שרות צבאי קרבי בשריון ובצנחנים, הן ביסודו של דבר הדגם המרכזי שהייתי מצדד בו, והדרך שהייתי מעדיף אותה.

תלמידי ישיבות־ההסדר לחמו במלחמה זאת במסירות ובהקרבה וברוח אמונה הראויים לשבח. על כן, לדעתי, יש קודם כל לעודד מגמה זאת, ולא להצר אותה!

יש לפתוח ישיבות־הסדר נוספות בעיירות־הפיתוח וב„אזורים־החדשים״ של מדינת־ישראל. יש לתת רשות והיתר למוסדות חינוך נוספים לשגר בוגריהם לישיבות אלו ולהעמידן כמופת שימשוך אליו את מיטב הנוער הדתי ומירבו.

הרעיון של „תפקידים חיוניים לעם ולמדינה״, שעל פיו משתחררים אנשים משרות צבאי ישיר מלא, או דוחים אותו — כפי שהוא תופס בנושאים משקיים חקלאיים, מדעיים וכו׳ — צריך לתפוס לא פחות מכך גם בנושא של לימוד תורה, מפני שלמען קיום מדינת־ישראל — חיוני לדעתי שיימצא גרעין של אנשים שישקיעו עצמם בעולמה של תורה; כאלה שיהיו בצניעות, בהסתפקות במועט ובמסירות בלעדית לתורה.

עם זאת חיוני בוודאי בתקופה קשה זאת שיתופם של מקסימום אנשים במערכות צה״ל. הימצאותם של אנשים דתיים רבים יותר במערכות אלו תועיל ותתרום לחיילי צה״ל גם מבחינה רוחנית־יהודית. יש חשיבות רבה בעיני שהדברים ייעשו לא בדראסטיות, לא בהסתה ולא בפתאומיות ושרירותיות. יש לבוא בדברים עם ראשי־הישיבות והרבנים ולקבוע קריטריונים, ממדים, עדיפויות ושיטות.

כללית הייתי אומר, שיש להביא את הצבא לישיבות ולא את הישיבות לצבא, כלומר לא פירוק הישיבות שהן מעוזים ונכסים רוחניים לאומה: לעם ישראל ולארץ ישראל, אלא חיזוקן והחדרת יתר יחס לאומי בתוככי חלק מהן.

משמעות הדבר הסדרים מתאימים, על־פי עקרון ה„הסדר״ והנח״ל וה„עתודה האקדמאית״ ו„שרותי־בטחון״ וה„מרותקים״ וכדומה. וכן, למשל, שרות בצה״ל „בין הזמנים״ של הלומד בישיבה, אימון הבחורים בקבוצה משלהם בנשק ובנוהלי קרב. תחילה אולי ב„התנדבות״ (כמו ל„משמר אזרחי״) והסדרת עניין המילואים באופן מתאים״.

זו גישה המבוססת על הסכם המתבצע בשש ישיבות ההסדר הקשורות למפד״ל (כרם דיבנה, ישיבת הכותל, ישיבת הר־ציון, ישיבת קריית־ארבע, ישיבת הגולן ובחלקו גם ישיבת מרכז הרב קוק). בישיבות אלו התלמידים משלבים לימודים עם שרות בצה״ל לפי אותו עקרון בו משלב חייל הנח״ל שרות־צבאי ועבודה בקיבוץ.

את אותו העקרון מציע זבולון המר להחיל על תלמידי הישיבות בעזרתם והשפעתם של אנשי רוח, כמו הרב גורן ואחרים, שיתערבו אצל ראשי־הישיבות וינסו לשכנעם בצורך השילוב.

שאלתי לדעתו של בחור ישיבה על גישתו של ח״כ זבולון המר. הוא פער את פיו והבהיר כי אין בכלל על מה לדבר. „וכי אינך מבין שלימוד תורה חשוב יותר מהשרות בצה״ל? וכי איך לדעתך ניצחה ישראל במלחמותיה? בזכות הלוחמים? הלא אילו עשו הערבים יד־אחת למלחמה בנו — היכן היינו היום? היישוב מוכרח להבין שיש כאן משהו יותר נעלה משרות בצה״ל. זהו עניין של אמונה. האם כל העניין הוא ב־9000 בחורי ישיבה? בוא ותלמד פרק:

„וישלח אותם משה אלף למטה אלף למטה״ — נאמר בחומש בשעה שלחמו בני־ישראל במדיינים. למה כתוב פעמיים אלף למטה? כי נגד כל אלף מכל מטה ששלח משה לחזית החזיק אלף שיישבו וילמדו.״

הוא שאמרנו, אני לו בשעורין והוא לי בעדשים. אני שואל על בטחון ישראל, על התדמית המוסרית של בחורי הישיבה, על הצורך ללכת בעקבות אבותינו שילבו תורה עם הגנה על הנפש, והוא לי בתלי תלים של פסוקים ומובאות.

שאיפתו ומגמתו של ח״כ זבולון המר היא רצויה. אולם דומה שאותה יהדות חרדית, עליה אנו מדברים, שקועה עדיין עמוק עמוק במושגי ובמנהגי ימי־הביניים. התחפרותם של ראשי הישיבות בעמדותיהם־מבצריהם היא כה עמוקה ואטומה, שספק אם אומנם ניתן בדרכי נועם, כפי שמבקש זבולון המר, לפרוץ את חומת הניכור.

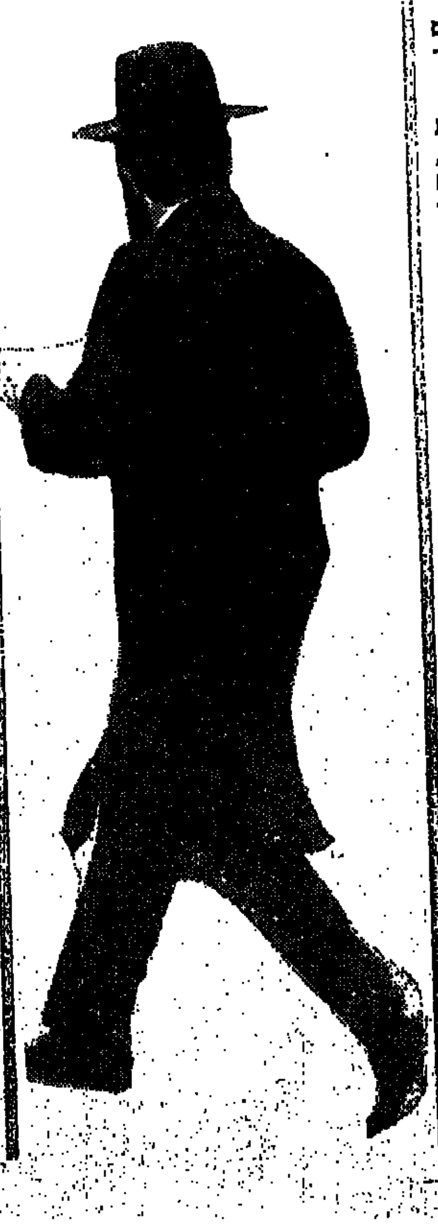

מי יגן עליהם?

אומר ח״כ דב זכין:

אינני מקבל את התפישה, הגורסת שלימוד תורה ושרות בצבא הם תרתי דסתרי. גם לדעת המאמינים והגדולים בתורה זוהי תפיסה גלותית מובהקת, שמקורה במציאות בה יהודים ראו בהתחמקות מהצבא תחבולה נגד הגויים, אבל בשום פנים ואופן לא דבר שבהלכה. אדרבא — כל ההיסטוריה שלנו רצופה סיפורי מלחמה ומעשי גבורה, ומעולם לא שימש לימוד התורה מכשול במעשיהם של גיבורי האומה.

תלמידי הישיבות חייבים להיות רגישים לצד המוסרי של הבעיה. כיצד אפשר להעלות היום על הדעת שבתנאי הבטחון הנתונים יימצאו בתוכנו צעירים, אשר אינם יודעים אפילו ללחוץ על ההדק בשעת הצורך? מה הפסול בהצעה שכל מי שעומד להתקבל לישיבה תורנית יעבור תחילה חודשי אימון צבאי לפני התקבלו לישיבה? מה הקושי להיענות לדרישה שתלמיד יקבל במשך שנות לימודיו בישיבה כל שנה אימון צבאי במסגרת הישיבה ועל פי סידורים מיוחדים? ומה הפסול בכך שהם ישרתו במילואים? וכמובן שישתתפו במלחמה אם זו תיכפה עלינו. מלחמת־מצווה לכל הדעות.

עובדה היא כי אלפי צעירים דתיים ושומרי מצוות, לרבות תלמידי ישיבות ההסדר, משרתים בצה״ל וממלאים במסירות ובנאמנות את חובתם הלאומית. אני מכיר רבים מבני הישיבות (דחויי הגיוס או פטורי־שרות) המסרבים ליהנות מהפריבילגיה המשחררת אותם ממצוות הגנת המולדת. הללו חוזרים ללימודים עם תום השרות וכושרם לא נפגם כל עיקר. לפי מיטב ידיעתי נמצאים היום בישיבות כעשרת אלפים צעירים בגילאי 18—29 שלא שירתו אף יום אחד בצה״ל.

בגילאים 18—23 המספר מגיע ל־4000. וכי לא ברור לכולנו כיום מה משמעותו של גיוס אלפי צעירים אלה לצבא הסדיר?

האם אני מנסה להתעלם ממורכבותה של הבעיה? האם אינני מודע לאמונה העמוקה של מחייבי הפטור כי לימוד התורה אינו פעילות אינטלקטואלית גרידא, כי יש לו משמעות של עבודת אלוהים בדרגה הגבוהה ביותר, וכי בדרך זו הוא משפיע על קיומו של עם ישראל? ומכאן הגירסה שהעוסקים בתורה עושים לבטחונה של המדינה לא פחות מאשר החיילים בחזית.

גיוסם לצבא של בחורי הישיבה פירושו, על פי ראשי הישיבות — סופם של בתי האולפנה התורניים, כי הוצאת בחור ישיבה לשנתיים־שלוש מהמסגרת הוא הפסד שאין לו שיעור, ורבים מהיוצאים כבר לא חוזרים אליה.

בעניין זה כדאי לשמוע גם דעתו של רב המצדד בגיוס: „אלה שדעתם חלשה (בחורי ישיבה שאינם חוזרים ללימודים אחרי השרות) והם קלי־דעת אינם ראויים ליחס של כבוד ולא זכאים שאחרים ייהרגו עבורם״.

מה בפי הרמב״ם

אשר לקביעתו של הרב מ.צ. נריה, כי „צה״ל מגן על היהודים ובני הישיבות מגינים על היהדות״, לזכותו של הרב ייאמר, כי מישיבתו לא מעטים הבחורים (ובאישורו) המתגייסים לצה״ל. אבל הרב מוכן ליהרג בהגנתו על העקרון הקדוש. בשם „הלהט הקנאי״ מסוג זה נחלצו עתה אנשי המפד״ל למלחמת קודש, כדי לכפות על הממשלה חקיקה מחייבת בפרשת „מיהו יהודי״, שללא ספק תרבה פילוג בעם היהודי ועלולה לגרום לנו בכיה לדורות.

הרב נריה מנסה להעגין את טיעוניו בנבכי המסורת היהודית וההלכה.

האמת היא, כי ההלכה מדברת נגד העקרון הנ״ל דווקא. אסתפק בכמה הערות — בהסתמך על דבר הרב ד״ר מ. הרטום (בוויכוח עם י. בר־יוסף, ב„ידיעות אחרונות״) — שעל בקיאותו וסמכותו בענייני הלכה אין עוררין.

א) אין יסוד לקביעה, כי הכוהנים והלוויים היו משוחררים משרות צבאי בימי בית ראשון ושני. על בית ראשון אין בידינו ידיעות ברורות. רמזים ואגדות מתקופה זאת מצביעים יותר על המסקנה שפטור כזה לא היה: למשל, שמואל הנביא, שהיה לוי, יצא למלחמה פעמים רבות.

ב) דברי הרמב״ם שלפיהם „לא עורכין (הלוויים) מלחמה כשאר ישראל״ (שמיטה ויובל י״ג, י״ב) מובאים לעתים קרובות כהוכחה שהלוויים פטורים משרות צבאי; אך פירוש זה הוא רק סילוף דבריו, המושג בניתוקם מההקשר: שהרי שתי הלכות לפני־כן אומר הרמב״ם עצמו: „וכן הם מוזהרים (בני שבט לוי) שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים״. כלומר, הם נלחמים כמו כולם; אולם, כיוון שאין הם רשאים, לפי התורה, להיות בעלי רכוש, גם לא יקחו ביזה; וזה פירוש הביטוי „לא עורכין מלחמה כשאר ישראל״. מוסיף דב זכין:

הריני מזדהה הזדהות מלאה עם מסקנתו של הרב ד״ר מ. הרטום, כי:

„הנסיון של שחרור בני הישיבות מן השרות הצבאי הוא דבר בניגוד לתפישה היהודית, ולכל היותר הוא חיקוי של דרכי הגויים ומעשה התחבוללות, וקשה להבין כיצד יכולים להסתמך עליו דווקא המתיימרים להיות נושאי־דגל התורה...״

כאמור, הבעיה מפותלת, מורכבת ומסובכת. הוראת שעה שטענה „שר־הבטחון רשאי״ הפכה להוראת־דור. פרט לבחורי הישיבה ולראשי הישיבות — הכל בדעה שהמצב הנוכחי פוגע קשה בשני הצדדים. חל כירסום בתדמיתו של תלמיד חכם, תלמיד ישיבה ההוגה בתורה יומם ולילה — הנראה כיום כמשתמט. כפאראזיט, הנהנה מהעובדה שאחרים לוחמים את מלחמות־קיומה, שופכים את דמם, ואילו הוא מסתגר לו בישיבת, בבחינת אין לו חלק ונחלה בכל זה. המקסימום שהוא מוכן לתרום לעניין הלא הם פרקי תהילים שהוא קורא בשעה שחבריו לוחמים.

נחוצה רביזיה. יש לגבש את נוהג הישיבות, הפטור מגיוס, עם מציאותה של ישראל, בטוב או ברע, ורצוי בטוב, כפי שמציע זבולון המר, הכרחי להתמודד עם הבעיה.

מכל מקום, לראשונה מצויה בישראל ממשלה בה המפלגות הדתיות אינן שותפות. אם יש רצון להתמודד עם הבעיה באמצעות החוק, נוסף על דרכי נועם ושיכנועים — זוהי השעה. ועדת חוץ ובטחון חייבת, איפוא להיכנס לעבי הקורה ולהורות על חקיקת חוק, וללא פרצות, שיצנח על הבעיה אחת ולתמיד.

עשרות אלפים משתמטים בישראל של־אחרי מלחמת יום־הכיפורים — זו מציאות בלתי נסבלת שהכרה לשנותה!

סיירת „הרב קוק״

„שפוך חמתך על הגויים״

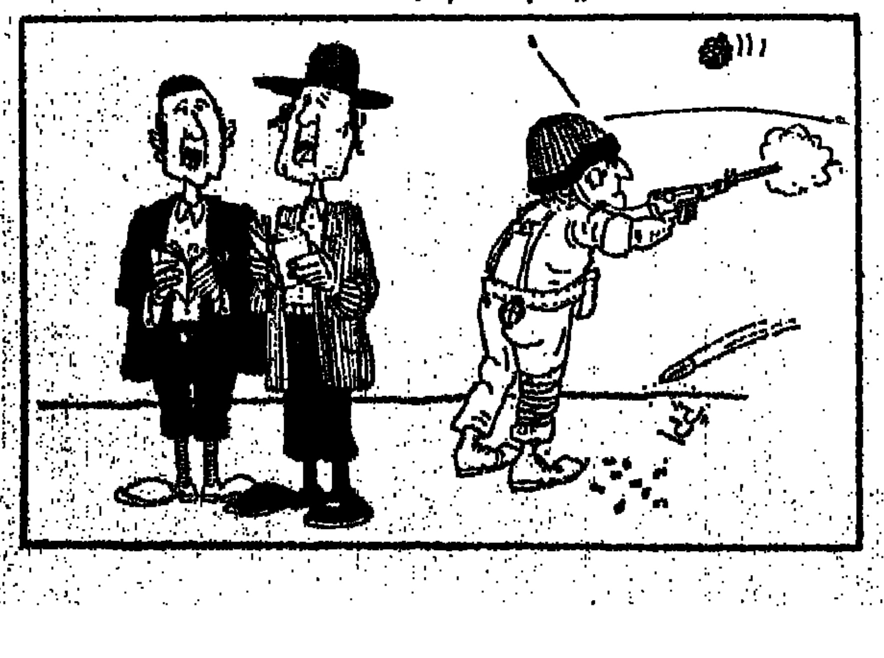

התפטרות ניקסון: נצחון החוק או נצחון הצדק?

מאת יעקב רבי

רבים נדים לו, לריצ'ארד ניקסון, ולא רק בישראל, שבה הוא נחשב ל„מלך־חסד": הטוב בנשיאים האמריקניים שקמו עד כה... לעם היהודי. והכול חוגגים ומריעים: יציאתו של ריצ'ארד ניקסון מהבית הלבן, מאונס ובבושת פנים, עדות היא לכוחה של הדימוקראטיה האמ־ריקנית, לסגולת הריקופראציה (הריפוי העצמי) של העם האמריקני, ולנצחונו של עקרון החוק והמשפט. בארצות־הברית, הצדק נעשה וגם נראה ונשמע, בקולי־קולות, ואיש מורם־מעם לא יימלט מאימת־הדין ומן העונש שהוא ראוי לו.

הבה נצעד מתון־מתון בעקבי ההיסטוריה האמריקנית ונבדוק מה מידת הצידוק שבטענה זו. דניאל ובסטר, בן מדינת ניו־המפשייר שבניו־אינגלנד, היה אחד המדינאים הדגולים של ארה"ב בשלהי המחצית הראשונה למאה ה־19. באמת דגול, „דגול מרבבה", כמאמר המליצה. נואם מזהיר — יורש נאמן למסורת הריטוריקה של אבות המהפיכה האמריקנית; משפטן מבריק; מחוקק ופוליטיקאי רב־תושיה. אדם שאי־אפשר למכור אותו בדברי־חנופה ובתח־בולות־עורמה. במקרה, או כמעט במקרה, לא הגיע ובסטר אל כס־הנשיאות. אבל הוא היה „ממליך" נשיאים, סנאטור פעיל, ובשתי קאדנציות — שר־החוץ; אחד האישים הבול־טים שכיהנו אי־פעם בסטייט־דיפארטמנט. בין משרה ממ־שלתית למשרה ממשלתית עסק במקצוע הפרקליטות ונודע כראש־וראשון לעורכי־הדין של זמנו. כמה משפטים שהיה מעורב בהם עשו היסטוריה בפסיקת־הערכאות האמריקנית. כעורך־דין ייצג באמונה לא רק את לקוחותיו, — הוא ייצג בלהט ובכשרון גאוני את העקרונות שדגל בהם; עקרונות הליברליזם, זכויות הפרט, ובעיקר — הזכות ללא סייג של הקניין הפרטי והיוזמה הפרטית.

תביעה נגד השטן

הילה של אגדה נקשרה למעלליו הפרקליטיים של דניאל ובסטר. ויליאם וינסנט בנט, משורר וסופר אמריקני נודע (מת ב־1943), כתב נובלה בשם „השטן ודניאל ובסטר": פנינה של אמנות הסיפור־הקצר. בן, ובסטר הצליח להעלות באוב מן השאול את השטן בקלונו־ובעצמו, כדי שיתן את הדין על עוול שנעשה לאיכר דל וגאה מניו־המפשייר. והשטן בא, הירצה את טענותיו — וסופו שנכנע תחת כובד הטיעונים המשפטניים של ובסטר וניתר ותיקן את המעוות; אמנם, לא לפני שהוקיע באירוניה שטנית את הצדקנות ואת הצביעות הפוריטנית של המהגר־לים בניו־אינגלנד ובחבלי־הספר — אנשים שרוממות־אל בגרונם ואהבת־בצע ומזימות־נישול בלבם... כבלות־הכול, סיפורו של בנט הוא סאטירה חריפה על „הסאגה האמרי־קנית" — ועל דניאל ובסטר עצמו... שכן הסופר בן המאה ה־20 כבר ידע מן־הסתם את מה שידעו רק מקורבים ויריבים מעטים בעוד ובסטר חי, — דהיינו שהפרקליט המהולל, לוחם הצדק, היה כלול ב„רשימת מקבלי־ההטבות" של אחד מאילי־ההון, מראשוני „הבארונים השודדים". דרכו של דניאל ובסטר אל היכל־הצדק היתה רצופה שלמונים, „מעשר" שקיבל מרווחי־העושק של אותו בעל־הון. כאמור, אי־אפשר היה למכור את ובסטר, אבל אפשר היה לקנותו...

יוליסס ס. גרנט היה גיבור מלחמת־האזרחים האמריקנית. יחד עם מישנהו, גנראל שרמן, הנחיל לצפון נצחון מוחץ על צבאות הדרום המורש. הוא נבחר לנשיא, כמועמד הרפוב־ליקנים, אחר תום כהונתו של אנדריו ג'ונסון, שאת הנסיון להפלילו ולהדיחו תיארתי ברשימתי מלפני שבוע.

תקופת־שבתו של גרנט בבית־הלבן זכורה לדיראון: כל־כולה — שלשלת ארוכה של שערוריות כלכליות ופינאנ־סיות. שרי־קאבינט, פקידים בכירים, שופטים, סנאטורים — שוחדו בשביל לקדם את האינטרסים של בנקים, מפעלי־תעשייה וחברות שירותים. יוליסס גרנט עצמו היה נקי־כפיים, אך הניח ל„עושי־דברו" שינהגו כראות־עיניהם ולא כיהה בהם. בני־דורו כעסו עליו בעבור המחדל הזה — אך ההיסטוריה סלחה לו. בדרך־כלל זוכרים ומזכירים רק את חשבון־הזכות של גרנט, כמפקד אמיץ בשדה־הקרב.

השערוריה של „כיפת הקומקום"

גמליאל הארדינג נבחר לנשיא ב־1920, אחרי פרישתו של וודרו וילסון החולה האנוש. הוא נבחר בזכות שני דברים: בזכות עייפותו של העם האמריקני מהמלחמה, מלח־מת־העולם הראשונה אשר אך־זה נסתיימה, ומהמעורבות בעסקי „העולם הישן"; ובזכות מלה חדשה שטבע במילון האנגלי, normalcy — נורמאליות. הארדינג הבטיח לקהל־הבוחרים חזרה מהירה לימים־כתיקנם, בלי דאגות. המלה פעלה כנוסחת־קסם. המצביעים לא שאלו מיהו הארדינג, מאיין בא, מה רקעו ומה הריקורד שלו. הסתפקו בהבטחת ה„נורמאלסי", ואולי קסם להם גם שמו הפרטי העברי של המועמד־לנשיא, גמליאל — עדות לייחוס הסוריטני, „האמריקני־במאה־אחוז", של אבות־אבותיו.

לא יצאו ימים מועטים ונתברר כי הנשיא החדש הוא (בין היתר) נואף כפייתי, שלא לומר סוטה־מין. היה שטוף בזימה תחת כל עץ רענן ותחת כל סתר־מדריגת במקום־משכנו הרשמי. הבית הלבן היה למאורת־פריצים. בידיעתו של הארדינג, בחסותו ולעתים גם ביוזמתו, נעשו מעשים שפלים שכיום נהוג לכנותם — מאפיה. שוד בצהריים של כספי־הציבור ושל רכוש האומה. כמה שערוריות־לוואי כלכליות של ווטרגייט מחווירות לעומת ה„שיא" בקאריירת של גמליאל הארדינג: „השערוריה של כיפת הקומקום" (Teapot Dome). הכיפה והקומקום אינם אלא שמו של איזור במדינת וויאומינג הנידחת. שר־הפנים של הארדינג, א. ב. פול (Fall), החכיר שם זכיונות־נפט בלי מיכרז, כפי שמחייב החוק — וגם שילשל לכיסו קצת „דמי־תיווך". חקירה מטעם הסנאט חשפה את השערוריה והביאה לנקיטת הליכים משפטיים נגד פול וכמה פקידים בכירים. מי יודע מה היה עולה בחלקו של הארדינג, הנשיא האשמאי, לולא חס עליו מלאך־המוות. הוא מת בספטמבר 1923, עד שלא השלים שלוש מתוך ארבע שנות־הקאדנציה.

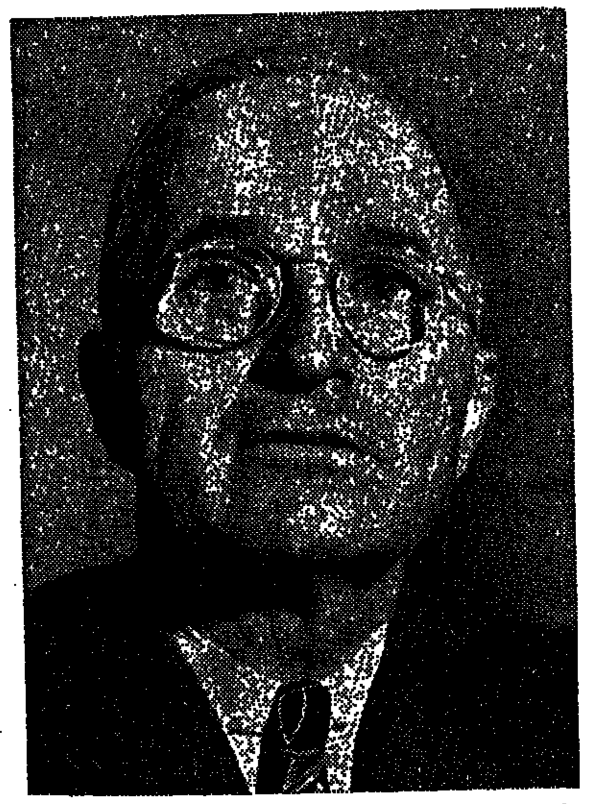
הארי טרומן — ה„בוס" הלך לכלא

גמליאל הרדינג — ניאופים בבית הלבן

פרשת ווטרגייט ותוצאותיה חזרו והמחישו דבר והיפוכו המתלווים למדיניות האמריקנית במעט מראשיתה: אלמנט פלילי - והקפדה על העקרון הלגאליסטי, המשפטי

מעשה במזכיר־מדינה שלמס בשטן - וקיבל שוחד

מדוע נסתם הגולל על חקירת רצח קנדי - ומדוע עולה מבחן־החוק במלוא הקיטור במקרה ווטרגייט?

אבות אכלו בוסר, ושיני הבנים לא קהו

האם חטאיהם של ובסטר, גרנט והאר־דינג קלים מחטאו של ניקסון? מדוע נמלטו הם בעור־שיניהם ממשפט הציבור, ולא־עוד אלא שלוובסטר ולגרנט אף שמור מקום־כבוד בפאנתיאון האומה? או שמא נתחדדה ברבות השנים תחושת־הצדק של הציבוריות האמריקנית?

אל ניחפז להשיב. נמשיך במיצעדנו ההיסטורי ונתקרב אל הדור שלנו. שמו של ג'ון פ. קנדי מעורר עד היום רטט בלב; כמובן, גם מחמת קיצו הטראגי. וחמש שנים אחרי רציחתו בדאלאס נרצח בלוס־אנג'לס אחיו הצעיר ממנו, רוברט. עתה נותר שריד אחד, אדוארד הוא תד — ומי לכפנו יתקע שתד קנדי לא ינסח את מזלו ולא „ירוץ" לנשיאות בעוד שנתיים? הקנדים הם טיפוסים חיוביים, כמעט סמלים חיים של אמריקה הטובה, המתקדמת — והם גם קורבנות על מזבחה של אמריקה זו. מכל מקום, עלייתם המדינית של בני בית קנדי לא היתה מסתייעת אלמלא הדרך שפילס להם אביהם, ג'וזף, בממונו כי־רב. ואיך צבר ג'וזף קנדי את מאות מיליוני הדולארים שלו? כן, גם כיושר, או באורח חוקי, אבל גם „לפנים משורת הדין" — בעקיפת מחוכמת של החוק, שלא לומר דבר גרוע יותר.

כיוצא באחים קנדי — נלסון רוקפלר, שעכשיו שוב מדברים בו נכבדות. גם כניסתו־שלו לפוליטיקה נסתייעה בזכות־אבות, זכות הסב ג'ון ד. רוקפלר הראשון, שהכין אוצרות־כסף לו ולצאצאיו אחריו, „עד סוף כל הדורות". והנה כספו של רוקפלר־סבא — הכול יודעים כיצד הושג. הדולארים הירוקים שלו, לא זו בלבד ששומנו היטב בשמן־אדמה (הנפט של „סטנדרד אויל"), אלא גם האדימו מדם, דמיהם של פועלים שובתים, שאותו גביר אדיר שילח בהם את המשטרה והצבא.

אכן, אבות וסבים אכלו בוסר — ושיני הבנים והנכדים לא קהו. אמנם הבנים הלכו בדרך הישר, אך הם העפילו לפסגות בעזרת דמי־העשוקים שצברו אבותיהם, והעם האמ־ריקני במאות־רבבותיו לא ראה בזה פגם.

במאמר מוסגר: האין זה משונה שהקאריירה הפוליטית של תד קנדי לא הגיעה לקיצה למרות הפרשה העלומה בצ'אפאקווידיק, לפני חמש שנים, שנשארה בגדר „תיקו" משפטי? איך־שהוא, מנסים לשכוח את שיט־הלילה האומלל, בו קיפחה את חייה העלמה קופצ'ני. אפילו אמת נכון הדבר שתד קנדי חף מכל פשע, לפי שורת־החוק, — על־כורחך אתה מתרשם שהתנהגותו היתה נעדרת אומץ־לב וחוש אחריות. גבר אשר כזה יחלוש על גורלה של אומה גדולה, אולי על גורלו של כדור־הארץ כולו? אעפ"כ, עוד דרכו של תד פתוחה לפניו...

טרומן וה„בוס" שלו

במאמר־מוסגר שני, כעין „עיקר שכחתי". הארי טרומן, מסתמא הגדול ב־נשיאי ארה"ב של המאה הזאת, איש תם וישר, נקי־כפיים ובר־לבב — (סוף־פסוק, בגן־עדן תהי מנוחתו) (וכנראה גם שם אין מטרידים אותו ביעותי הירושימה והרבה). טרומן, אם תרצו, הוא התגלמות המושלמת של „החלום האמריקני"; נער אביון שהיה לנשיא. אלא שראשית דרכו בפוליטיקה, עד היבחרו לסינאט ועד בכלל, לא היתה מתאפשרת אלמלא רצונו הטוב של פרנדרגאסט, ה„בוס" הדימוקראטי של מדינת מיזורי — אחת הדמויות האפילות בפוליטיקה האמריקנית. לימים ריצה פרנדרגאסט בבית־סוהר את עוון מעילותיו הרבות. טרומן אמנם התכחש למיטיבו, אבל רק לאחר שכבר לא היה זקוק לו ממילא.

הזכרתי את הפרשיות האלו מן העבר הרחוק והקרוב יותר — כדי להעמיד על האלמנט הפלילי הנלווה למדיניות האמריקנית כצל, לפעמים כצל מעובה מאוד. פרישת ניקסון, התפטרותו של נשיא — היא חידוש בתולדות ארצות־הברית; ואילו פרשת ווטרגייט שקדמה למאורע זה — אינה כולה חידוש, אף־כי יש בה יסוד חדש, כפי שעוד נראה להלן.

[illegible] קנדי

ברם, אל ניחפז לשוב אל ווטרגייט; נשוב תחילה אל ג'ון פ. קנדי. מי רצח אותו? מדוע נרצח? מי היה מעוניין בכך? מי משך בחוטים? ומדוע דווקא בכיכר דיילי אשר בדאלאס, טקסאס? ברור שהיה זה פשע מתוכנן היטב, פשע „מושלם", עם מחיקת עקבות ועם חיסול עדים פוטנציאליים. מדוע נשאר רצח־קנדי בגדר תעלומה עד היום הזה? כידוע ישבה על המדוכה ועדת־חקירה בראשותו של ארל וורן המנוח, מי־שהיה נשיא בית־המשפט העליון. הוועדה החליטה, למעשה — שלא להחליט... לשון אחר: היא קבעה שחומר־הראיות אשר הובא לפניה אינו מספיק לשם קבלת סיכומים מפלילים ושימת האצבע על נאשמים מסויימים — או אפילו סמויים מן העין. כמובן: ועדת־חקירה, כמוה ככל ערכאה משפטית, אין לה אלא מה שעיניה רואות, — רק עדויות מובהקות, בין עובדתיות בין נסיבתיות; אין היא יכולה ואין היא רשאית להזדקק לרמזי עדויות: זה עניין לבלשים בסרטי־מתח... אולם הרושם הוא שוועדת־וורן היתה שקדה יותר מדי לסתום את הפרצות אשר בעדן עשויה היתה לצוף — בבוא העת — האמת על רצח קנדי. דומה, הוועדה סתמה את הגולל על הפרשה העגומה, אולי מתוך רצון כן „לגרש את הדיבוק" ולטהר את האווירה בציבוריות האמריקנית.

אעפ"כ, קול דמי קנדי זועקים מן האדמה. ומי יודע אם רוצחיו או שולחי רוצחיו — מיוזמי־המזימה של הריאקציה האמריקנית — אינם אורבים במיסתרים, ומחכים לשעת־כושר אחרת.

הדמיון והשינוי

כלות הכול, מה בין פרשיות אלו ובין פרשת־ווטרגייט־ניקסון? מה הצד השווה ומה הצד השונה? צד־השוני — והחידוש — הוא בכך שלהבדיל מגרנט הישר ומהארדינג הדל־האישים אשר הניחו לחבר־גנבים לנהל את עסקי־המדינה ולנצל את עושרה, היה ניקסון עצמו מעורב אישית, במזימה אפלה אשר הורתה תחת יעצם והוליכים המקובלים והמקודשים של הדימוקראטיה האמריקנית. והעמידו עימו בדין, לא בגלל „אי־סדרים" בכלליים שלו ושל זולתו, כגון מעילות לצורה בכספי קרן־הבחירות, רכישת

המשך בעמוד נב

ג'ון קנדי — האב פילס דרך

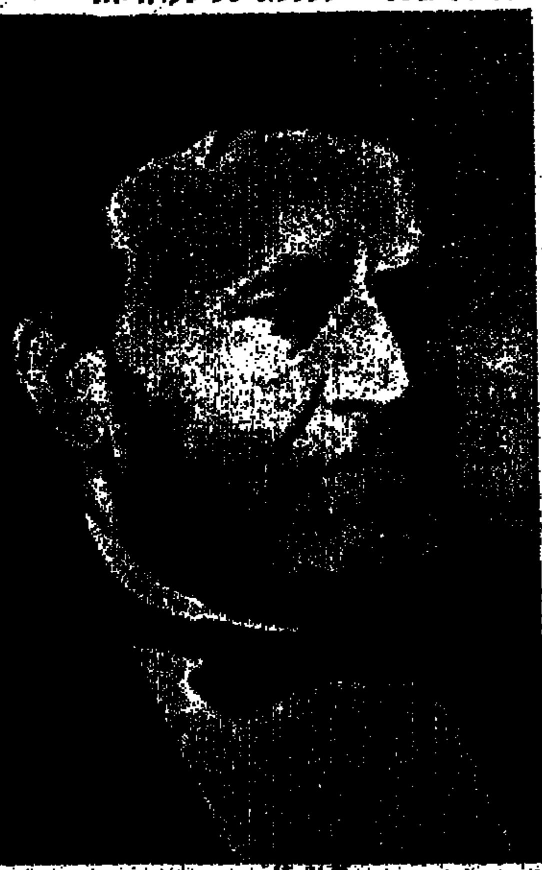
יוליסס גרנט — שלשלת של שערוריות

משכיל חסר·דעת

שיחה עם מבקר־קיץ תלמיד רפואה באוניברסיטה „אל־אזהר" על החיים בקאהיר ועל הבעיות המטרידות את הסטודנטים

מאת ראובן מרוז

הוא בא במסגרת ביקורי־הקיץ לבקר את משפחתו בירושלים. סטודנט פלשתינאי, העושה זה תשע שנים בקאהיר, בלימודי רפואה:

„לאחרונה חלה במצרים החמרת ביחס לסטודנטים שאינם מצרים, וביחוד לפלשתינאים. הדבר מתבטא בכך שהעלו את הדרישות ביחס לרמת הציונים לגבי סטודנטים זרים, בעוד שלגבי סטודנטים מצרים נשארה רמת הציונים בעינה. לפיכך אם במחזור שלי יסיימו 50 סטודנטים פלשתינאים את בית־הספר לרפואה של „אל־אזהר", הרי במחזורים שמתקבלים כיום יסיימו בקושי 5 בוגרים פלשתינאים."

כידוע, החינוך האקדמאי במצרים ניתן כמעט חינם. רק לאחרונה נדרש הסטודנט לשלם 50 ל"מ לשנה במדעי־הרוח ו־100 ל"מ (שהם כ־1000 ל"י) לשנה במדעי־הטבע. המגורים במעונות הסטודנטים עולים 5 ל"מ לחודש, בעוד שעבור חדר פרטי יש לשלם כ־15 ל"מ, שזהו סכום די גבוה. זאת אם נקח בחשבון שמשכורתו של בוגר אוניברסיטה בפקידות מתחילה מ־25 ל"מ לחודש.

שאלה: מה ביחס לפעילות הפוליטית של הסטודנטים. האם לאחרונה שכך גל ההסתננות של הסטודנטים נגד ה־משטר?

תשובה: את הסטודנט המצרי אין להשוות לסטודנטים באירופה. במצרים רובם ככולם הינם חסרי תודעה פוליטית לחלוטין. הפוליטיקה ממש אינה מעניינת אותם. רק כאשר מתרחשים מאורעות גדולים מתנהלות שיחות פוליטיות בין הסטודנטים השוככות עד מהרה. הדבר אמור במיוחד לגבי הסטודנטים הלומדים מדעי הטבע, העסוקים ראשם ורובם בלימודים.

לא מתעניינים בפוליטיקה

חיי חברה הדומים לאלה הנהוגים בעולם המערבי כמעט שאינם קיימים, וזאת בגלל אופיה השמרני והסגור של החברה המצרית. על בילויים כמעט אין מה לדבר, מאחר שבילויים עולים במצרים כסף רב ומרבית הסטודנטים הם חסרי אמצעים. בנוסף לכך, הסטודנטים בקאהיר גרים ברובם בבתי הוריהם ולפיכך נתונים לפיקוח די חמור מצד המשפחה השמרנית. אלא מה, קל מאוד להסית את הסטודנט המצרי כמעט לכל דבר. וזאת בגלל שטחיותו והתלהבותו הספונטנית.

קורים מקרים רבים בהם המרצים מאחרים לשיעורים. או אז מפריח מאן־דהוא שמועה כי המרצה לא יבוא וקורא לקהל הסטודנטים לאחד האולמות הריקים שם יכול כל אחד, אם הוא בעל יוזמה, לשטות בסטודנטים ולמכור להם רעיונות כרצונו. בסך הכל הסטודנט המצרי הוא די תמים ושטחי וקל מאוד לפתותו. קיים פתגם ידוע, שהסטודנט המצרי הוא „משכיל חסר דעת ותרבות".

הסטודנטים המצריים — ראשם ורובם בלימודים

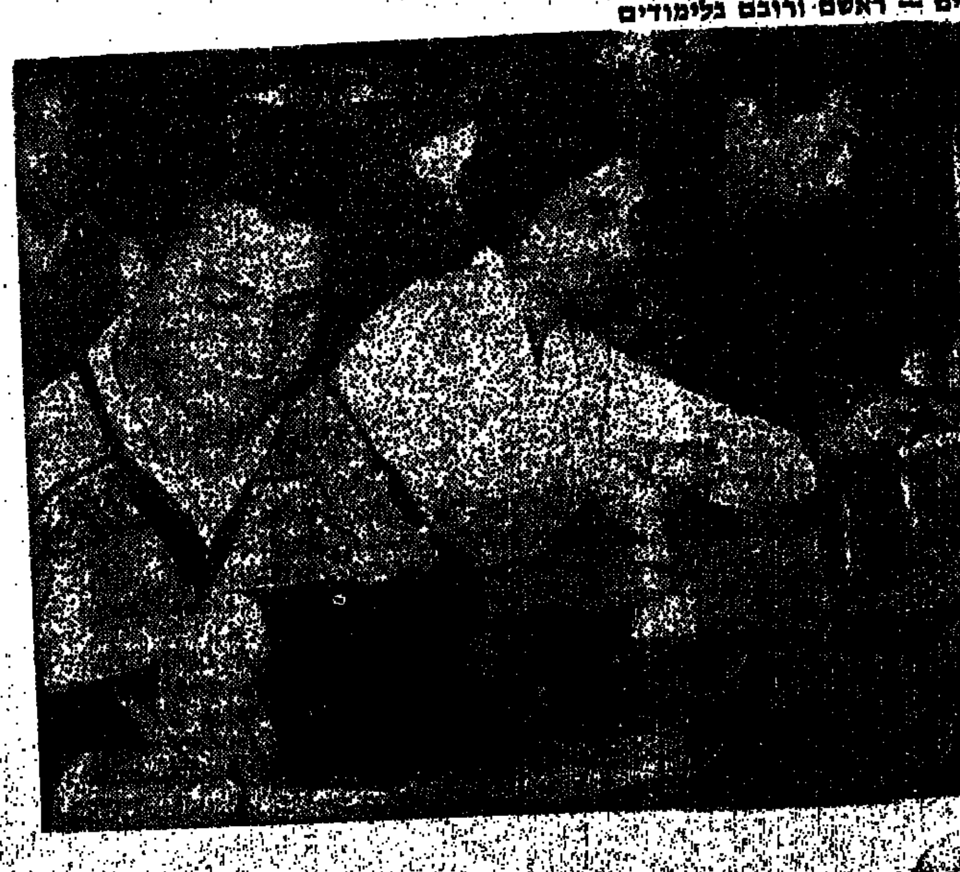

שאלה: ומה בדבר ההכרה בבעיה הפלשתינאית והנכונות להילחם בישראל לשם השגת פתרונה?

תשובה: במצרים קיים חוק המחייב את גיוס הסטודנטים לצבא. בנוסף לכך קיימת תקנה האומרת שעד שלא יימצא פתרון לבעיה הפלשתינאית ימשיכו הסטודנטים המגוייסים לשרת בצבא המצרי, אפילו יימשך שירותם שנים רבות. לפיכך תומכים הסטודנטים המצרים בכל פתרון, ולו גם פתרון מלחמתי, ובלבד שיבוא הקץ לגיוסם והם ישתחררו מהצבא.

באופן כללי העם המצרי אינו מתעניין בפוליטיקה. אין לו הכרה פוליטית. זהו עם האוהב חיים לשמם. אני מדבר על המעמד הבינוני ועל המשכילים ביניהם חייתי. לא כל שכן אמור הדבר לגבי הפלח האנאלפביתי.

מהי בירת ירושלים

מה שמעניין את המצרי הממוצע הוא העלאת רמת־החיים, הרדיפה אחר התכנסת, הרדיפה אחר ביגוד טוב, דיור נאה, רכישת מקרר חשמלי וטלוויזיה. הוא מתרחק ממלחמה ורודף שלום מובהק. לדוגמא אספר לך, כי הרבה אנשים שאלו אותי למוצאי. משאמרתי שאני מירושלים שאלו אותי מיד מהי בירתה של מדינה זו... והמדובר הוא במשכילים. עתה תוכל לתאר לעצמך עד כמה הם באמת מודעים לבעיה הפלשתינאית כפי שמנסים להציג זאת.

שאלה: בימים אלה מבקרת בישראל עיתונאית ומופרת מצריה בשם סאנה חסן. השמעת עליה ועל דעותיה בבעיה הפלשתינאית? ובהקשר זה, מה מעמדן של הנשים במצרים?

תשובה: לא שמעתי עליה. אך באופן כללי אני יכול לומר שאת הבנות שמוצאן מהמעמד הבינוני מטרידה בראש וראשונה בעיית הנישואין. כידוע לך, מביאה הבת בנדוניה סכום כסף שעליו להיות מספיק לרכישת חדר השינה על רהיטיו, מקרר חשמלי וטלוויזיה. למעשה משלם אבי הבת כיום סכום השווה לסכום המוהר שמשלם אבי החתן. הבעיה הפלשתינאית נמצאת, איפוא, אם בכלל, בין האחרונות שבדאגותיה של המשכילה המצרית, שלא לדבר על הבערות.

רבות כיום במצרים הנשים העובדות, במטרה להעלות את רמת החיים של משפחתן. בבתי־הספר אין מלמדים על הבעיה הפלשתינאית, לא כל שכן את בנות המעמד הגבוה.

במחקר שנעשה בקרב הסטודנטים 90% מהם לא ידעו מה היא בירת בולגריה או יוון, וזאת ללמדך על רמת התודעה הפוליטית.

שאלה: בכל זאת, העיתונים המצרים גדושים בפוליטיקה ומרבים לעסוק בנושא הפלשתינאי. כיצד ייתכן שהסטודנט המצרי, גם אם ירצה, יוכל לברוח מהכותרות של העיתונים ומשידורי הרדיו?

תשובה: הדבר פשוט. מה שמעניין את המצרים זהו הספורט, הבידור, הקולנוע, התיאטרון, התרבות ולעיתים בעיות חברה וכלכלה. הפוליטיקה נמצאת אצלם בסדר עדיפות אחרונה.

כיוון שבמצרים יוצאים עיתונים בעלי מספר רב של עמודים, ויש בהם הרבה מה לקרוא, הקוראים (ובדרך כלל בקאהיר אחוז יודעי קרוא וכתוב הוא גבוה מאד יחסית) מדלגים על הכותרות הפוליטיות וקוראים רק מה שמעניין אותם.

חוש להבחין באמת

הסטודנטים מרבים לבקר בקולנוע. סטודנט או משכיל מצרי מבקר בממוצע לפחות פעמיים בשבוע בקולנוע. לפיכך יש סרטים המוצגים ללא הפסק 6 חדשים ויותר. גם צורת הבילוי בקולנוע מתאימה לאופי החברה השמרנית. לבנות המצריות „החופשיות" מרשים ההורים לצאת עם חבריהן לקולנוע ולבתי הקפה בתנאי שיחזרו הביתה לא יאוחר מהשעה 8 בערב. לפיכך נפוצה צורת בילוי זו.

ויכוחים פוליטיים כמעט אינם קיימים, אין זאת אומרת שאין משכילים המתעניינים בפוליטיקה, אלא שמספרם ועוד ביותר, אולי פחות מ־10%.

שאלה: בכל זאת, איך מתייחסים הנוער והמשכילים למשטרו של סאדאת אחר מלחמת אוקטובר? נדמה כי אמינות המשטר גדולה יותר.

תשובה: המצרים קיבלו את סאדאת ומשטרו בשקט וכעובדה קיימת. תחילה לא „סימפטו" אותו בטענה כי הוא משקר יותר מנאצר. מלחמת אוקטובר הגבירה אמנם את האמון בסאדאת, אך בסך הכל נשאר המצרי הממוצע אדיש למשטרו ואדיש לכותרות המופיעות בעיתונות. וזאת משום שאין הוא נותן אמון רב בנאומים ובהצהרות ובכותרות. אמנם אין למצרי תודעה פוליטית, אך יש לו חוש בריא להבחין בין שקר ותעמולה לבין האמת. עד היום מוסיף המצרי לטעון כי המשטר של שנות ה־60 היה עדיף מבחינה חומרית על המצב הכלכלי במצרים כיום, וכל עוד לא יצליח המשטר לשנות בצורה דראסטית את רמת החיים — תישאר אמינותו בעיני המצרים מוטלת בספק, עם או בלי נצחונות מלחמת אוקטובר. הרי בסופו של דבר יודעים המצרים שלא ניצחו במלחמות ואינם מאמינים לדברי הרהב של העיתונות והשליטים. להיפך, ההתפארות רק מוכיחה להם כי למעשה אופי השלטון הנצרך לשקר הגס לא השתנה.

שאלה אחרונה: אחרי שחיית 9 מ־26 שנות חייך במצרים, מדוע לא תעדיף להישאר ולחיות שם על פני חיים בירושלים, אותה כמעט אינך מכיר?

תשובה: אני פלשתינאי וטוב לי לחיות בין בני עמי ובארצי. אני מעדיף לשאת בת ירושלים שמרנית על פני בחורה מצרית חופשית.

טוב לבוא ולבקר בקאהיר, ביחוד כשאתה רווק וחיי הלילה שם מפותחים יותר מאשר כאן. אבל לגדל משפחה ולחיות — אעדיף רק פה בירושלים.

מאת פנינה אופיר

סלמן קדמני התעשיין מירקא: אם יש תעשיה־ יש התקדמות

שמו של סלמן קדמני הולך לפניו לא רק בכל כפרי הסביבה הסמוכים לכפר הדרוזי ירקא, אלא בכל הארץ ואף מחוצה לה. כי סלמן, בן למשפחה עניה בכפר הגלילי, הוא תעשיין בקנה־מידה בינלאומי, שביצע כמה מהפרוייקטים הגדולים במדינה בתעשיות הכימיות והפטרוכימיות וביניהם — הפרוייקט להקמת מערכות מסובכות למתקן חומצה גפריתנית בתמנע, הקמת חוות המיכלים באבו־רודס, בניית רוב חתנות הדלק באילת וחלק מהתחנות באשקלון, הקמת קו הדלק מעין־זיק (ליד שדה־בוקר) לאורון, הקמת שלב ג' של מפעל ים המלח (כולל הקונסטרוקציות והריאקטורים), כל עבודות ה־מתכת במפעל פריקלס, הקמת מיכלי דלק בריינג, הקמת מפעלי מתכת נגב בבאר־שבע, בניית קווי־דלק תת־ימיים באבו־רודס, ואם הרשימה הזו נראית ארוכה ומרשימה הרי זה רק חלק מעבודות הבניה המתוחכמות והמתוחשות — חלקן בבחינת חידושים מוחלטים בארץ — שביצעו סלמן קדמני ואנשיו.

את רוב העבודות האלה ביצעו סלמן קדמני וכמה מאחיו בתוספת עובדים מכפרי הסביבה ואנשי מקצוע מחוץ להם בעבודות קבלניות. מספר העובדים לא היה קבוע, והיה תלוי בהזמנות שהתקבלו.

השאיפה: להיות בעל מקצוע מכובד

בגיל 15 עזב סלמן את בית הוריו והלך ללמוד בקיבוץ נחשונים את מלאכת המסגרות, במסגרת הנוער העובד. „או לא היו לי שאיפות גדולות, כל מה שרציתי היה להיות בעל מקצוע מכובד", מספר סלמן, צעיר (33) משופם וחייכן. לאחר שהשלים את לימודיו בקיבוץ „הובילה אותו הרוח", כדבריו, למפעל ים־המלח בסדום, שעמד אז בשלב ב' שלו. שם עבד סלמן עד לפני 10 שנים, והתפתח מתפקיד של מסגר פשוט לאחראי על קבוצה של 150 איש. יכולת הניהול שלו וכישוריו יוצאי הדופן החלו כבר להתבלט, והמסגר הפשוט עתיד תוך שנים ספורות להיות לתעשיין עסוק מאוד, פורה ובעל מעוף בתוכניותיו.

עם סיום שלב ב' של המפעל חזר סלמן וקבע את מושבו ובסיס פעולתו בירקא, והיה לקבלן משנה עצמאי. היתה זו תקופת המיתון והעבודה לא נמצאה בשפע, בכל זאת עבודה רדפה עבודה והזמנה הביאה להזמנות נוספות. קדמני ואנשי המקצוע שליקט הלכו והתמחו בפרוייקטים גדולים ומסובכים שדרשו ידע מתוחכם.

אלא שהיקף הפעולות של קדמני הגיע לקנה־מידה כזה, שהקמת מפעל גדול שירכז סביבו את אנשי המקצוע היה מחוייב המציאות. לכן, כשפנו אל קדמני בשנת 1968 מהמחלקה לחיילים משוחררים במשרד הבטחון בהצעה להקים מפעל בירקא, נענה ברצון. מפעל כזה עתיד היה לקלוט חיילים משוחררים, מהכפר ומכפרי הסביבה.

התעשיה במהפכה חברתית בעדה הדרוזית

„נעניתי להצעה, והתחלתי לבקש אישורים ממוסדות הממשלה. בתהליך ההקמה של המפעל היו לי כמה תקלות בלתי צפויות, כמו הפיחות וההתייקרות של 100 אחוזים בחומרים. בסופו של דבר הוקם המפעל בשנת 1971, בהשקעה של 7 וחצי מיליון לירות. כדי להתגבר על הקשיים הייתי צריך לקחת שותף, כך שחמישים אחוז מהמפעל שייכים לי וחמישים אחוז לחברה הממשלתית למימון תעשיות, עם אופציה שלי להגדיל את חלקי", בזאת לא תמה מלאכתו של סלמן קדמני.

„עשיתי גם דבר חשוב למען הבת הדרוזית ולהוצאתה לעבודה. הקמתי ליד מפעל המתכת את מפעל „גיבור", שאותו מנהל אחי המבוגר. היום עובדות בו 250 בנות".

ובנקודה זו, החשובה מאוד לדעתו בחיי העדה הדרוזית, מוסיף סלמן: „העובדה שהיא עובדת ומשתכרת לפרנסתה משנה את מעמדה של הבת בתוך משפחתה, מרחיבה את אופקיה, משנה את צורת החיים שלה וגורמת לה מהפכה מחשבתית".

ליד מפעל „גיבור" ומפעל המתכת נמצא גם מפעל המטפל בענייני ההקמה של הפרוייקטים, אותו מנהל אחד מאחיו הצעירים של סלמן. במפעל המתכת מעסיק 150 איש (כשהכוונה להגיע ל־250 עובדים) ובחברת ההקמה נע מספר העובדים בין 50 ל־300 עובדים.

המפעלים נמצאים במרכזם של ארבעה כפרים: ירקא, ג'וליס, אבו־סנאן (שלושתם דרוזיים) וכפר־יאסיף (מוסלמי), ומכאן נשאב כוח־האדם למפעלים.

„כיצד מקבלים את הקמת המפעלים בכפרים? אני חושב שהם רואים זאת בעין טובה ובדרך היחידה לשיפור המצב בכפרים. הרי התעשיה היא הגורם הכי חשוב להעלאת הרמה. במקום שיש תעשיה — יש התקדמות, ולמעשה גם החקלאות היום יכולה להיות מתועשת ומתקדמת".

בתעשיה רואה סלמן קדמני גם מנוף להתפתחות העדה הדרוזית, המונה כיום כ־40 אלף נפש, וכפתרון לעיקר בעיותיה. „הבעיה העיקרית של העדה הדרוזית כיום היא כלכלית, כלומר יצירת מקורות פרנסה בקירבת מקום המגורים. ולדעתי רק התעשיה תפתור זאת", ומוסיף קדמני: „אדם שהולך לצבא, משתחרר, ואין לו עבודה — זה גורם להתמרמרות. היו מקרים שהיתה לצעיר עבודה טובה לפני שהתגייס, ואחרים „תפסו" את מקום העבודה שלו בזמן ששירת בצבא. לכן אני חושב שתעשיה בקנה־מידה גדול היא אלמנט כל כך חשוב, ולדעתי היא תביא מהפכה חברתית וכלכלית בעדה".

גם מנהלים צריכים ללמוד

כדי לעמוד בקצב המהיר של חידושים טכנולוגיים, כדי להסתגל לכל פיתוח חדש ולהפעיל אותו מיד לשפת המעשה בעבודת היום־יום ולדעת על הנעשה בתחומי התעשיה בעולם — יש צורך בעידכון והשתלמות מתמדת. סלמן קדמני, בעל כישוריו המיוחדים והמרץ הבלתי נדלה שלו, חש בכך מאוחר יותר מאחרים. אך גם הוא הגיע למסקנה שיש ללמוד, להשתלם ולרכוש כלים.

„כל איש עסקים, בין אם הוא עצמאי ובין אם שכיר, חשוב שתהיה לו התמצאות רחבה בענייני ניהול, עליו לדעת לפי לפנות כשיש לו בעיה או כשהוא רוצה לבקש עצה — האם לפנות לרואה חשבון, כלכלן, עורך דין? גם אני באופן אישי נתקלתי בבעיות מסוג זה, ובצורך להבין בצורה עמוקה יותר את ענייני הניהול, לכן, כשהגיזבר־בנקאי שלי הלך להשתלמות וגם מנהל כוח האדם שלי הלך בעקבותיו — החלטתי שהגיע הזמן להשתלם", אומר קדמני.

הבנקאי ומנהל כוח האדם של קדמני למדו בקורס של מל"ן — המרכז לליכודי ניהול — שהוא גוף משותף לבית הספר למינהל עסקים של אוניברסיטת תל־אביב, המרכז הישראלי לניהול ומדרשת רופין. הקורס הנמשך שלושה וחצי חודשים וכולל 600 שעות לימוד מתקיים בתנאי פנימיה ומיועד למנהלים בדרג התיכון והבכיר. הם סיימו את השתלמותם באחד המחזורים הקודמים, ובימים אלה סיים סלמן קדמני עצמו את הקורס. „בעצם גם אחי הצעיר צריך היה להשתתף במחזור הזה איתי, אבל כרגע הוא במילואים", סיפר.

כיצד זה עוזבים את המפעל והבית בירקא למשך שלושה וחצי חודשים והולכים ללמוד? „זה קשה, אבל לדעתי זו הדרך היחידה שאפשר להפיק ממנה תועלת. העומס? יש עומס, אבל אנשי עסקים לא באים לשבת סתם. אני דווקא רואה את העומס לטובה, כל הזמן המחשבה מרוכזת. די הופתעתי מהאנשים והסבלנות הרבה שיש להם ללימודים, ובאופן אישי נהניתי מהקורס הזה בשיעור אינסופי. יכולתי לעזוב את המפעל בלב קל, הואיל ולאחרונה עשיתי אירגון־מחדש של העסקים המנוהלים על ידי מנהלים שכירים, ויכולתי להשאיר את העניינים בידי מנהל המפעל, אל"מ לשעבר בחיל־הים", אומר קדמני. ועל תנאי הפנימיה: „זה מרגיע ומאפשר לא לחשוב על העסקים ומנתק אותך מהעולם הסוער".

הבן החמישי נקרא: חיים

עתה, מצוייד בידע ובהסתכלות רחבה ומעמיקה יותר על עולם העסקים והתעשיה, חוזר סלמן קדמני לירקא. שם מתגוררת משפחתו, אשתו וחמשת ילדיהם (בן 10, בת 7 וחצי, בת 5, בן 3 ובן 6 חודשים). „לבן החמישי קראתי חיים", אומר סלמן קדמני בחיוך, „על שם חיים בר־לב, כי הוא עזר לנו בצורה אוהדת ויוצאת מן הכלל בהפעלת כל הגורמים והיחלצות מהקשיים שהיו לנו בהקמת המפעל". במכתב ברכה ששלח השר בר־לב לקדמני עם הולדת בנו חיים (פברואר 74) כתב השר: „מיטב הברכות והאיחולים עם היולד בנך. ילך בדרכי אבא לתפארת העדה והמדינה. בידידות, חיים בר־לב".

האתנחתא הקצרה שעשה קדמני לצורך לימודים אינה סימן להאטת הקצב, אלא להיפך. ברגע זה הוא עוסק (תוך שותפות עם „כלל") בנסיון חדש במדינה: בניית שיכונים מפלדה בצורה מתועשת. עתה בונים שלושה שיכונים בשיטה זו ליד גבעת אלגה, וקדמני מאמין ששיטת בניה זו, בה נבנו רבי־הקומות בניו־יורק, היא מהירה וזולה יותר מאשר בניה קונבנציונלית. „תוך חודש ימים תסתיים בניית הבתים הראשונים, ואז נדע איך זה נקלט בשוק. הלא ציבור הצרכנים קובע", אומר קדמני.

הוא גם חושב עתה על דרכים לעודד בחורים צעירים ללמוד מקצועות שיחזרו לעדה — כמו הנדסה, כלכלה, ניהול וראיית חשבון. „זה יכול למשוך משקיעים מבחוץ, כי אם משקיע מתל־אביב צריך להביא את כל אנשי המקצוע מבחוץ, למה לו לבוא לירקא? אני מאמין שתהיה לזה היענות, כי בכוונות יש — חסרה רק ההכוונה".

קדמני שוקל עתה גם כמה פרוייקטים אקטואליים שעליהם, כמו כל מנהל רציני והגיוני, אין הוא מרוצה את הדיבור. אבל דבר אחד ברור: הוא מציב לעצמו אתגרים גדולים ויכול להם. ותוך כדי כך תורם רבות לטפוח, לקדמה העדה הדרוזית ולתעשיה הישראלית כולה.

חיילי פראנקו מובילים באסקים שנישבו

ארבעה גנרלים פתחו בהפיכה שהפכה למלחמת-האזרחים בספרד - ורק אחד נשאר: הדיקטטור האחרון פרנקו

מאת דבורה שכנר

דון פרנסיסקו פאולינו הרמנכילדו דה פרנקו אי באהמונדה, גנרליסימו בחסד אלוהים, קאודיליו של ספרד, צועד את צעדיו האחרונים בעמק הבכא. 38 שנים עברו מאותו 18 ביולי בו דרכה רגלו על אדמת ארצו, בראש הגדודים האפריקניים — חיל החלוץ של צבא־המורדים ברפובליקה הספרדית. היום בו פרצה מלחמת האזרחים.

פרנקו הוא אחרון הדיקטאטורים שעלו לשלטון בשנות ה־30; היחיד שהצליח להחזיק מעמד חרף תהפוכות העתים, ולמשול ללא מצרים במשך 35 שנה על 35 מיליון נפשותיה של האומה בעלת המזג הגאה והסוער ביותר באירופה.

כאן, רדיו מדריד!

מיליון ומאתיים חללים נפלו בין ה־18 ביולי 1936 וה־1 באפריל 1939 (400.000 איש בקרבות ו־800.000 מהפצצות ובבתי סוהר), וכמחצית המיליון פליטים נמלטו מספרד לאחר נצחון פרנקו.

בין הקרבנות היו צעירים רבים מאומות העולם, שהתנדבו לבריגאדות הבינלאומיות בעקבות הקריאה הנואשת: „כאן רדיו מדריד! כאן החזית האוניברסאלית המפרידה בין חופש לעבדות. בשערי מדריד נלחמות שתי ציביליזציות, הקידמה והדמוקראטיה נגד הרודנות. אוהבי החופש: בואו לעזרת הרפובליקה! בואו לעזרת מדריד!"

הם באו, ורבים נפלו בשדות־המערכה של מדריד, ברצלונה, טרואל ועל גדות האברו.

הרגשות העזים שעוררה המלחמה הפכוה לבעיה בינלאומית, חורגת מן המאבק הפוליטי־צבאי מקומי; הם גם האפילו על האמת ההיסטורית.

העולם כולו נחלק לפרו־רפובליקנים ופרו־לאומנים. אלה האחרונים הציגו את פרנקו כראש הצלבנים במסע־צלב למען הצלת ספרד מציפורני הקומוניזם הבינלאומי.

אנשים נאורים, אינטלקטואלים ואנשי שורה, ליבראלים ואנשי שמאל, ראו במאורעות בספרד קטע מן המאבק הכלל־עולמי שבין הפאשיזם האירופי לבין כוחות הקידמה, ובמלחמת האזרחים את פרק המבוא למלחמת העולם השניה, כשבשתיהן נערכים אותם מחנות זה מול זה: פרנקו, הנעזר ע"י מדינות הציר הטוטאליטאריות, והרפובליקה, הנעזרת ע"י בנות הברית. „מסע הצלב" של פרנקו היה בעיניהם הפיכה צבאית נגד ממשלה לגיטימית, שהחזיקה מעמד בגבורה עד לרגע האחרון. הועד לאי־התערבות (שהוקם ביוזמת צרפת ואנגליה) היה בעיניהם מוסד צבוע, שאיפשר את ההתערבות הבלעדית של חילי היטלר ומוסוליני לעזרת פרנקו. בריה"מ — וסטאלין בראשה — היתה המדינה היחידה שנחלצה להצלתם, מפני שהיא הפכה מעשית ברפובליקה.

הבריגאדות הבינלאומיות נראו כדגם להגשמת הקואליציה האנטי־פאשיסטית העולמית.

כך תואר פרק טראגי זה, בצבעי שחור־לבן, עד שבשנות ה־50 וה־60 החלו להופיע מחקרים היסטוריים אשר מוטטו את האגדה על פרנקו כסוכן הפאשיזם הבינלאומי (בלבד) ועל הרפובליקה, שלא היתה — עד סוף ימיה — אלא גרסה מקומית של הדמוקראטיה הליבראלית המערבית.

במאמר זה ידובר על ראשית עלייתו של פרנקו ועל הדרך בה הוא הצליח להשתלט על ארצו, בין היתר גם בעזרתה המוסווית של בריה"מ.

פרנקיטו, הגוץ השתקן והזהיר

פרנקו היה אחד מארבעת הגנרלים שפלשו לספרד בראש 4 גייסות ע"מ להפיל את ממשלת הרפובליקה. הוא לא היה המנהיג שביניהם, וגם לא נמנה עם יוזמי ההפיכה. הוא היה חייל מקצועי שהחל את הקריירה שלו בדיכוי מרידה במרוקו. כאשר נשלח לאפריקה, היה סגן־משנה. מקץ שנה, כבר היה רב־סרן בגיל 25, המאיור הצעיר ביותר בצבא, ומאז החל אותו גוץ שתקן, אך מפולפל, כובש שיאים נוספים מסוג זה. הוא היה בן 33 כשנתמנה גנרל (הגנרל הצעיר ביותר בספרד — שצבאה מנה 700 קצינים בדרגה זו — ובכל אירופה). בניגוד לגנרלים אחרים שהיו מעורבים בפוליטיקה, היה „פרנקיטו" (כפי שכינוהו לאו דווקא אוהדיו) זהיר ובלתי־מזוהה, והיה, נוסף לכך, שקדן, תכססן, בעל כושר־אירגון ויודע להתאזר בסבלנות.

הסגן המלוכני שהמתין 11 שנה לסניוריטה כרמן, עד שאביה העשיר הליבראלי יתן את הסכמתו לנישואי בתו עם הלייטנאנט־קולונל דון פרנסיסקו פרנקו, למד מנעוריו חשיבותו של אורך־רוח...

הרפובליקה עולה באש

ואכן, הרבה אירועים פוליטיים התרחשו בשנות ה־30. ב־1931 הפכה המדינה לרפובליקה, עם גירושו של המלך אלפונסו ה־13. קמה קואליציה רופפת של ליבראלים וסוציאליסטים, שהיתה מאוחדת רק בשנאתה למלוכה ומפולגת לגבי כל בעיה אחרת. החל ביחס לכנסיה הקאתולית וכלה בשיעור הבלו על סיגריות. דבר לא נעשה כדי לשפר את מצבה העגום של המדינה. מי שהיתה עוד במאת ה־16 אימפריה מפוארת, הפכה במאה ה־20 למדינה המפגרת ביותר באירופה, בה מיליוני איכרים ושכירים עניים נשלטים ע"י קומץ של בעלי־קרקע, אנשי כנסיה וצבא. מאז ראשית הרפובליקה שרר אי־שקט. תנועות ומפלגות קיצוניות פעלו בתוקפנות: ספאראטיסטים באסקים וקאטאלונים, אנרכיסטים (שהיו הפלג הדומיננטי בתנועת הפועלים), סוציאליסטים מהפכנים ומלוכנים. ושתי מפלגות קטנות ומיליטנטיות: הפאלאנגה והמפלגה הקומוניסטית.

ב־1932 פרץ מרד צבאי בסביליה ע"י גנרל סנחורחו. שרוכא. ב־1933 התקוממה קאטאלוניה. בסוף אותה שנה פרצה שביתה כללית בברצלונה. לבסוף דוכא בכוח מרד כורים באסטוריאס, בהנהגת קומוניסטים. הפרלמנט היה שסוע והממשלות השונות חסרות אונים. כל אותה תקופה עמד פרנקו מן הצד. אך ב־1935 קמה ממשלה ימנית אשר ביקשה להשליט סדר ומינתה את פרנקו כרמטכ"ל. הוא לא הספיק להוכיח את עצמו, מפני שבפברואר 1936 היו בחירות חדשות, ובהן זכתה החזית העממית (קואליציה של מפלגות המרכז והשמאל) בנצחון מוחץ. הממשלה החדשה הגלתה כמה גנראלים שנראו בעיניה מסוכנים, אך לא הדיחה אותם מתפקידים הצבאי. פרנקו הוגלה לאיים הקאנאריים, בתפקיד מפקד האי. הנשיא אסאניה, איש ליבראלי והגון, ניסה לבצע רפורמות מרחיקות לכת. מפברואר (מועד הבחירות) ועד יולי (פרוץ המרד) גברו מעשי האלימות: 170 שריפות בכנסיות, 69 מעשי הצתה של מועדונים פוליטיים, 10 הצתות של מערכות עיתונים, 113 שביתות כלליות, 218 שביתות חלקיות, וברחובות אלפי מקרים של חילופי יריות בין קבוצות פוליטיות יריבות. באווירה הסוערת הזו הרגישו הכל שמתקרבת הפיכה צבאית.

באפריל שאל העיתונאי האמריקני לואי פישר את הנשיא אסאניה:

פישר: מדוע אינך מטהר את הצבא מאותם גנרלים מסוכנים?

אסאניה: למה לי?

פישר: מדברים על הפיכה. אתה מוכרח לפעול!

אסאניה: זוהי רכילות של בית קפה...

פישר: שמעתי על כך בפרלמנט!

אסאניה: הו! זה בית הקפה הגדול ביותר!

ארבעה גנרלים, חמישה גייסות ותרנגולת זקנה אחת

הרחקתו של פרנקו לא הצילה את הרפובליקה, כי לא הוא היה — כאמור — האיש המרכזי שסביבו התאחדו הלאומנים. שלושת המנהיגים היו: סנחורחו — המנהיג הרוחני שגלה בפורטוגאל מאז הפיכת הנפל; מולה — המפקד המעשי ועמיתו גודד. אך הקושרים הבינו כי לא יוכלו לזוז בלי הצטרפותו של פרנקו, מכיוון שהוא חלש על כמויות הנשק אשר הוכנו בחשאי באיים הקאנאריים. פרנקו נעתר בתנאי שיובטח לו המינוי של מפקד ראשי של הגדודים האפריקנים — החלק המאומן ביותר של הצבא. ההפיכה לא בוצעה מיד, מפאת חילוקי־הדעות בין השותפים לבין פרנקו. זה האחרון העמיד מכשולים רבים, עד שלבסוף הכריז מולה:

„עם פרנקיטו או בלעדיו, נצא להצלת ספרד!"

מתיחות שררה לא רק בין הקושרים עצמם, אלא גם בינם לבין הפאלאנגה. מנהיג הפאלאנגה התבטא כך על הגנרלים המתמהמהים: „כולם תרנגולות זקנות, והתרנגולת הזקנה הגדולה ביותר היא פרנקו".

המאורעות הכתיבו את הקדמת מועד המרידה. ב־13 ביולי נרצח לאומני צעיר ע"י הקומוניסטים, ובשעת הלווייתו הגיעה המתיחות הפוליטית לשיא.

מולה קבע את שעת האפס: ה־18 ביולי.

ב־14 ביולי טס פרנקו במטוס אנגלי שסופק ע"י איש קשר אנגלי, סוכן חשאי, מהאי שלו למרוקו, כדי לקבל את הפיקוד.

בערבו של ה־17 ביולי מסר מלשין לאומני לשר המלחמה את כל הפרטים המדויקים על ההפיכה: 4 גייסות עולים על מדריד מחו"ל, ובערים הראשיות מהווים קסרקטיני הצבא את הגיס החמישי.

אנשים לא ישנו בלילה קיצי וחם זה שבין ה־17 וה־18 ביולי. מדריד ערה: צעירים אוחזים במעט הנשק שהשיגו, עולים מסתובבים ברחובות.

בחצות צילצל מכשיר הטלפון בביתו של שר המלחמה. מולה הצהיר על הפיכה (לפי מיטב המסורת הספרדית: הפיכה צבאית שאות התחלתה היא הצהרה רשמית). השר ענה בקול מנומנם ומבודח: „מה? אתה אומר שפרצה הפיכה? בסדר. תודה. אני ממשיך לישון".

באותו לילה תפס צבא־המורדים חלק מהדרום, ואת מרבית צפון־מערבה של הארץ.

ארבעה גנרלים החלו בהפיכה, שהפכה למלחמת אזרחים. אולם מארבעתם נותר — באורח־פלא — פרנקו בלבד. סנחורחו נהרג כעבור 24 שעות בתאונת מטוס שהטיסו ממקום גלותו, והתרסק בנסיבות מסתוריות. יש שתי גירסות על סיבת התאונה: א. שהגנרל הזקן לקח עימו כל כך הרבה מזוודות, טעונות מדים ועיטורי כבוד, עד שהמשקל הכבד הפיל את המטוס. ב. שפרנקו נתן פקודה לחסלו.

גודד — מספר 2 — נשבה בידי הרפובליקנים והוצא להורג כעבור שבוע.

נותרו רק שניים: מולה בצפון, ופרנקו בדרום. פרנקו הכריז על עצמו — במפתיע — כראש המדינה. ב־1 באוקטובר הוכתר כ„קאודיליו" (מנהיג). עדי ראיה מספרים שכאשר הגיעה הידיעה על עלייתו בדרגה של פרנקו, הגיב מולה במלה שלא נכללת במילון האקדמיה המלכותית ללשון הספרדית.

כעבור 90 יום נהרג מולה, גם הוא בתאונת מטוס. אנשי ואליאדוליד יודעים לספר על קולונל שנהג לשבת בבית קפה במרכז העיר, כששני אקדחים טעונים על שולחנו, בציפיה שימצא את רוצח־בנו — מי שהיה הטייס שהטיס את מולה.

מארבעת הגנרלים נותרה רק התרנגולת הזקנה הגדולה ביותר: פרנקיטו הגוץ, עכשיו גנרליסימו וקאודיליו. והוא סלל כך את דרכו להנהגת המחנה שלו, תוך הטלת אחדות כפויה, ביד קשה, עד שהגיע אל הנצחון.

בלי מדים

שגריר במבוכה

בסוף יולי הברור לשני הצדדים כי לא תהיה הכרעה צבאית, אלא אם כן יסתייעו בכוחות חוץ. מצבו של פרנקו היה למעשה חמור יותר מזה של הרפובליקה, כי [illegible]

ידועים. פחות ידועה היא הפרשה עליה מספר ביומנו רוברטו קנטלופו, שגריר איטליה בספרד (שחוזר לארצו כעבור חודש):

„מי מממן לפרנקו את המלחמה? שאלה זו החלה מנקרת בראשי כשראיתי דברים מוזרים מתרחשים כאן. ראיתי קולונל בריטי מטייל לבוש אזרחית בחוצות סלמנקה. אח"כ נודע לי שהוא הנספח הצבאי הבריטי — ושהוא נתקבל תכופות ע"י פרנקו. בראותי את הקשרים של פרנקו עם הבריטים, החלטתי לחזור לרומא ולדווח לדוצ'ה שפרנקו בוגד בנו; שבספרד שופכים החיילים האיטלקיים את דמם למען הבטחת אינטרסים בריטיים. ואז דיווח לי המודיעין שמטרת טיוליו של הקולונל היתה להגיש לפרנקו אשראי עצום של לירות שטרלינג על חנות... לשלם לממשלת איטליה בעד המשלוחים של מטוסים, תותחים וטאנקים, ולשלם את המשכורות לחיילינו... אנחנו האיטלקים היינו בחזקת צבאות שכירים בשירות הסודי של האימפריה הבריטית!"

עד כאן דברי היומן של הדיפלומאט הנבוך. המחקר המודרני גילה שהקצינים שבבסיס הבריטי גיברלטאר העניקו סיוע ממשי למורדים.

וכל זאת התרחש בזמן שבאנגליה גופא נאמו בפרלמנט להגנת הדמוקראטיה הספרדית הנתקפת, וטובי האנשים אירגנו כנסים, אספו כספים, התנדבו לבריגאדות ואף הילדים אספו את עטיפות נייר־הכסף של הפיסות השוקולד לשם התכתם לכדורים — למען אספקת תחמושת לרפובליקה חסרת־האונים.

שום עזרה לא הוגשה מטעם הממשלות הדמוקראטיות. המדינה היחידה שעזרה היתה בריה"מ. ועל כך היא זכתה — כאמור — בהערצת כל העולם הנאור.

ההסוואה הגדולה

הרבה שנים חי המיתוס על תפקידה של בריה"מ כעוזרת נאמנה של הרפובליקה, עד שלוחמים רבים, וביניהם אנשי שמאל ש„התפכחו", החלו מפרסמים זכרונות ומחקרים שהוכיחו אגדה זו. המחקרים האלה פתחו את הדרך בפני המחקר ההיסטורי. המחקר החשוב הראשון שלמד את הנושא היה ב. בולוטן, שפרסם את ספרו ב־1961. הוא עסק בנקודה אחת בלבד: מה התרחש בתוך הרפובליקה בין יולי 36 ומאי 37 (בין פרוץ המרד ומועד השתלטות המפלגה הקומוניסטית בתוך הרפובליקה). בולוטן, שלחם לצד הרפובליקה, חש בשינוי המהותי שחל בה: מהיותה מדינה פרלמנטרית דמוקראטית, עם רוב ליבראלי בשלטון, היא הפכה לתחושת ליבראלית לשלטון קומוניסטי המשמש להכתיב ישיר ממוסקבה. זה הנושא העיקרי של ספרו, ומכאן שמו: „ההסוואה הגדולה". בולוטן היה מפלס הדרך, ואחריו באו רבים שחקרו ומצאו עובדות מעניינות למכביר, עקבות המטפחות בחשאית המדיניות הסובייטית ופעילות הקומינטרן, ושיצאו לאור בדרכים עקלקלות ביותר. אחדות מן הפרשיות נסקור במאמר הבא; כעת עזר ממולין לפרנקו.

הקול מתוך הסנה

מאת
תאודור
הולדהיים

לקראת
הצגת האופרה
של שנברג
„משה ואהרון"
בפסטיבל הישראלי

„משה ואהרון" — הרי זה פראדוקס כביר: אופרה שאיננה אופרה; שלא הושלמה, והיא מושלמת; שמקורה דתי-תנ"כי, והיא חילונית-אוניברסלית; יצירת מופת של המאה העשרים, והיא כמעט שאינה ידועה לציבור. אם תוסיפו על כך: יצירה עברית-יהודית של גדול הקומפוזיטורים היהודים בתקופתנו, שנכתבה בלשון הגרמנית ו-תזכה עתה — 42 שנה לאחר שחוברה — לביצוע בכורה בארצנו ע"י בית-האופרה הממלכתי מהאמבורג — ו-הפראדוקס מושלם!

דומה כי שורש הניגודים הללו נעוץ בתוכן האופרה עצמה: הלא „הקונ-פליקט הדראמאטי", הרעיון המרכזי שבה, הוא הניגוד שבין משה לאהרון, בין האידיאה לביטויה המילולי, בין החזון להגשמתו. ראשית האופרה ב-פיאניסימו של „הקול מתוך הסנה ה-בוער"; האידיאה בטהרתה; אחרית האופרה, כעבור שעתיים, בפיאניסימו של צליל כינור בודד; האידאה בתבו-סתה. ובין שתיהן — מוזיקה מורכבת ביותר, המושתתת על הרעיון הבסיסי האחד והיחיד (כנ"ל) ועל סידרת שנים-עשר טונים אחת ויחידה (למקובל ב-אסכולת שנברג).

„הקול מתוך הסנה הבוער" פותח את האופרה בהברה חרישית חסרת משמעות מלולית, שהיא לווי לסידרת ארבעה אקורדים תלת-קוליים „בלתי מקובלים", רבי משמעות מוזיקלית. „קול" זה, בשנים-עשר קולותיו (ששה מהם זמרה, וששה — דיבור), מסמל את החזון; „ראה ראית המכאוב",

אומר הוא אל משה, „את האמת ידעת; אין דרך אחרת לפניך: חייב אתה את עמך להוציא לחופש!" אך משה הלא כבד-פה הנהו: „יכול אני לחשוב, אך דבר לא אוכל". עליכן יהיה הטנור הזמרתי של אהרון לשופר לו וישמש מתרגם ומפרש ומבצע להגו-תו של משה (קול דיבור). ואכן, לכאורה שיתוף הפעולה בין השניים עולה יפה: בעזרת מעשי ניסים (הפיכת מטה ל-נחש, צרעת, מים לדם) מצליח אהרון לשכנע את העם כי חזון משה אמנם אדיר-כוח מכל תעתועי האלילים. „מעתה נוכל לדמות את האל, הנה ממש לעינינו באותות!" משתלהב ה-עם. וקורא: „הכל למען החופש! הנה נשבר הכבלים! המיתו הנוגשים! צאו אל המדבר!" ויד הכהנים על התחתו-נה, והמערכה הראשונה מסתיימת בכי טוב — בנצחונה (המדומה) של האידיאה המשחררת.

אך בעל אוזן מוזיקלית חדה (וראיה פילוסופית מעמיקה) בוודאי כבר הבחין כי המושגים „חופש", „אמת", „בחירה" וכיו"ב של משה אינם עולים בקנה אחד עם אלה של אהרון או של בני-העם. ואמנם, אך עלה משה אל ההר ובושש לרדת, והנה כבר מתעו-ררים ספקות בקרב הציבור, מתחדשות המריבות, גוברים הלחצים, עד שלבסוף נכנע אהרון ומחזיר לו לעם את אליליו. אז עגל הזהב הולך וקם — כעין סימ-פוניה רחבת היקף. והאיש הצעיר, ש-נשאר נאמן ל„מחשבה הנישאה" של משה, מוכרע ונשחט בידי ראשי השב-טים. והנערה, שאך זה (במערכה ה-ראשונה) הריעה כלפי משה: „אני ראיתי אותו, והנה ירדה לשון-אש לה-בהת..." — מריעה עתה באותה מידת התלהבות ובדיוק באותם הטונים: „אתה, אלוהי-זהב, זוהרך בי זורם כ-תשוקה!" ודם, קורבנות, הוללות, לי-אות — ומשה יורד מן ההר. וזועק: „היעלם, אתה צלם אין-אונים, האומר להגביל במסיכה את שאין-לו-גבול!" ומאשים את אהרון. ושובר את הלו-חות. ואינו יכול להימנע מן המסקנה, המכאיבה עד תהום, כי האידיאה, אם אין ברצונה להתמיד במצב של טוהר ועקרות, אם שואפת היא להתגלגל ב-פעילות חברתית ממשית, הרי היא ב-הכרח מומחשת, מתגשמת — ומסתל-פת. „החייב אהרון, והוא לי כפה, לע-שות את התמונה? הלא-אז, אני הוא עושה התמונה, ושקרית היא — כטבע כל תמונה! הן אני הוא המובס! — וכל שהגיתי בו — טירוף היה, ומן ה-נמנע ואסור היה להעלותו על דל-שפתיים! הו דיבור, הדיבור החסר לי!" כך מסתיימת המערכה השניה, לקול כינור בודד, בתבוסתה (המדו-מה?) של האידיאה המשחררת.

בנקודה זו של חיבור המוזיקה שהה שנברג בברצלונה, בביתו של ידיד, והוא בן 58. השנה: 1932. הליברית למערכה השלישית היתה מוכנה אצלו עוד מ-קודם. היא מכילה תמונה אחת בלבד, שעיקרה: ואף-על-פי-כן ולמרות הכל סוף האידיאה לנצח. „אהרון, חופשי, קם על רגליו, נופל ומת". אך משחזר שנברג לגרמניה, עלה היטלר לשלטון, וגם ברצלונה, כידוע, לא נשארת עוד כפי שהיתה. שנברג נאלץ להגר: תחי-לה לפאריז, אחר-כך לארצות-הברית. שם, במשך 18 שנות חייו האחרונות, עוד חיבר שני קונצרטים (לכינור ול-פסנתר), שלישיית מיתרים, „כל נדרי", „אודה לנפולאון", „פליט מוורשה" — אך אל המערכה השלישית, אף כי הירבה לחשוב עליה, לא עוד חזר.

ואנו, שמבשרנו חזינו כיצד ואל מה ולהיכן עלולים להתגלגל רעיונות ה-שיחרור היפים בינתה — בארצנו ה-קטנה ובעולם הגדול — האם לא נצפה צפיה דרוכה אל אופרה זו שאינה או-פרה, שלא הושלמה — והיא מושלמת, שמקורה דתי-תנ"כי והיא חילונית-אוניברסלית, והיא אכן יצירת מופת של המוזיקה בת המאה העשרים!

1) נוסח [illegible]: ארנולד שנברג, [illegible]: ישראל אליר[illegible]

„משה ואהרון" בכתב-ידו של שנברג; למעלה: שנברג — אוטופורטרט

משה — פראנס מאזורה

אחרון — ריצ'רד קאסילי

בלי עין רעה

איך לשמור על העיניים - ראיון עם ד"ר קארל קופפר, מנהל מכון העיניים הלאומי של ארה"ב

האמנם גורמים החיים המודר־ניים — לרבות צפיה בטלוויזיה וזי־הום האוויר — בעיות עיניים חדשות לאמריקנים? כיצד ניתן לפותרן? הנה התשובה שבפי מומחה ראשי, בראיון שערך עימו „יו אס ניוז אנד וורלד ריפורט".

שאלה: ד"ר קופפר, כמה אמריקנים מרכי־בים משקפיים?

תשובה: בכמאה מיליונים נאמד מספרם של אלה המרכיבים משקפיים, כדי לזכות ב־ראיה מניחת את הדעת.

ש.: האם מספרם גדל?

ת.: קרוב לוודאי גדל והולך מספר מרכיבי המשקפיים, אך ייתכן כי עובדה זו נובעת מ־יכולת כספית גדלה ולא מריבוי אנשים הזקו־קים להם.

ש.: האם גורמת התכונה המודרנית יתר מאמץ לעיניים עקב ריבוי קריאה, צפיה ב־טלוויזיה וזיהום אוויר?

ת.: אשר לקריאה ולטלוויזיה — לא במי־דה רבה. כשלאדם ראיה ניתנת לתיקון על־ידי משקפיים, ואין לו בעיה עם שרירי העי־ניים, הרי מן הדין שיהיה מסוגל לקרוא בכל תנוחות פרק זמן ממושך.

אם אומרים אנו כי עייפו עינינו לאחר קרי־אה מרובה, הרי למעשה לא העיניים עייפו; עייפו שרירי העיניים — בדיוק כמו שרירי הרגליים לאחר 30 ק"מ הליכה, כשאינך רגיל למאמץ זה. המאמץ רב יותר כאשר אין איזון באות בשרירים הללו.

ובנוגע לזיהום האוויר, הרי אין כל ספק כי בערים שרב בהן זיהום זה, הוא פוגע בעיניים. וזו בוודאי בעיה גוברת והולכת.

ש.: מה הן הפגיעות בעיניים שניתן לייחסן במישרין לזיהום?

ת.: עיניים דומעות יותר על המידה, תחו־שת צריבה או גירוי גופים זרים שחדרו לעין. אך זיהום אוויר אינו גורם חולי או הפרעות בתיפקוד העיניים. הוא יותר מטרד מאשר מחלה, אך גירוי כזה עלול להחמיר מחלת עיניים קיימת.

ש.: האמנם מסכנת הצפיה בטלוויזיה את העיניים, במיוחד של ילדים?

ת.: כשאתה צופה בתמונה מטושטשת באל־צת העין למקד את התמונה, ושוב, אם שרירי העין עובדים עשות מן הרגיל לשם מיקוד התמונה, הרי הם מתעייפים.

ש.: האם קיימים מרחק ותאורה אידיאליים בהסתכלות בטלוויזיה?

ת.: אשר לתאורה, נראה בדרך כלל שמקרן בהיר מאוד בחדר חשוך מאוד פחות טוב מאשר חדר מואר — בנורה אחת או שתיים — בלי שהטלוויזיה תהיה מוארת במישרין.

ש.: באיזה מרחק ממקלט הטלוויזיה צריך הצופה לשבת?

ת.: כפי שנוח לכל פרט ופרט. ילדים יוש־בים בדרך־כלל קרוב למקרן שכן מגדיל ה־דבר את התמונה, ואת זאת הם אוהבים.

ש.: האם רומז אתה בכך, שאין סכנה ל־עיניו של ילד מצפיה ממושכת בטלוויזיה — 4—5 שעות בבת אחת?

ת.: נכון. אך מאמץ השרירים עלול, כמו־בן, להביא לידי כך שהילד יתאונן.

ש.: האם כושר ראיה לקוי הוא תוצאה מ־מחלת עיניים?

ת.: כאשר אתה אומר „כושר ראיה לקוי" אני מניח כי אתה מדבר על הצורך להרכיב משקפיים כדי לראות תמונה ברורה. שאלת רופא העיניים היא: האפשר לתקן את ה־ליקוי, שעליו מתאונן פרט זה או אחר, עד שיוכל להגיע לכוח ראיה 20/20, או לא? אם אי־אפשר לתקן, פירוש הדבר כי לפנינו מחלה, העלולה להיות רצינית מאוד. וללא ספק פוגעת היא בסיכוייו להגיע לכוח ראיה 20/20.

ש.: מה זה, בעצם, „20/20"?

ת.: זה מבוסס על אותיות בגודל מסויים על „לוח הקריאה" של רופא העיניים, אות־יות שרוב בני האדם בעלי ראיה תקינה מסוג־לים לראותן ממרחק של 20 רגל (כששה מ'). אם אתה מסוגל לראות „אות 20" ממרחק של 20 רגל הרי כוח ראייתך הוא 20/20. ואם האות הקטנה ביותר, שאתה מסוגל לקרוא ממרחק של 20 רגל, הוא כזה שרוב האנשים קוראים אותו ממרחק של 40 רגל הרי כוח ראייתך הוא 20/40. זה, כמובן, פחות טוב מ־20/20 או כוח ראיה תקין.

ש.: ומה במקרה שלא ניתן לתקן את הראיה על־ידי הרכבת משקפיים?

ת.: במקרה זה נחשבת הראיה בעינינו כ־תקינה — כל עוד האדם מרכיב משקפיים. ייתכן כי לדעת האדם הממוצע הרבה יותר טוב לא להרכיב משקפיים. אני מודה בכך. אך בתוך הקשת הרחבה של חולים, האיש האומר „אינני רואה ברור" אינו מהווה בעיה רצינית אם יוכל להרכיב זוג משקפיים ולר־אות ברור באמצעותם.

מי שמהווה בעיה רצינית מבחינת בריאות הציבור והרשויות, הרי הוא האדם שראייתו היא ללא תקנה — ושראייתו אינה מספקת — אפילו עם משקפיים — כדי להוציא רשיון נהיגה ולקרוא עתון.

ש.: באיזה גיל מופיעות בדרך כלל בעיות עיניים?

ת.: אכן, קודם־כול בגיל הילדות, אולי ב־גיל שלוש וחצי עד ארבע וחצי, כאשר בבדי־קת עיניים מתגלה כוח ראיה לקוי באחת העיניים — מה שאנו מכנים „אמבליופיה" — מופיעה באחת העיניים פניה החוצה, ובמקרים רבים יותר — פנימה. וזוהי התופעה הנקראת פזילה. ברוב המקרים זקוק ילד כזה למשק־פיים.

בגיל מוקדם זה תכופות לא רק מאפשרים המשקפיים לילד לראות כמו שצריך אלא הם עשויים גם להחזיר לעין הלקוית את הראיה הנורמאלית. אם לא — הרי ניתן לשים רטיה על העין הבריאה כדי שהילד ישתמש בחלשה יותר. דבר זה משפר לעתים קרובות את כו־שר הראיה.

ש.: האם המשקפיים גם מיישרים את העין שפנתה החוצה או פנימה?

ת.: במקרים מסויימים — כן. באחרים — והם רבים יותר — דרוש גם ניתוח. בין גיל זה וגיל ההתבגרות — 11 עד 13, שנות הגדילה המואצת, קורה מעט מאוד. ואלו בגיל זה מופיע קוצר ראי אצל מי שהיתה לו נטיה לכך. אז — בתקופה של שלוש עד ארבע שנים — יש להחליף מדי שנה את המשקפים ביותר חזקים, שכן בפרק זמן זה „צומח" הילד במהירות.

אחר־כך מתאזן המצב, בכל הנוגע לעיניים, ונשאר יציב בערך עד גיל 45. אדם שעבר את שתי התקופות האלו של הילדות בלי להזדקק למשקפיים, קרוב לוודאי לא יוצרך להרכיבם עד לאמצע שנות ה־40 לחייו, בגיל זה נפגם הכושר לראות מקרוב. אנו מכנים זאת „ראיית טרומבון", משום שצריך אז להחזיק חומר קריאה יותר ויותר רחוק.

הסיבה לבעיה זו היא שבתהליך ההזדקנות הנורמאלי פוחת כושרן של עדשות העין לשנות את צורתן למען אפשר יהיה לראות חפצים קרובים. בתקופת חיים זו יכול אדם קצר־רואי להיפטר ממשקפיו, שכן מיטיב הוא לראות מקרוב. אך עדיין יהיו לו קשיים בראיה למרחק.

ש.: כמה זמן נמשכת תקופה זו של גיל העמידה?

ת.: הגבול העליון הוא גיל 60, אשר בו נעשה המצב שוב יציב.

אחר גיל 60 יש מספר אנשים — לא רבים מאוד אך מספר לא מבוטל — המתחילים לסבול מאטימות בעדשות. זה נקרא „תבלול". ושוב; בשלב מוקדם של התבלול עשויים להי־עשות שוב קצרי רואי, אם לא היית קצר־רואי קודם־לכן והרכבת משקפי קריאה, תוכל עתה להסירם.

כאשר הגנראל דאגלס מק־ארתור חזר מ־קוריאה ונשא את נאומו בפני הקונגרס, הוא קרא בלי משקפים. הניחו — תוך ידיעת תולדות עיניו — כי התחיל ללקות בתבלול ונעשה קצר־רואי די הצורך כדי לקרוא בלי משקפיים. לכך קוראים תכופות „ראיה שניה". הדבר עשוי להימשך חודש ימים עד שנה ואף שלוש שנים עד שכוח הראיה פוחת חולה התקדמות בתבלול.

ש.: איך יכולים אנשים בגיל העמידה ל־קבוע כי דרושים להם משקפיים?

ת.: הסימן הברור ביותר הוא חוסר יכולת לקרוא עיתון מאותה קרבה או להבחין באותה בהירות בסימנים רחוקים כמקודם. ואם קיים חוסר איזון בשרירים יופיעו עייפות, כאבי עיניים בשעת קריאה, כאבי ראש וכד'.

ש.: באיזו תכיפות יש לערוך בדיקות עי־נים?

ת.: בתקופות גיל שקיים בהן סיכון רב — לעתים מזומנות. מניחים אנו כי כל ילד עובר בדיקת עיניים לאחר היוולדו כדי לקבוע אם יש לו פגמים מלידה. לאחר מכן צריך לערוך בדיקה בגיל שלוש וחצי עד ארבע וחצי. אינני סבור כי יש צורך בבדיקות שגרתיות עד אמצע גיל הארבעים. ואז — עד גיל 60 — מן הדין כי אדם יפקוד רופא עיניים לפחות מדי שנתיים, שכן הוא — או היא — זקוקים להחלפת משקפיים בשל ליקויי הראיה מקרוב.

אפשר להוסיף כי זו גם תקופה של סיכון רב בהתפתחות גלאוקומה וחליים אחרים, כגון מחלות הרשתית. גילוי מוקדם, בפרט של גלאוקומה, מאפשר טיפול מצליח במחלות הללו.

ש.: האם מסוגל רופא כללי לבדוק עיניים באופן מניח את הדעת?

ת.: הוא או רופא פנימי יכולים ללא ספק למדוד את הראיה לפי הלוח ולבדוק את תשתית העין.

ש.: אתה מתכוון להארת העין בפנס?

ת.: נכון. אך אם הוא סבור כי אין להחזיר את חדות הראיה ל־20/20, יש להניח כי ישלח את החולה אל אופטומטריסט או רופא עיניים.

ש.: האם „לוח הזמנים" של בעיות עיניים, שהזכרת, שונה לגבי גברים ונשים?

ת.: אינני סבור. יש בעיות עיניים המופי־עות יותר אצל גברים וכאלו השכיחות יותר בקרב הנשים, אך מבחינת גורם הגיל או ה־ראיה הכללית לא הייתי אומר כי ישנם הבד־לים של ממש.

ש.: אילו בעיות עיניים מופיעות במידה שונה אצל שני המינים?

ת.: ההבדלים אינם דראמאטיים. למשל, הסוג הנפוץ של גלאוקומה „בזווית פתוחה", או גלאוקומה „פשוטה", נפוץ קצת יותר בין גברים מאשר בין נשים.

ש.: האם גלאוקומה היא הקשחת גלגל העין?

מכונה למדידת הצורך במשקפיים. למעלה: המשקפיים כוחם מעדשות־המגע

ת.: מבחינה מסויימת. היא מתהווה כאשר יש קשיי ניקוז לנוזל הנוצר בלי הרף בתוך העין. המדובר בסתימה בצינורות הניקוז. עם גבור לחץ הנוזלים בתוך העין נהרסים העצ־בים המוליכים מן העין אל המוח.

תופעה זו יותר נפוצה בקרב הגברים — אך היחס בין שיעור הגברים ושיעור הנשים הנפגעים הוא 55 לעומת 45. אכן, לא הבדל גדול.

מצד שני סוג אחר של גלאוקומה, „של זווית צרה", נפוץ יותר אצל נשים, ובאותו יחס. גלאוקומה זו מתחילה תכופות בכאבים חמורים, ראיית הילות סביב אורות והרגשה לא טובה באיזור העיניים. אגב, זוהי הגלאו־קומה היחידה הניתנת לריפוי על־ידי ניתוח פשוט.

ש.: האם עיוורון צבעים נפוץ יותר אצל אחד משני המינים?

ת.: זהו תחום השמור כמעט אך ורק לגב־רים. יש רק מספר זעום עד מאוד של נשים שראיית הצבעים שלהן פגומה מלידה, אף־כי יש שנושאות בקירבן את גורמי התורשה לכך.

ש.: כדי לשוב לגלאוקומה: האמנם זוהי מחלת העיניים החמורה ביותר בארה"ב?

ת.: קודם־כול יש לבחון את הנתונים על גורמי עוורון ופגמי ראיה. „עיוורון לפי החוק" אנו קוראים לחוסר היכולת לקרוא אף את האות הגדולה ביותר על־גבי הלוח ו„ראיה פגומה" לתופעה המפריעה לפעולות יום־יום כנהיגה במכונית או קריאת עיתון.

ל־10 מיליוני אמריקנים, בקירוב, יש פגמי ראיה מסוג זה או אחר. מעשרה מיליונים אלה כמיליון וחצי או שני מיליון סובלים מפגמים כה חמורים, שאינם מסוגלים לעבוד בעבודות רגילות. מאלה 500,000 נחשבים בעיני ממשלת ארה"ב „עיוורים מבחינת ה־חוק" והם זכאים לקבל מענקים.

והנה קובעת הסטאטיסטיקה ארבעה גור־מים ראשיים לעוורון ופגמי ראיה. אתחיל בגלאוקומה, ונוכל לדון בהם אחד אחד.

גלאוקומה היא בעיה רצינית מאוד, בעיקר משום שאין סימנים ברורים להתחלתה — רק אובדן הדרגתי של הראיה הצדדית, שרק אנשים בעלי כושר הבחנה רב ישימו לו לב. האיזור האחרון שהמחלה פוגעת בו הוא מרכז העין ממש. אך גילוי מוקדם הוא המפתח לריפוי גלאוקומה.

עלי להוסיף כי הגלאוקומה היא אחד ה־תחומים הראשיים של המחקר שלנו, שכן יש בידנו די מידע כדי לבצע התערבות טיפו־לית רצינית. חלו התפתחויות חשובות בשטח התרופות נגד גלאוקומה, וכך מסוגלים אנו כיום לטפל במחלה באמצעות התרופות הללו — במקום לבצע ניתוח — וזה טיפול בטוח יותר.

במקרים רבים מחלת עיניים אחרת היא סיבה לעוורון הן בין ילדים והן בין מבוג־רים: כוונתי למחלת הרשתית.

ש.: מה היא הרשתית?

ת.: זהו החלק בתוך העין אשר בו מרוכזת הראיה — הריקמה הדקה עד־מאוד בתחתית העין שעליה נופל האור, כמו של סרט של מצלמה. ניוון הרשתית מופיע לרוב אצל אנ־שים מזדקנים. בגיל צעיר יותר מופיעות הפרעות ברשתית המצביעות על ליקוי מלי־דה.

ש.: ומה הן ההפרעות?

ת.: למשל, כשהמדובר ב„רטיניטיס פיגמנ־טוזה" — ליקוי תורשתי — הרי התינוק נולד נורמאלי אך בין גיל 3 ו־10 מתגלים אצלו קשיי ראיה. בהדרגה מוליך הדבר לאובדן ראית כמעט מלא בגיל הבגרות.

קיימות כמה וכמה מחלות רשתית. עלי לו־מר כי החמורה בהן היא ניוון הבהרת (מרכז הרשתית). כרגע, זו הסיבה העיקרית להת־עוורות מבוגרים בארה"ב.

ש.: ומה היא המחלה הזאת?

מרכז הרשתית, הנקרא בהרת, הוא הוא הניזון בכושר ראיה של 20/20. לשוליים — רק כושר להבחין בדברים. והנה קיים סוג מסויים של ניוון הפוקד דווקא את המרכז. תופעה זו פוגעת בעיקר בבני 60 ו־70.

ש.: מה ניתן לעשות במקרים כאלה?

ת.: לפי שעה מעט מאוד. מתנהל בשטח זה מחקר אינטנסיבי, אך אנו יודעים כה מעט [illegible] מאוד לגשת אל המחלה — לא כמו במקרה הגלאוקומה, אשר לגביה יש לנו מידע בשפע.

סיבה אחרת לעוורון כתוצאה מהפרעות רשתית אצל מבוגרים היא שינויים בעקבות סוכרת, הנקראים רטינופאתיה דיאבטית. ה־צרות כאן נובעות מן העובדה כי הפגיעה ב־רשתית אינה כנראה מקבילה לחומרת הסוכ־רת, אלא למשך הזמן שבו אדם סובל ממנה.

פירושו של דבר שככל שעולה בידינו ל־האריך את חייהם של חולי סוכרת כן מתר־בים מקרי העוורון עקב מחלה זו. לפני 30—40 שנה כמעט איש לא סבל משינויי רשתית מחמת סוכרת. אפילו לפני 20 שנה היתה זו תופעה נדירה. כיום זה אחד ההיבטים הטרא־גיים ביותר של המחלה — שכן החולה מסוגל לחיות חיים פוריים, והנה אחר פרק זמן מסו־יים מתחילים סיבוכים בעיניו.

ש.: מה נעשה למציאת פתרון טיפולי ל־בעיה זו?

ת.: מכון העין הלאומי מוציא מדי שנה למעלה ממליון דולאר בבדיקת שתי צורות טיפול, ב־16 קליניקות למחלות עיניים ברחבי ארה"ב. באחת משתמשים באור מהיר מאוד, הנוצר בקשת קסנון, ובשניה — באור לייזר.

הלא תבין, הבעיה היסודית היא התפתחות כלי דם חדשים. לרוע המזל אין הללו מצטמ־צמים ברשתית אלא גדלים החוצה, אל פנים העין, ובהם נוצר בקלות דימום, והדם ממלא את פנים העין.

פירושו של דבר שכעבור חדשים־מספר אין החולה מסוגל להבחין אלא באור בלבד, ועם יציאת הדם מתחוללים לפרקים שינויים חמורים להתהוות צלקת. כאשר ריקמת הצל־קת מצטמקת — כפי שריקמות כאלו נוהגות לעשות — היא עלולה להוציא את הרשתית ממקומה הרגיל ולגרום התרחקות שאי־אפשר לטפל בה משום שאין זו התרחקות רשתית רגילה.

תכלית הטיפול בקשת קסנון ובקרני לייזר היא לנדוד את כלי הדם החדשים, דבר אשר, כפי שאנו מקווים, ימנע דימום.

ש.: מה מידת חשיבותו של התבלול כסי־בה לעיוורון והחלשת כושר הראיה?

ת.: זוהי הסיבה השלישית בחשיבותה. ה־עצוב שבעניין הוא שהטיפול בתבלול — הרח־קת העדשה שבה התהווה התבלול — אמנם מצליח, ב־95 אחוז של המקרים, ובכל זאת גורמת מחלה זו 15 אחוזים מכלל מקרי ה־עוורון. ומדוע? משום שאנשים רבים מוותרים לפקוד את רופא העיניים ולגשת לניתוח — הישאר בבית ולהשלים עם ראיה לקויה ו־עוורון.

ש.: האמנם האישפוז בניתוחי תבלול ממו־שך כפי שהיה בעבר?

ת.: לגמרי לא. לפני עשרים שנה נאלץ החולה להישאר, אחר ניתוח תבלול — שבו־עיים או שלושה שבועות בבית־החולים. שמו לו שקיות חול משני צדי הראש כדי למנוע תנועות וחימום. עם שיפור שיטות הניתוח וחומרי האיחוי ועם המצאת תרופות חדשות והמיקרוסקופ לניתוחים ירדה השהות בבית־החולים לשלושה עד חמישה ימים והחולה יכול לשוב לעבודה מלאה, בכושר ראיה מלא, תוך ששה שבועות.

בשיטה אחרת, שמשתמשים בה אצל ילדים והיא „סופגת" תבלולים־מלידה, מצטמצם ה־אישפוז ליום אחד בערך. היינו מברכים על כך לו יכולנו להפעיל שיטה זו גם כלפי חולי תבלול יותר מבוגרים, ואפילו לבטל את ה־אישפוז בכלל ולהפוך ניתוח תבלול לפעולת מרפאה.

ש.: מה הפגם הרביעי של גורמי עוורון והחלשת כושר ראיה?

ת.: קשת רחבה של פגמים מלידה ובהת־פתחות. כפי שאתה יודע נעשו מאמצים רבים להחזיק בחיים ולדות שנולדו בטרם עת ויש להם פגמים שונים מלידה. פירושו של דבר כי גדל מספר רב יותר של ילדים מסוג זה, וכך גדל שיעור העיניים הפגומות.

ש.: האם גם בארצות אחרות קיים סדר זה של גורמי עוורון וכושר ראיה לקוי?

ת.: ברחבי העולם הסיבה הראשית היא במחלות קרנית, בשל תפוצת מחלת הטראכו־מה. זוהי מחלת רשתית נפוצה מאוד בחלקים מסויימים של אפריקה, אסיה והמזרח התיכון. היא נגרמת על־ידי אורגניזם הגדול במקצת מנגיף וקטן מחיידק. שיפור רמת החיים עשוי לחסל מחלה זו לגמרי.

ש.: האם מצויה המחלה הזאת גם בארה"ב?

ת.: רק בדרום־מערב, בין שבטי אינדיא־נים מסויימים החיים בשמורות.

ש.: בין גורמי העוורון וכושר ראיה לקוי מצויות תאונות. מה מידת חשיבותו של גורם זה?

ת.: בתעשיה מתנהלת מערכת אינטנסיבית לבטיחות עיניים, שבראשה עומדים החברה הלאומית למניעת עוורון וארגונים מקצועיים. ומערכת זו גרמה שיפור ניכר של אמצעי ה־בטיחות.

מביאה עימה ריבוי פגיעות בעיניים מש… זכוכית. תאונות־בית — כגון היפגעות יל… מצעצועי יריה וזריקה למיניהם — תמיד אצלנו. וזהי תופעה חמורה אך שיעור … העוורון שהיא גורמת אינו רב. בדרך־… מקפח אדם, המעורב בתאונה מסוג זה, … אחת ויכול להשתמש עדיין בעינו הנות… מצד שני רבה ההסתברות שבתאונות … תיפגע דווקא הטובה בין שתי העיניים, … בה מסתכל האדם בשעת תאונה.

ש.: האם פוגעות מחלות עיניים בשתי עיניים או באחת בלבד?

ת.: רוב הפגמים הבגורים, כגון קוצר ר… מופיעים בשתי העיניים. גלאוקומה רגי… מסוג הזווית הפתוחה, פוגעת תמיד ב… העיניים גם־יחד. גם מחלות רשתית פוג… בשתי העיניים, וכן תבלול — אף־כי בדו… כלל לא באותו זמן.

ש.: האמנם עשויות צרות בעיניים לנ… מעבודה מסויימת?

ת.: לפעמים. אחת הדוגמאות הטובות ב… תר — אף־כי אין רואים אותה כיום תכו… — היא זו של מנפח הזכוכית. הוא שם … של זכוכית מותכת בקצהו של צינור או… בחושפו עצמו לחום עצום. בעבר — ה… סחות — התפתחו אצל בעלי המקצוע … תבלולים בשל השפעת החום על עדשות עי… הם.

ש.: האם ריתוך החשמלי מסוכן לעיני…?

ת.: בדרך כלל לא, שכן נוהגים להרכ… משקפי בטחון. אדם העובד בקבוצ־הלח… בלי אמצעי הגנה נאותים עלול לקבל כא… חזקים כיה שעות לאחר־מכן, אך זו רק פג… שטחית בקרנית. החולפת מאליה כעבור 24—48 שעות.

ש.: וכי אין העבודה בבתי־משרדים מו… רים באור פלואורסצנטי גורמת עומס נ… על העיניים? כלום אין בהם יותר אור … הרצוי?

ת.: אלו שאלות במקומן. בבניינים מסו־יימים, במשרדים, במעבדות ושירותים אחר… יש אור בהיר מן הדרוש לראיה טובה. … יודעים כי מעבר לרמת הארה מסויימת … חדות הראיה משתפרת עוד; אדרבה, מתח… לות להתעורר בעיות כגון סינוור.

ש.: האין מצב זה קיים גם ברוב דיר… המגורים?

ת.: אינני סבור — מכל מקום לא באו… מידה. בדרך כלל משתמשים האנשים בח… רי המגורים בנורות, והללו נותנות אור רך יו…

ש.: הבה נחזור למאה מיליוני האמריק… המרכיבים משקפיים, האם לא ייטיבו לע… אם ירכיבו עדשות מגע?

ת.: זה עניין להחלטה אישית. אם לאו… קצר־ראי — דהיינו מי שצריך להרכיב משק־פיים כדי לראות מי עומד מן הצד השני … הרחוב — צורך רב במשקפיים ונוח לו להר… כיב עדשות מגע, אינני רואה בכך כל בעי… אך מצד שני קל יותר להרכיב ולהסיר משק־פיים, ועדשות מגע גם הרבה יותר יקרות.

ש.: האמנם עדשות מגע „רכות" טובות … הסוג הסטאנדארטי?

ת.: בדרך־כלל יותר קל לשאתן מאשר את הקשות, שכן העדשות הרכות הן גמי־שות ומתאימות עצמן לעין. אפשר להשאיר… בתוך העין זמן רב יותר. אך דווקא בש… גמישותן תיקון הראיה שלהן אינו כה מעולה. לדעתי יוסיפו בשנים הקרובות חומרים פלאס־טיים חדשים לייצור עדשות רכות, ועצתי הי… להמתין — אם האדם הנוגע בדבר מסוגל לסבול עדשות קשות.

ש.: האם רצוי להשאיר את עדשות המג… בעת השינה?

ת.: לא, במקרה כזה מורגש בשעת היקיצה קצת כאב על פני העין.

ש.: מה אחוז האמריקנים, בין הזקוקים לתיקון ראייתם, המרכיבים עדשות מגע?

ת.: קשה לומר. כל הידוע הוא, שעד … נמכרו כחמישה מיליוני זוגות עדשות מגע.

ש.: ומבט לעתיד — איזו התפתחות צפויה, לדעתך, לטיפול במחלות עיניים?

ת.: מבחינות מסויימות הבנתנו את מחלות העיניים עודה בחיתוליה. למשל, אשר למח… לות הרשתית יודעים אנו מהי הבעיה, א… למניעתן עוד הרבה עבודה בסיסית. בנוגע לגלאוקומה יש לנו יותר מידע בסיסי, ועל כן אנו יודעים יותר טוב היכן להתחיל ליישם את הידע שלנו לשם מניעה, גילוי מוקדם וטיפול.

ההתקדמות בטיפול בתבלול היא לדעת… בחלקה עניין של תיכנון. ואולם המחקר בתחום זה נעשה מתקדם ומתוחכם עד־מאוד. למשל אנו מסוגלים עתה לפתח תבלול באורח…

לכל עיתונאי „תחום השיפוט" שלו — יש מי שמסקר את ענייני הכנסת, אחר, ה„שטח" שלו הם עניינים מוניציפאליים. יש „כתבנו בגליל", יש „סופרנו ברומא". ה„שטחים המוחזקים" של מיכאל גורדוס, בחור תל־אביבי בשנות העשרים המאוחרות, הוא העולם כולו.

לצורך עבודתו הוא אינו טס לבירות רחוקות, אינו מגיע על כנפי סילונים לזירות המשבר העולמיות. כל העולם מגיע אל שולחנו, הסמוך לכוננית עם תנ"ך עם פירוש של"ג ושאר ספרים מימי הגימנסיה, על כנפי הנשרים של גלי האתר, דרך מכשירי הרדיו ומקלט הטלוויזיה.

מיכאל הוא מה שנקרא בפי הקריינים קשב. את התואר הזה המציא בשעתו נקדימון רוגל, חובב המונחים המדוייקים וטבלאות הביצועים הצבעוניות, כאשר היה אחראי למחלקת הביצוע של רשות־השידור.

מחלקות־מודיעין בצבאות העולם „מקשיבות" ומקליטות שידורים של מדינות זרות, לצרכי המחקר שלהן. אבל מיכאל עובד בשיטה משלו. יש לו כרטסת של מועדי שידור החדשות והתדרים של תחנות השידור בעולם, והוא מאזין, לפי החוש העיתונאי והאינפורמציה המגיעה אליו בהיותו נציג סוכנות ידיעות צרפתית ועובד „רשות השידור".

בעצם, כל אדם יכול, בעזרת מקלט טוב, לעשות כדבר הזה. החדשות מרחפות בחלל העולם ללא „קופירייט". אלא שהחוש העיתונאי הוא הגורם המכריע המניב חדשות „בלעדיות" מן החומר הזה שהוא נחלת־הכלל.

בעצם בא לו, למיכאל, מקצועו המיוחד בירושה. אביו, אחד מעובדיו הוותיקים של עיתון „הארץ", נהג להקשיב בימי מלחמת העולם השניה לחדשות מבירות העולם על הנעשה בזירות הקרב, בעזרת מקלט פשוט, לרשום את החדשות ולמסור אותן טלפונית למערכת בשעות הלילה. בימי מלחמת העולם השניה טרם התפתח שירות הטלקס של סוכנויות הידיעות, וגורדוס האב היה על כן מקור ראשוני ומהיר של חדשות.

אגב, זכור לי שבאותם ימי מתיחות של אל־עלמיין, של הקרב על מוסקבה, של הבליץ על בריטניה, נמצאו עוד „משוגעים לדבר" שהיו מאזינים לתחנות שונות, כולל תחנות גרמניות, בשעות הלילה הקטנות כדי לדעת מה קורה, כי

קול העולם באוזניו

מאת גיורא מנור

חדשות ברדיו המנדטורי היו רק בשעה 7 בערב. רפתנים היו קמים כרגיל בשעה 3 ושלושים בבוקר לעבודה. הכרתי אחד כזה, האריי שמו, שהיה מקדים להשכים לפני לכתו לחליבה, מאזין ל„בי.בי.סי." ורושם ותולה את הדו"ח היומי שלו על מהלך קרבות אמש בפתח חדר האוכל הקיבוצי, לתועלתם של החברים.

אביו של מיכאל היה מרותק רוב ימיו לכסא גלגלים. הוא ידע שפות לא מעטות ובעזרת הרדיו מצא לעצמו תעסוקה עיתונאית מעניינת ומועילה. ההקשבה לתחנות העולם היתה חלק מהווי בית גורדוס. כאשר חזר מיכאל משירותו בצה"ל הפך הדבר לתחביבו.

סוף קריירה — ותחילתה

כדרך המקרה המוזר, תחילת הקריירה של מיכאל כקשב היתה קשורה בסיום הקריירה של שגריר בראזיל בישראל כדיפלומאט, ומעשה שהיה, כך היה:

לפני כתשע שנים האזין מיכאל לשידורים שונים ולפתע שמע הודעה דראמאטית של רדיו ריו דה־ז'אנירו שבישרה על הפיכה שם. מיכאל, היודע שפות רבות, (אנגלית, צרפתית, רוסית וקצת ערבית וגרמנית), אינו שומע פורטוגזית. כדי להיות בטוח מה פשר ההודעה מבראזיל התקשר עם שגריר אותה ארץ בישראל והשמיע לו בטלפון את ההקלטה.

השגריר האזין ואמר: „כן, אתה צודק, זו הודעה על חילופי השלטון, וזהו סוף הקריירה הדיפלומאטית שלי." ובידי מיכאל היה „סקופ עולמי".

מיכאל אינו רק עובד רשות השידור אלא גם נציג של סוכנות הידיעות הצרפתית, שמשרדה מצוי בסמוך לדירתו. דרך הטלפרינטרים של הסוכנות מגיעות ידיעותיו של מיכאל אל העולם כולו.

במלחמת קפריסין היה מיכאל למעשה הקשר היחיד בין הנשיא מקאריוס לבין העולם החיצון. הוא היה היחיד שהצליח לקלוט את התחנה הקטנה בכפר פאפוס, ממנה שודר נאומו של הנשיא המודח „שנחשב כמת", ומתל־אביב הגיעו לכלי התקשורת בעולם.

בין קברניט למגדל הפיקוח

במכשירי הרדיו קולט מיכאל לא רק תחנות שידור ממלכתיות, אלא מאזין גם למיני שיחות „פרטיות" המתנהלות בין טוסים באוויר למיגדלי־פיקוח. בדרך זו הצליח לראשונה לגלות את הרכבת האווירית הסובייטית למצרים בחודש מארס 1970. חדשה בלעדית אחרת שהגיעה לאוזניו, ודרכו לעולם כולו, היתה בשעת חטיפת מטוס „אל־על" שהיה בדרכו מאמסטרדם, כאשר שמע לפתע את הטייס אומר „יש קרבות במטוס!"

לפעמים שומע מיכאל גם דברים שהשתיקה יפה להם — כאשר מדינאים משוחחים באלחוט, מבלי לשים לב לכך, שגלי האתר מגיעים לכל אוזן קשבת.

למיכאל גורדוס רשיון־מיוחד של משרד־התקשורת להחזיק תחנה „לצורך איסוף ידיעות והפצתן". הוא התושב היחיד בארץ שהוענק לו רשיון מסוג זה.

וטלוויזיה גם

ליד מקלטיו הרגישים של מיכאל מצוי מכשיר טלוויזיה ולו אנטנה משוכללת, הסובבת על צירה על ידי מוטור חשמלי המופעל מרחוק, כדוגמת אלה של תחנות אלחוט של חובבים. בעזרתו קולט מיכאל תחנות טלוויזיה רחוקות — סובייטיות, אירופיות ואפריקניות.

בדרך זו היה מיכאל מסוגל לתאר תיאור חי ובו־זמני את ביקור הנשיא ניקסון בקאהיר.

ובדרך זו צולמו גם שידורי מוסקבה על נחיתה רוסית על הירח והועברו לטלוויזיה שלנו.

קו ישיר למאזינים

כאשר אתם מאזינים לקולו של מיכאל והקלטותיו מרחבי תבל, נעשה הדבר מ„אולפנו הפרטי". יש לו קו־שידור מיוחד אותו מקשרים במוקד החדשות למשדר.

על קירות חדרו מפות העולם. „בדרך כלל אני צינור מחדשות התחנות הרחוקות, ולעיתים, אני מקור הידיעות עבור העולם כולו — כמו במקרה קפריסין. יש הדדיות." — אומר מיכאל, העומד בקשרי מכתבים עם תחנות רבות, המספקות לו אינפורמציה על תדרים ומועדי שידורים.

הקולות בוקעים מן המקלטים, הטייפ מסתובב והרושם „כתבנו בעולם" אוזנו כרויה וקולטת.

דיוקנו של האמן כ„מעליב הקהל"

על פטר הנדקה, יוצר „שחקנים נגד הקהל"

מאת רות חזן

המופע „שחקנים נגד הקהל" (במקור: „העלבת הקהל"), המועלה בשבועות אלה על ידי תיאטרון החאן הירושלמי, עורר תגובות שונות בעיתונות. יחסית — רבות יותר משאר הצגות הרצות עתה על הבמות. זאת כנראה, לאו דווקא בשל מושלמות ההצגה (שלא ראיתיה עדיין), אלא בשל גורם החידוש שבמחזה עצמו. מוזרותו המתגרה, המכה בהרגלי הראיה שלנו כצופי תיאטרון... התעוררות זוטא סביב ההצגה היא הזדמנות נאותה להציג בפני הקורא הישראלי את בעל הדבר, את „מעליבו של הקהל" עצמו. הוא הסופר המחזאי הגרמני פטר הנדקה.

עובדת היותו גרמני, היא הסיבה היחידה שמנעה אותי מעשות זאת עד כה. המושגים תרבות וגרמנים אינם מתיישבים עדיין יחד בתודעה, והייבו מעדיפים להתעלם מהגרמנים, לפחות בתחומי תרבות. אלא שקשה מאוד, למי שעוסק בסוגיית תיאטרון, להתעלם לאורך ימים מהאדון הנדקה. איש צעיר זה (הוא כיום בן 33 והיה בן 23 בסך הכל כשמחזהו הראשון, „העלבת הקהל", עבר את במות המערב במהירות התפשטות האש), נחשב כיום לגאון התורני של התיאטרון המערבי. ליורשם העכשווי (וזאת — לאו דווקא בצדק) של ברכט, בקט, פינטר. לנושא דגל התחדשות הפנימית. כתבי עת נכבדים כמו ה„דראמה רביו" הניו־יורקי מקדישים לו מזה כמה שנים חוברות שלמות. שחקניות צמרת כז'אן מורו וגלנדה ג'קסון „מתות" לשחק באחד ממחזותיו. במאים כפיטר ברוק ופלנשון רואים בו אתגר.

לבד מרומאנים, כרכי שירה, תסריטים ו־סובליציסטיקה, כתב איש פורה זה מספר נכבד של מחזות, כל אחד מהם נתקבל כבשורה, כתשבץ חידתי מעורר. מה היא אם כן בשורתו האמנותית של הנדקה? מהו ה„קונץ", „שפן־הקסמים", שהוא טומן בכובע מחזותיו?

הבמה מייצגת — במה

בשבילנו, המדדים לנו בנחת אחר שינויים בתיאטרון העולמי, והמחזות החדשניים מגיעים אלינו באיחור של כעשר שנים, הנדקה הוא אגוז קשה לפיצוח, הקריאה במחזותיו קשה למדי, שהרי עוד לא הוצגו פה. עוד לא קרמו עור ובשר מן החי. אך אין זו הסיבה היחידה: במחזותיו לא תמצא לעולם סיפור, עלילה מהמקובלות עלינו, לא בחור שפגש בחורה, לא בן כנגד אביו, לא שליט אכזר. שום דבר שהוא בבחינת ביוגראפיה אישית („...כשאני נתקל בשעת כתיבה בנגבו של סיפור, של מושג מקובל, אני מיד סר הצידה, לכיוון אחר, לגוף אחר..." או: „...אדם הנכנס לחדר ואומר שלום, והשני עונה לו מיד: שלומי טוב, כמצופה — הרי זה ממש מזועזע!"). מחזותיו עד אחד הם „עולם אחר". וראשית כל, מהבחינה הצורנית, עולם של במה: „...את „העלבת הקהל" כתבתי כדי לומר שהדראמאטורגיה הישנה היא של המאה ה־18, ואינה מספקת אותי. שאיני יכול לשאת עוד את המצב השקרני, בו נמצאים השחקנים על הבמה במתחת לפעמון זכוכית, כביכול במקום ובזמן אחר"... ובהוראות הבימוי למחזה אחר: „...הבמה מייצגת — במה. האביזרים שעל הבמה (הרהיטים וכו') — אביזרים של במה. הם צריכים לעמוד ככה (הכיסא לא תואם לשולחן, הארון בביוון הפוך בלתי מורגל, וכו'), שהקהל הנכנס לאולם לא יוכל לטעות בשום אופן, שלפני שנכנס התחולל פה סיפור, שיודע כי לפני שנכנס, הציבור פה פועלי במה, לצורך המשחק..."

בכל זאת קורים דברים במחזותיו. הם אפילו דראמאטיים וגרוטסקיים במיוחד. בעצם זו עלילה אחת חוזרת: שבירתו של אדם, פרצופו, כושר חשיבתו, יכולת פעלו, באמצעות השפה... מחשבה מוזרה, תאמרו. שהרי בעינינו השפה היא בעיקרה קשר, גשר, מכשיר לפיתוח כושר החשיבה. לא בעיני הנדקה! בעיניו השפה, מקובלותיה, מטבעות הלשון שהטביעה, אפילו תבניות הדקדוק, הם — „דריל", מכשיר עינויים אלים. אילוף לאורחות כבועה.

נזכרת אני במחקר ישראלי אופטימי־ייסת, בו נשאלה השאלה מדוע תלמידים בני עדות המזרח מגלים פיגור בכושר החשיבה המופשטת. התשובה היתה: האשם באימהות שאינן מדברות אל יונקיהן. ה„יידישע מאמע", מן הטיפוס המערבי, אינה סוגרת פיה מיום הלידה, מלווה כל פעולה בשלל מילים: „הנה החלב של בובלה, הנה הדייסה"... „כך לומד הילד משחר ינקותו את הקשר וההבדל בין עצמים למילים, בין תופעות קונקרטיות ו־מושגים, מאמן את כושר החשיבה שלו. „כך נדחס הילד משחר ינקותו למסגרות חנק שקרניות, מעמעם את כושר החשיבה שלו" — היה אומר הנדקה.

„אדונים נכבדים מאד"

„...החושך בדירתי החדשה", הוא כותב, „חשוך עתה יותר מקודם. הרצפה מתעקלת באורח אימתני. אין זו תולדת דמיון חולני. זו מציאות. מדתי. נוכלים! רמאים! חשב אני, ומתכוון בכך לחברת הבניה, אך את מכתבי הבקשה שלי לתיקון המעוות מתחיל אני תמיד במילים: „אדונים נכבדים עד מאוד"... קודם חשבתי שאוכל להסתדר בלי מכשיר הטלוויזיה. עכשיו אני פותח אותו ברגע שמחשיך. כשהתמונות המוגמרות לנגד עיני, הקולות המלאכותיים באוזני, אני חושב: עכשיו אני בטוח! עכשיו לא יוכל לקרות לי עוד דבר! ...החדשות מתחילות עכשיו חצי שעה מוקדם יותר. זו הסיבה שכל ילדי גרמניה צריכים לשכב עכשיו חצי שעה מוקדם יותר לישון. וברחובות צוחקים כל ילדי גרמניה בקול אחד: קולו של ארני מ„רחוב ה־הפתעות"..."

אולי אין זה מקרה שדווקא גרמני חושף בפנינו את החברה באספקלריה של השפה. שהרי הגרמנית היא שפה מפותלת ומסולסלת במיוחד. וכן היה הלם הפאציזם, עם שפתו הרמה המסתירה מעשים כה שפלים...

אך הגיע הזמן לדבר במחזות עצמם. אבחר באחד: „קספאר האוזר". זוהי דמות היסטורית. איש בן המאה ה־17, בעל סיפור חיים יוצא דופן. הוא נמצא בגיל 16 בערך כלוא בתא בגודל ארון, בו עברו עליו כנראה רוב שנות חייו. כששוחרר, לא ידע לצעוד, לא לראות. ידע לומר רק משפט אחד ויחיד, שתוכנו לא היה נהיר לו: „אני רוצה להיות פעם רכב, כפי שהיה פעם אבי לפני"... הנדקה אינו מספר במחזהו, כמובן, מה קרה עם קספאר האוזר. הוא מראה מה אפשר לעשות באמצעות הקול בלבד, בדרך והידבור, עם בן־אדם. במחזה „נולד" קספאר (גוזר, נופל, דרך סדק המסך) לתוך הבמה, כשהוא לובש מסכה ובגדי ליצן. (קספאר — בגרמנית גם ליצן), עומד על כרעי תרנגולת, מנסה לקשור קשר עם הרהיטים שעל הבמה, כי אינו יודע עדיין שעצמים אינם שומעים. אומר לכל רהיט את משפטו, שהנדקה שינה אותו, הבהילו מעט: „אני רוצה להיות פעם לשמשהו, כפי שהיה מישהו פעם לפני". הוא אומר את המשפט כשהוא רעב, שמח, פרוע, כי אין לו אמצעי ביטוי אחר. אך הנה כבר מופיעים (יוצאים מתיבת־הלחשן) ה„רוחשים", („רו־לשנים", ה„ספיקרים"). גם להם מסכות, ו־בידיהם מיקרופונים עם ווסתים מפותלים. והם מתחילים להציף את קספאר בים של משפטים. קולותיהם הם קולות דוברים בטלוויזיה, כרוזים, כרזות פרסומת, נאומים פוליטיים... והם מטביעים את משפטו האחד, העלוב, בים מילותיהם ורעשן, עד שחלקיו ניתקים זה מזה.

הופכים מלים, הברות, אותיות. לבסוף אינו מסוגל להוציא עוד הגה.. אז מתחיל תהליך החינוך, „בניין האישיות": הדוברים מדגימים לו את כל „הדגמים הנכונים". את המשפטים שבעזרתם יוכל הפרט המסודר לעשות דרכו בחיים. אין אלה בשלב זה משפטים בעלי תוכן, אלא מבנים דקדוקיים, תבניות. כמו: השולחן עומד. השולחן הופל. האם עומד השולחן? או שמא נפל? הנפל השולחן או הופל? וכו'... מבנים אלה נעשים רעשנים, מפותלים. עם מילות יחס וקשר מתרבות. עד שהמשפט העצמאי הראשון שקספאר מצליח, אחר תהליך השינון, להוציא מפיו, הוא: „אז, כשעוד לא הייתי פה, לא היו לי אף פעם כאבים כאלה בראש, ולא עינו אותי כל כך, כמו שמענים אותי עכשיו, כשאני פה"... אך בכוח השינון לומד קספאר סוף סוף לדבר. פתאום הוא בוטח. יכול לשלוט בעולם (לשרוך שרוך נעל, להסדיר את הרהיטים על הבמה), לבסוף הוא מאושר כל־כך שהוא מדבר שירה.

אדם לא נולד לתענוג

אך בחלק השני של המחזה משתנה התמונה האופטימית. ראשית, מתרבים הקספארים שעל הבמה באורח אימתני. כולם דומים בדיוק לראשון. כולם מרוצים. אך הם מביאים בהתנהגותם הגרוטסקית את דבריו של קספאר הראשון (הנואם עתה לתוך מיקרופון) לידי ערבוביה. כן נשתנו משפטיהם של הדוברים. אין הם מגיעים לידי סיפור הגיוני, אך מעלים תמונות. אנו שומעים משפטים כמו: „הנקיון הוא ערובה להצלחה"... „העבודה מבריאה, ההתעמלות משכיחה"... „אדם לא נולד בשביל תענוג שלו"... או גרוע מזה: „כשחובטים מרבדים, רגועים יותר מבשעה שמכים באגרוף"... „טיפות מים המטפטפות במפסקים שוות על הגולגולת, אינן סיבה להלונות על חוסר סדר"; „חוטי חשמל המוכנסים לאף — אינם פגיעה בחוקי האסתטיקה". תשתית של מדינת־משטרה.

פתאום מפסיק קספאר את שטף דיבורו, ושואל: „מהו שאמרתי כרגע? אילו רק ידעתי מהו שאמרתי זה עתה. איני יודע עוד מהו", הוא אדם שבור. משפטיו מתחילים שוב להתבלבל, להתפורר, מגיעים לידי סכיזופרניה גמורה. המסך מכה בו ומפילו, והבמה מתשיבת תוך זעקות שמחה של הקספארים הדוברים בערבוביה גמורה... מובן שאין מסירת התוכן יכולה למסור את כל ההבריקות, ה־המצאות, המעורריות של המחזה. אך הן רבות בעצם רבות יותר מהרעיון היסודי.

יש לומר שמאמר זה, המציג את המחזאי, הוא גם אולי מאמר סיכום לדרכו של הנדקה בחדשנות. זאת משום שכל חידוש שהחברה מאמצת אותו אל ליבה, מאבד מהר מאוד את האגרסיביות. גלמי ברשת קסמית מחזהו האחרון של הנדקה, הנושא את השם „הרכיבה מעל לאגם", הוא אולי המבריק במחזותיו, הוא חידתי עוד יותר מקודמיו. אך בניגוד אליהם — נעים לראות. גם הוא עוסק בניכור שיוצרים משגי השפה (ההכרה) בין האדם לחייו, אך הדמויות המופיעות בו נושאות שמות של שחקני עבר, מפורסמים: (כמו אליזבט ברגנר, אריך פון שטרוהיים), הם לבושים הדר, התפאורה בת מקומות ומצגת, שהיא כמובן „שום מקום", היא בכל זאת „שום מקום" מפואר חלומי. המחזה מוצג עתה בכל תיאטראות הבולבאר, והקהל הצופה בו עמוס חלומים. הנדקה הצעיר הפך — קלאסיקן.

קספאר לומד לדבר

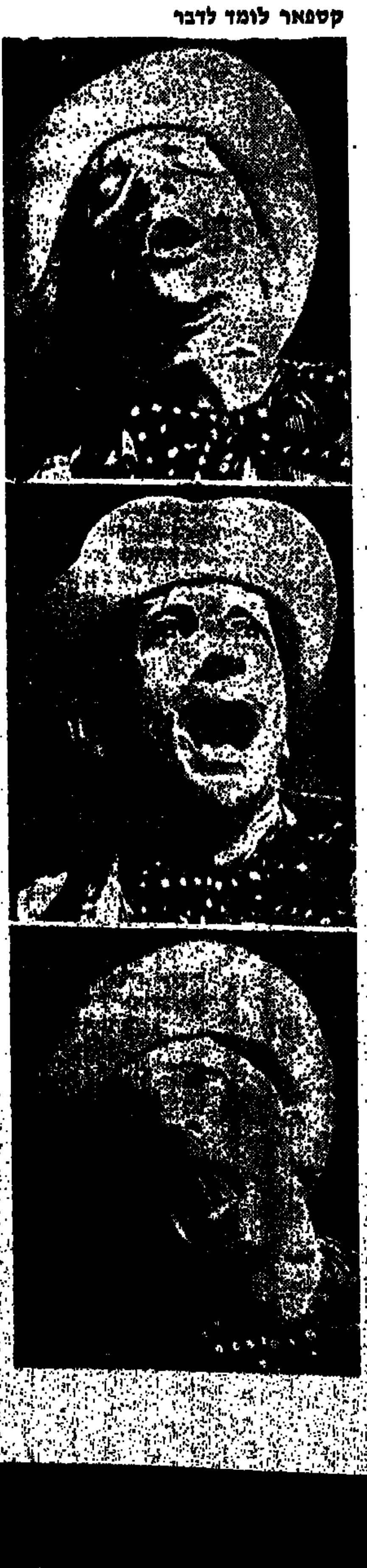

אהרון בבר

מודעה והבהרה

בחסדי אללה הרחום והרחמן! בחסדי אללה הרחום והרחמן!

ממשלת הבגידה האשמית של המלך הקטן שוב קוראת למשא־ומתן עם הכופר הציוני ימ"ש על בסיס פשרה טריטוריאלית, להפקיר ארצנו הק' מירמס לרגליו. עוצו עצה ותופר!

ממשלה זו ממשלת חידלון היא — וכל צוויה וחוקיה בטלים ומבוטלים ועוברים מן העולם — והיא בטלה בעקבותיהם. אין אלהים זולת אללה — ומוחמד הוא נביאו!

ארצנו הקדושה והשלימה לבני־ישמעאל הוריש אללה הרחום והרחמן לדורותימו. דין מוחמד בסיף! וכל המפקיר חלק מחלקיה ושעל אדמתה, כמצוות בעל הגויה, כאילו מפר את הברית ונכרתה הנפש ההיא מעם הקהל הקדוש!

לא נפקיר אדמותינו לרגלי הכובש הציוני, ולא נשיב חרבנו הקדושה אחור — עד אשר נשוב אל יפו, נחלת אבותינו ההיסטורית מדור דור, ועד אשר נשחרר את רמלה ואת עכו ואת חיפה ואת באר־שבע, שהרי המה בשר מבשרנו ועצם מעצמותינו.

ובירכת אללה הרחום והחנון מלווה את אחינו גיבורי התהילה, לוחמי החופש מחרפי נפשם למות במעלות ובקריית־שמונה ובכל מקום אשר רגל הכובש הציוני תדרוך בו — המה מקדשי שם שמיים ושם ארצנו הקדושה הגדולה והבלתי־מחולקת. מן הים ועד הנהר, ארץ אבותינו, אשר משלו בה גדולי ישמעאל, מלכים וחליפים, פחות וואזירים, היא הארץ אשר כבשה צלאח א־דין מידי הכופר הנוצרי לתיתה לזרעו אחריו, והעיר אל־קודס בתוכה, ושני בתי תפארתנו עומדים בה לעולם ועד ועד דור אחרון.

קומו! על ממשלת הבגידה האשמית ועל מלכה, הכורעים ברך בפני בעל הגויה לנהות אחר דבריו. לא יהיה ולא יקום! ובא לאל־קודס גואל, במהרה בימינו אמן.

מחמד מחמוד נעל אבוק
הקאדי הגדול של פלסטין השלימה

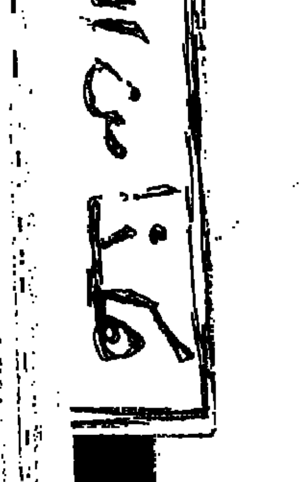

שנורקל
יגאל גלאי

„מוסקבה שוב מלבה אווירת המלחמה באיזור". (מן העיתונות).

כולם מדברים על המלחמה הבאה. גם אני רוצה לומר משהו, מה יש, אסור?
המלחמה הבאה תהיה מתוחכמת, נועזת, מודרנית ומשגעת. חברות הביטוח, שהפיקו לקחים מהמלחמה הקודמת (שילמו 35 מיליון ל"י נזקי־מלחמה), מתכוננות לסיבוב הבא. במלחמה הבאה תהיה פגיעה בריכוזי אוכלוסיה אורחיים.

במלחמה הבאה נהיה מוכנים (כבר הבטיחו לנו שחיל־האוויר נערך למבחן נוסף וחיל־החימוש מתכונן למבחן הבא) עם סיום המבחנים יקבלו המנצחים תעודה.

במלחמה הבאה נהיה מזהירים, מבריקים, חזקים, מאיימים וקשוחים. גם במלחמה הבאה נצהיר, שאנו נלחמים למען השלום. המלחמה הבאה תהיה ממושכת. לא תהיה ברירה אלא לארגן צבא מקצועי (רצוי שיורכב כולו מבני עדת ספרד העשוקה) „המעמד העליון", שישוחרר מגיוס, ימשיך לנהל את ענייני המדינה.

במלחמה הבאה יברך הרב גורן את הלוחמים והמפד"ל תצביע על גילויי התלהבות מיסטיים בקרב צאצאי המכבים הנפלאים.

במלחמה הבאה יבואו לידי ביטוי כל האמצעים המבריקים והחדישים. המלה האחרונה של המדע. במלחמה הבאה יקרו הרבה דברים מעניינים. אבל אני עוד מקווה שאיזו מדינה תגנוב לנו את ההצגה והמעצמות הגדולות ילכו לשחק שם. השקט הזה בקפריסין מתחיל להרגיז אותי. עורו הקפריסאים!

י"א זכרונות
אברי בן־שלום

יאסר ערפאת לא התקבל במוסקבה בכבוד מלכים שלו ציפה, אולי, לפני נסיעתו, אולם בעקבות השיחות שהתנהלו בקרמלין הוחלט, בכל זאת, על הקמת נציגות רשמית של אירגון השיחרור הפלשתיני בברה"מ ונמשכים הדיבורים בדבר הממשלה־הגולה הפלשתינאית אי שם במרחב.

בינתיים נמשכת גם הפעילות הדיפלומאטית הסבוכה לקראת השיחות הצפויות בינינו לבין ירדן, בהמשך לוועידת ז'נבה. חרף התנגדותה המוצהרת של ישראל לשבת עם נציגות רשמית של הפלשתינאים, עשויים אנשיו של ערפאת (או אולי הוא עצמו) להיות מיוצגים ליד שולחן הדיון בשלב מסויים של המו"מ. למזלנו חלוקות הדיעות גם בקרב שכנינו על הצורה הרצויה של ייצוג זה, והמלך חוסין ישמח לבטח להצטרף לוויכוחים אקדמיים (שהם עתה אצלנו באופנה) על ישות או אינות פלשתינאית. הוא עשוי עוד להתפשר — לפחות בנקודה זו — על ההגדרה הרשמית של ממשלת ישראל, כי בשלב זה קיימת רק בעיה של הפלשתינאים והיא מטרידה את כולנו. שאלה אחרת היא האם דעתם של החכמים מישראל או של המלך הירדני תקבע מתי יכולה אוכלוסיה — קבוצת אנשים שמוצאה מאותה ארץ — להיקרא עם, לתבוע את זכותה להגדרה לאומית ולמדינה עצמאית.

כך או אחרת, העולם מתחיל כבר להסתגל לרעיון של הקמת מדינה פלשתינאית במזרח־התיכון, ולו במסגרת של פדרציה עם ירדן, אוטונומיה של ממשל אזרחי או כל הגדרה רשמית אחרת. וכאן הגענו לנקודה המעסיקה אותי דווקא בימים אלה.

מדינה — ותהיה הגדרתה אשר תהיה — תשאף להשתלב כגוף עצמאי בפעילות הספורטיבית הבינלאומית. הפלשתינאים יבקשו במשך הזמן להתקבל להתאחדויות הבין־לאומיות בענפים השונים (שבאחדות מהם רשומים עוד מימי המנדאט) (וירצו להצטרף, כמובן, גם לוועד האולימפי הבינלאומי. אולי לא לפני האולימפיאדה הקרובה, שתיערך בעוד שנתיים במונטריאול, אך למשחקים שייערכו, קרוב לוודאי במוסקבה, ב־1980,

עשויה להגיע גם משלחת פלשתינאית. ספק אם נוכל למנוע התפתחות זו, אפילו נרצה בכך.

אולם דבר אחד עלינו לעשות כבר עתה, בטרם חלפו 4 שנים מאז אולימפיאדת מינכן. התנועה האולימפית, המשפחה הגדולה של אנשי הספורט והעולם כולו חייבים לזכור מי הכתים, לראשונה, בדם את המשחקים האולימפיים המודרניים. י"א זכרונות חייבים להתייצב בדרכיהם של הפלשתינאים כאשר ירצו להשתלב במסגרת הבינלאומית, שעל דגלה חרותים שלום וידידות בין העמים.

מטען זה חייבים לקחת איתם גם הספורטאים הישראליים שיסעו בסוף החודש לטהראן, לאולימפיאדה האסיאנית, ויחסרו בשורותיהם הי"א שיצאו לפני שנתיים למינכן.

הפיל, האוטו והבעיה היהודית
צב"ש

„המלחמה בין הדמוקראטים והרפובליקנים היא מאוד דראמאטית, אך איש אינו יודע להבדיל ביניהם". אוגדן נש

סוף סוף יש לנו באמריקה נשיא שקל לזכור את השם שלו. פיאט, לא? לא, מה פתאום! פיאט זה לא פירמה. אם כבר אז אלפא־רומאו. או שברולט? לא, יותר קצר. גם לא פולקסואגן, לא מרצדס, לא רנו... גם לא סובארו. משהו אמריקני מקורי. לא מאיטליה, לא מצרפת, לא מיפאן, לא מאנגליה... זהו! אנגליה! פורד אנגליה! פורד אסקורט! פורד קורטינה! — פ ו ר ד! איך יכולתי לשכוח? מלך המכוניות. שיטת הסרט הנע. התגשמות הקאפיטליזם. אבל גוי טוב, אומרים, אוהב את ישראל וזה מה שמעניין אותי — הפיל והבעיה היהודית. הסמל של הדמוקראטים והרפובליקנים. לאחת יש פיל יש להם באמריקה שתי מפלגות: הדמוקראטים והרפובליקאנים. לאחת יש פיל ולשניה חמור. לאחת יש פורד ולשניה קנדי. הקטן, שלא אמר שהוא ירוץ, אבל בטח יצטרף ברגע אחרון. זה עניין של כבוד משפחתי, איך לעזאזל אפשר לזכור מי שייך למי אם אין כל הבדל ביניהן!

רגע, חושבים. אם אלך קצת רברס אמצא בכוחות עצמי מי דמוקראטי ומי רפובליקני. זה די פשוט, רק צריך לעשות חשבון. באמריקה הנשיא מתחלף כל 4 או 6 או 8 שנים. רק צריך לזכור מי לא נבחר שנית, מי נרצח, מת או התפטר באמצע ומי היה בסדר גמור. נתחיל מרוזבלט, הכי מפורסם. פראנקלין או תיאודור? אולי היו לו שני שמות, זה די רגיל באמריקה. לא משנה — העיקר שהיה רפובליקני. לא, דמוקראטי. לא, רפובליקני. לא חשוב, ממילא הוא היה יוצא מהכלל. נפטר באמצע הקאדנציה השלישית ומבלבל את החשבון. טרומן היה הסגן שלו. השתייך לאותה מפלגה. אבל אייזנהאואר — היה כבר מהיריבה. את מי ייצג בארי גולדווטר? ריאקציונר? טוב שלא נבחר. מי כן נבחר אז? דמוקראטי או רפובליקני? פיל או חמור? קנדי, ג'ון קנדי? היה דמוקראט. לא, אולי בכל זאת רפובליקני. לא — דמוקראט. גם לינדון ג'ונסון. איזה שם! מזכיר קצת את ליילנד אבל זה נורא מבלבל. מאה אחוז שכחתי מישהו באמצע. רולס־רויס, לא, רוקפלר, אבל הוא לא עבר את המינימום הפנימי של הדמוק... לא, של הרפוב... לא חשוב!

אז בקשר לאותו פיאט, סליחה פורד, זה בכל זאת לא מסתדר לפי שיטת הספירה לאחור. התבלבלתי כבר ביסוד. רגע! לא חושבים. עולים על סולם ומורידים מהמדף האחרון את הלקסיקון הפוליטי. לא מעודכן, כמובן. יש רק קנדי, נשיא מטעם המפלגה הדמוקראטית. סמלה — חמור. טוב, אז עכשיו אני יודעת שניקסון היה רפובליקני וסמלו פיל. גם פיא... גם פורד כך, כי הסגן הוא תמיד מהמפלגה של הנשיא. אין ממשלת ליכוד לאומי, זהו, ושאף אחד לא יגיד לי שאיני מבינה בפוליטיקה גבוהה, שאיני מבדילה בין המפלגות באמריקה, שאין לי מושג מה בין פורד לבין הבעיה היהודית. בטח שיש לי מושג! פורד הוא רפובליקני (רגע, בודקים אם זה נכון!) והסמל של המפלגה שלו הוא פיל ופיל תמיד הולך ביחד עם הבעיה היהודית. גם הפורדים הם די פופולאריים בכבישים שלנו. מה? הוא לא מהמשפחה? טיפש! איך אפשר לוותר על משפחה כזאת? איך הוא בכלל הגיע לחיות נשיא בלי גב של המשפחה? בגלל פרשת ווטרגייט? סליחה, מה זה ווטרגייט?

לכל הדעות
זאב צורף

כבוד ישראל קודם ל„כבוד" ניקסון

„כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברב דברים". (קהלת ה/2)

האם חשבתם פעם על כך איך נראים כעת כל אותם האנשים ששיבחו והיללו את ניקסון, במשך השנים? איך הם נראים לאחר שאפילו מנהיגי הרפובליקנים האשימוהו בפשעים פליליים, והכל מדברים שסופו שיישב בבית־סוהר בשל מעשיו אלה?

אינני מדבר על הפוליטיקנים; הם פועלים כלפי „הרחוב" במישור אחד ובפוליטיקה פועלים הם במישור אחר. מתפקידם לא להגיד את האמת (גם חצי אמת היא שקר שלם), כדוגמת רונאלד זיגלר דוברו וידידו של ניקסון שאמר על עצמו, כשנשאל מדוע שיקר במשך שנים: „רק אמרתי דברים לא אופרטיביים". ז"א: לציבור חייבים כמובן להגיד הפוליטיקאים „דברים בלתי אופרטיביים", כדי שיוכלו לשמור לעצמם יד חופשיה לפעול בדברים אופרטיביים!

אך מה על הפרשנים למיניהם — בחלקם אקדמאים — ברדיו, בטלביזיה ובעיתונות? אחת מן השתיים: או שכוונתם היתה כל הזמן ליצור למדינת ישראל תדמית של מדינה החיה מחסדי אדם המועמד לישיבת בכלא בגין מעשים פליליים (או, כפי שכתב עיתון צרפתי גדול: בגלל הסנדק של המאפיה האמריקנית); יצירת תדמית כזאת יכולה לשרת אך ורק את האינטרס של אויבי ישראל. מדוע, אם כן, משתדלים פרשנים אלה ליצור למדינת ישראל את התדמית המעוותת ולהופיע כ„נאמניו האחרונים" של אותו אדם?

או אולי עלינו להניח, שראשם של פרשנים אלה „לא ידע" מה ידם כותבת, וכתוצאה מכך נכנס שמה הטוב של ישראל למיטתו החולה של ניקסון.

הספרות הנרחבת על ניקסון מאז שימש כמוח של ועדת הסנאטור מק־קארתי לא הספיקה כנראה להזהיר לפרשנים אלה את המצב לאשורו; גם לא העובדה שבוועידת הרפובליקנים לפני 6 שנים אמר קיסינג'ר לחברים מהאווארד שמוטב לעצור את ניקסון למען רוקפלר. וניסה לשכנע נציגים של לפחות 12 מדינות כי בחירתו של ניקסון תביא לנפילת המפלגה הרפובליקנית (צ'ארלס אשמן: קיסינג'ר, עמ' 29, 1972). את „הדואגים ליהודים" בין פרשנינו לא הרתיעה האנטישמיות של ניקסון: לא זו בלבד שאסר על בנותיו להימצא בקירבת יהודים, אלא גם נאומו האחרון, בו שבח את יחסי ארה"ב—ערב ו„שכח" לגמרי את קיומה של מדינת ישראל. גם העובדה כי אידי אמין שיבח את ניקסון ביום נפילתו כ„מלאך־השלום העולמי" ושאנשי סוסלוב־קוסיגין מזועזעים מהתפטרותו — לא אמרה לפרשנינו דבר וחצי דבר.

על דעתם של פרשנינו לא עלתה המחשבה, שמדינת ישראל נהנית מתמיכת ארה"ב למרות עמדתו של ניקסון ועמדת מחנהו העולמי, המחנה הגוליסטי. האם רואים פרשנינו מקרה בלבד בכך שמכל עוזריו הקרובים של ניקסון נשאר רק קיסינג'ר מחוץ לבית הסוהר או מהסיכוי לשבת בו?

האם לא האירה את עיניהם העובדה שניקסון הציל את דה־גול ואת פומפידו בשעתם הקשה ואישר למחיר הזהב (לטובת הספקולנטים למיניהם) לעלות עד לכ־200 דולאר האונקיה? ואיך הם מסבירים שניקסון מוועדת מק־קארתי דגל — כביכול — ב„דטאנט" עם רוסיה ועם סין של מאו? האם לא ראו כי התנאי להגיעו לכס הנשיאות היה מלכתחילה קבלת ה. קיסינג'ר (איש רוקפלר — מתנגדו החריף ביותר של ניקסון) כמבצע מדיניות החוץ (המנוגדת לקו המסורתי של ניקסון)?

בזמן האחרון עלו אנשי ניקסון בגלוי על קיסינג'ר, עד שהיה נאלץ לשלוח מווינה קריאה לעזרת הקונגרס, פן יגרום ניקסון לכך שיפוטר בו במקום. לא קל לחיות איש נקי בחבורת פושעים — אך אסור להשאיר את התפקיד הרם של ניהול מדיניות ארה"ב אך ורק לאנשי ותומכי ניקסון (שאת מעלליהם הוא עשוי לחשוף במהלך המשפטים המאיימים עליו בעתיד).

„הנשיא ניקסון חשד בקיסינג'ר שהוא מדליף לעיתונאים יהודים; הנשיא נ. חשד בפקידי־רשות יהודיים — וביניהם ד"ר הנרי קיסינג'ר — כי הם מדליפים מידע לעיתונאים יהודים — זאת גילה אתמול העיתון „לוס אנג'לס טיימס" („ידיעות אחרונות" 5.6.74). (גילוי זה כלול בסרטי ניקסון). ברוח שנאה זו כלפי קיסינג'ר הופיעו גם אצלנו מספר פרשנים חשובים, ולא רצו בשום אופן שבסדום יימצא לפחות צדיק אחד לרפואה.

האם התשובה לכל השאלות היא, שפרשנינו אינם מוכנים להודות שוב, כמו בימי ירידתו של דה־גול, כי המחנה שלהם מפסיד כוכב זוהר ב„טוהרו" — ולכן מעדיפים לגרום לכך שלישראל יהיה שם של ספח ניקסון בירידתו — במקום שם של בעל־ברית לחזית אנטי־גוליסטית ואנטי ניקסונית עולמית?

שידורי ישראל הודיעו, ביום בו התפטר ניקסון, כי סנאטור רפובליקני חשוב הצהיר כי „באמריקה עולה כעת השחר" — אך בשביל סוג מסויים של פוליטיקנים ופרשנים (גם בארצנו) זהו יום קודר ומפלה פוליטית מוחצת. ולכן אין להעריך כי יישבו בחיבוק ידיים.

9.8.74

לכל הדעות
יהודה להבן

מדוע או־או?

אפשר להסכים עם מ. סבר („חותם", 9 באוגוסט 1974), כי מדיניות ממלכתית של התנחלות בשטחים עלולה להיות הרבה יותר מסוכנת מאשר התנחלות „פרטית" נוסח סבאסטיה. אבל, לדעתי, מהסכמה זו כלל אינה מתחייבת בהכרח המסקנה, שיש לשלול את „הנימוק הצורם", לפיו ה„מתנחלים" בסבאסטיה פעלו בניגוד להחלטות הממשלה והמעשה שלהם, יש בו כדי לערער את אושיות הדמוקראטיה.

שכן, התנחלות ממלכתית בשטחים עלולה לפגוע בחתירה למדיניות המשאירה אופציות פתוחות לפשרה טריטוריאלית ובחתירה זו היא באמת פוגעת יותר מאשר התנחלות „פרטית". „המתנחלים" היטיבו לדעת עובדה זו ומטרתם לא היתה אלא להכריח את הממשלה להעניק גושפנקה „ממלכתית" להתנחלותם והם עשו כן אגב עירעור יסודות החיים הדמוקראטיים. שלילת משמעות המעשה שלהם בתחום האחד אינה מבטלת ולדעתי גם אינה צריכה להעלים מן העין את המשמעות השלילית של המעשה בתחום האחר.

אין ספק, כי עיקר המערכה מתנהל על מהות המדיניות ועל יעדיה ואילו הצורה, בה מתנהלת מערכה זו, אין לה חשיבות אלא אם כן היא פונקציה של השגת היעדים המדיניים. אולם התחבשות צורת המערכה עלולה לעתים ליצים לאל את האפשרות לנהל בסיכויי הצלחה סבירים את המאבק למען השגת היעדים המדיניים המהותיים. במלים פשוטות: שמירת יסודות הדמוקראטיה היא על פי רוב תנאי מוקדם לניהול מערכה מוצלחת למען מדיניות רצויה.

אעיר בסוגריים: דווקא מנקודת ראות זו, התפטרותו של ניקסון היא נצחון הדמוקראטיה האמריקנית, כי היא עונש על הפרת הכללים הדמוקראטיים המוצהרים. הטוען, כי פרשת ווטרגייט נעדרת חשיבות לעומת מדיניות החוץ החיובית של ממשל ניקסון, מערבב מין בשאינו מינו.

על ערכם האמיתי של הנוהלים הדמוקראטיים הפורמליים לומדים לעתים קרובות — רק בהיעדרם. יוון כולה נשמה לרווחה עם התמוטטות שלטון הקולונלים. ביוון עוד לא חל כל שינוי מהותי במדיניות ועדיין אין ערובה כלשהי מפני חידוש המשטר הרודני — אבל — אני מטיל ספק, אם יימצא ביוון גורם דמוקראטי ושמאלי, שיקל ראש בערכו של חופש הביטוי רק משום שקיימת אפשרות (ולהלכה היא קיימת), שממשלת קאראמנליס (או זו שתבוא אחריה) תנהל מדיניות עוד יותר שלילית מקודמתה הרודנית.

נכון שהנוהלים הדמוקראטיים אינם בבחינת קדושה. יכול להיווצר מצב, בו אין כל אפשרות מעשית לנהל מאבק פוליטי באמצעים דמוקראטיים — כמו, למשל, ביוון של הקולונלים לפני התמוטטות שלטונם. אבל בישראל אינני מכיר גורם פוליטי ראוי לשמו הטוען, כי כלו הקיצין של המאבק בדרכים דמוקראטיות. כל עוד מבקשים לשמור על כללי המאבק הזה, הרי בהחלט ייתכן, שממשלה הנשענת על תמיכת הרוב תנהל מדיניות שלילית ומזיקה, שתפגע באינטרסים של העם. בעצם, בעיני האופוזיציה — בתוקף עצם מהותה — מדיניות הממשלה היא תמיד מוטעית ושלילית, השאלה היא רק של דרגת השלילה. דרכי התגובה על מדיניות הממשלה חייבות להיקבע לגבי כל מקרה ומקרה בנפרד — אולם לעניות דעתי, רק במקרים קיצוניים ביותר יהיה מוצדק, שבקרב כוחות השמאל תתגבש נטיה להגיב ע"י זניחת הכללים הדמוקראטיים. שהרי הנסיון מוכיח, כי הם־הם הנפגעים מביטול הסדרים הדמוקראטיים יותר מגורמים אחרים.

למרבה הצער, יש הנגררים אחר הטענה הדמאגוגית של הימין, לפיה מה שמותר למפגינים למען החזרת עקורי בירעם ואיקרית או נגד הנישול בפיתחת רפיח, מותר גם למתנחלי סבאסטיה. אין כל דמיון בין שתי הפעולות. המפגינים למען החזרתם של עקורי בירעם ואיקרית ביקשו להניע את הממשלה לשנות את החלטתה ולהתיר את שובם, ולא להפר את ההחלטה. וזוהי הפגנה פוליטית לגיטימית. „יציאה לרחוב", ואכן, באמת אחת היא, באיזה רחוב או באיזה מקום נערכת הפגנה מעין זו. לעומת זאת, המתנחלים בסבאסטיה ביקשו לקבוע עובדה (כפי שעשו לפניהם אנשי קריית־ארבע) ולהכריח את הממשלה, בניגוד למדיניותה המוצהרת והמאושרת, להשלים עם עובדה זו. גם קביעת עובדות מוגמרות אינה בכל מקרה מעשה פסול מעיקרו. אך בוודאי יש משום פסול בכך, שמעשה הנוגד את הנהלים הדמוקראטיים והפרלאמנטאריים, ייעשה בחסות החסינות הפרלמנטארית של יוזמיו ומסייעיו. יכול גורם פוליטי זה או אחר להחליט, שלא ימלא אחר החובות המוטלות על מיעוט במשטר פרלמנטארי־דמוקראטי, אבל פירוש החלטתו הוא ויתור על הזכויות המובטחות למיעוט במשטר מעין זה. אלא שמחנה „המתנחלים" ביקש ליהנות משני עולמות — גם לבעוט בסדרים הדמוקראטיים וגם להשתמש בזכויות של אופוזיציה פרלמנטארית. אני מתקשה להבין, מדוע יש להקל ראש בפלישה לסבאסטיה ולראות בה הפגנה פוליטית פשוטה שאין לשלול את הזכות לעריכתה.

מה טעם לגישה של או — או? אם מבקשים להסביר את השלילה במדיניות ההתנחלות, כלום מוסיפים תוקף להסבר על־ידי הקלת ראש בפגיעה בדמוקראטיה? יש מי ששולל את המשמעות המדינית של מעשה־סבאסטיה — וזה טוב; יש מי שמתקומם נגד הפרת כללי הדמוקראטיה — וגם זה טוב; ויש מי ששולל את שניהם — וזה בוודאי טוב.

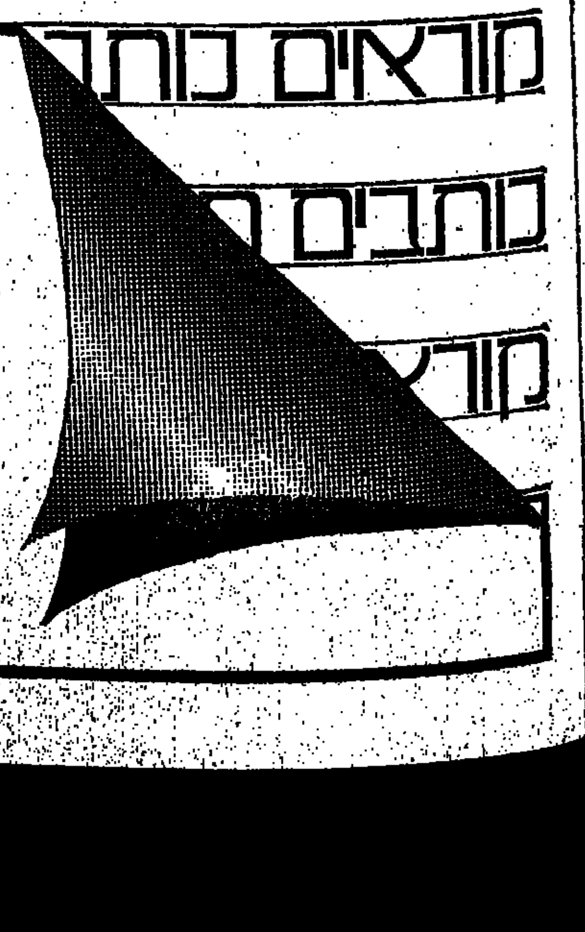

הסגנון והטעם

לכבוד מערכת „חותם"

תל־אביב, 13.1974

חזי"ם אינו מכותבי מכתבים למערכת שמלאכתם בכך. אך הפעם חש אני דחף עז לברככם על הישגכם העתונאי הבלתי רגיל בגליון מס' 32 מיום ו', 9 באוגוסט ש"ז. כוונתי לפליטון רב־ההשראה מפרי עטו של יהושע סובול, „התנחלות מלון רחבי", המעיד לא רק על טעמו האנין של בעליו אלא גם על בקיאותו המופלגת בסודות האינטימיים של חוגי הנשים בעלות המקצוע העתיק בעולם, המאכלסות את רחובות הירקון ובן־יהודה בת"א והמחממות בחיפוש טרמפים בכביש החוף. שהרי אם אין הוא מכיר נשים מפוקפקות אלו מקרוב — את כולן? — איך יכול הוא, כעיתונאי המכבד את עצמו ואת עטו, להעיד שהוא על גבי לבן שמצא אותן — ורק אותן! — ב„התנחלות מלון רחבי", שאינה אלא רמז דק (כקוצי חשק) לנסיון ההתנחלות האומלל וההרפתקני בסבאסטיה? אכן, כתיבה כזאת כבוד היא לבעליה — ולעורכיו.

ולאו דווקא בשל העמדה שהיא מבטאת. בסוף הוא, גם מי שמחייב עקרונית את עמדת המחבר יחוש ודאי רגשי סלידה מסגנון כתיבתו הגס. האמנם זהו הסגנון היחיד שבו ניתן לבטא את ההתנגדות להתנחלות ההרפתקנית? מעניין מה היה י.ס. אומר אילו קרא למשל פליטון בסגנון מעין זה שלו על ההתנחלות שנעשתה לפני כשלושים שנה בגליל העליון המזרחי, בקיבוץ שמיר למשל, אשר גם עליה קמו בשעתו עוררין ומתנגדים מטעמים שונים, ביניהם מי שנמנים גם היום עם מתנגדי ההתנחלויות.

ושוב: לא עצם העמדה היא הנונתת, כי אם התנגחה המוצאת את מקומה באותו פליטון, כי כל מי שהולך להתנחל ביהודה ובשומרון, חזקה עליו מראש, שהוא (או היא) נמנה עם בני אומנותה של רחב הזונה, מיריחו. והדברים אלה מודפסים בעיתון הנחשב לציוני.

ועיקר העיקרים: הסגנון האציל, הטעם המשובח והעדין שבכתיבה כזאת!...

אכן, כל הכבוד!

מרדכי חלמיש

מה הולך?

בעריכת גיורא מנור

בראבו בולוף

יוסף בולוף

כסבור הייתי שערבי-קריאה אבד עליהם הכלח. „קריינות אמנותית" דומה שהיא שייכת לתקופה אחרת, של „נשפים", של בית-הבראה-של-קופת-חולים, ש ביקורי סופרים יזועים מעבר לים, בקיצור — לימים ההם.
כאשר ישב לו יוסף בולוף בכורסתו באמפיתיאטרון של עין-הוד ופתח בקריאת סיפורים ושירים מאת י.ל. פרץ, הוברר מיד שאין כאן תחליף-תיאטרון, הצגת „סוג ב' ", אלא אמנות מעולה ביותר, והנאה פשוטה של שמיעת שחקן מן הגדולים בעולם. זה אינו תיאטרון-ללא-קלעים, אלא פגישה עם אדם שאין לך חשק להיפרד ממנו, אלא להמשיך ולהאזין לו.
אמרה לי פעם שחקנית קשישה מצויינת: „לאחר 40 שנות משחק אני כבר יודעת שיש לי כ-4 קולות". לבולוף יש לפחות 10 קולות שונים. ואף אחד מהם אינו „עשוי" ומאולץ, וזה הישג בלתי-רגיל עד מאוד.
בולוף גם מכיר היטב את המיקרופון ואת השימוש בו, ושריקות הרוח שהוא השמיע, קולות השתיה והאכילה, ראויים בהחלט לחיות מוקלטים ושמורים בתקליטיית הפעלולים של כל תחנת שידור המכבדת את עצמה.
נערכת תחרות בלתי-הוגנת בין מושבי-האבן הקשים של האמפיתיאטרון לבין השחקן המקסים הזה (שקריאתו לוותה בהסברים מנוסחים היטב שהושמעו על ידי אשתו). ליל הקיץ החם בכפר-תאמנים מתאים ביותר להופעה באמפיתיאטרון, אולם גם כאן וגם בקיסריה הכרחי לדאוג לסידורי ישיבה נוחים יותר. סוף סוף אין הצופה אישיות רוחנית בלבד, וגם לאחוריו יש מה לומר בנושא.

קיבוצניקים בפסטיבאל

„ניחוחי חציר" כבר הפכו למאורע שנתי מסורתי כמעט. מדי שנה מגישים אמני „הזמרה הקלה" של התנועה הקיבוצית את יצירותיהם ואת ביצועיהם — ויש בחלקם מה לחזות ולשמוע.

זמרים טובים, להקת המחול הבין-קיבוצית, שמסגרתה אמנם מצומצמת מאוד, אבל עבודתה עומדת על רמה טובה, תפאורה יפה, תזמורת טובה; כמה שירים ערבים לאוזן, פנטומימאי מבדר מאוד, היודע ליישם את הסגנון הצרפתי למציאות הקיבוצית — שפע של אפשרויות.

מדוע, בכל זאת, נשאר השנה מופע „ניחוחי חציר", שנערך במסגרת הפסטיבאל הישראלי, בגדר חזיון שלא נדלק, רקטה שלא טסה?

ארנון חמיר, במאי הערב, כתב בעצמו דברי קישור, ומצא להם צורה מעניינת מאוד של הגשה בעזרת הדים חוזרים ומתגלגלים, החופכים את מילות הקישור למעין משחק קולות. (אגב, ביצוע התגבורה היה מצויין. ראויה לציון לשבח גם התאורה של אריק ברזום). משום מה אין הנהלת הפסטיבאל, הדורשת מן הצופה 3 ל"י עבור 5 עמודי הסברים בתכנית, נוהגת לציין את שמות המבצעים הטכניים, מה שנראה בעיני כקיפוח ממש!)

הביצוע הטכני וקריאת קטעי הקישור עצמם היתה טובה — אלא שגם הביצוע המבריק של דברים כלליים מאוד על הקיבוץ (קיבוץ הוא בית, קיבוץ הוא יחד וכו') שאין בהם לא חידוש ולא גילוי, לא הרשים את הקהל אלא כ„גימיק" טכני.

הכל בסדר, ובכל זאת נשארה מעין ריקנות ריגשית בלב השומע. אולי הדבר כך בשל אותה „כלליות". כדאי לחשוב על כך, ובשנים הבאות לרכז חומר ולהזמין שירים ומחולות על נושא מוגדר יותר — כגון חינוך, או זיקנה, תעשיה מול חקלאות, מתנדבים ונושאים אחרים שאינם חסרים במציאות הקיבוצית.

שלוש פעמים אותלו

ג'ון באטלר, שני מטר גובהו וגבותיו כגגונים, אינו דמות חדשה בנוף המחול בארץ. הוא כבר עבד בעבר עם להקת „בת-שבע".
בשבוע הבא נחזה בבכורת עבודתו החדשה, „נסיך האפלה", שאינו אלא נוסח ריקודי של „אותלו" לשקספיר.
מסתבר שלג'ון באטלר, שהוא מומחה גדול לעיצוב תשלובות מפתיעות של גופות „אדם נאחז באדם", משיכה גדולה לחומר דראמאטי זה. למעשה זהו „אותלו השלישי" שלו. כבר פעמיים עיצב מחול עם ארבע הדמויות המרכזיות (אותלו, דסדמונה, אמילה ויאגו), והפעם למוסיקה שונה, של שנברג. גם הפעם מנצל באטלר את חיבתו לתשלובות סבוכות של גופות, שעה שיאגו לוחש לאוזנו של הכושי את דברי הנאצה כשהוא ממש רכוב על גבו, ושוב בשעת סצינת החניקה, המעוצבת בצורה מקורית.
המחול אינו מסתיים ברצח. גם לאחר מותה ממשיך אותלו (יאיר ורדי) לטלטל את גופתה של אהובתו המתה (אסתר נדלר) בעזרת יאגו (רוג'ר בראנט) — ואני מקווה שהרבנות ו„חברה קדישא" לא יקימו צעקות על חילול כבוד המת...

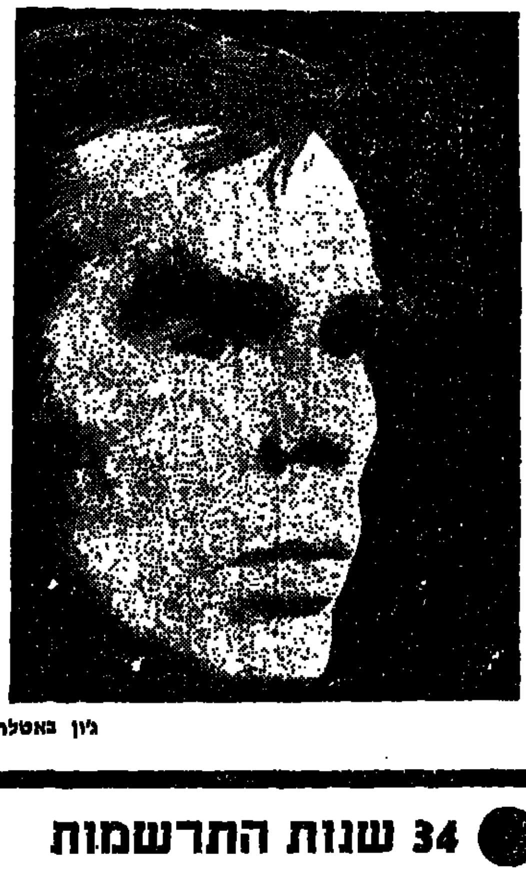

ג'ון באטלר

34 שנות התרשמות

62 הציורים של חיים קיווה, צייר ישראלי המחלק את זמנו בין בת-ים לפאריז, הן מיבחר עבודות שנעשו ב־34 שנות עבודתו האמנותית והן מוצגות בימים אלה בביתן „הלנה רובינשטיין" של מוזיאון תל־אביב.

בשנות ה־40 הירבה קיווה לצייר דיוקנאות, בעיקר את דיוקן עצמו, וארבעה מהם מוצגים בתערוכה הנוכחית. האמן רואה את עצמו כדמות רצינית, עזת־מבע וקפוצת שפתיים. דיוקן אשתו, לעומת זאת, מצוייר כשדוק של רכות על פניה, בצבעים עליזים ומאירים יותר.

בשנות ה־50, לאחר שהאמן הציג את עבודותיו בפעם הראשונה בגלריה כ"ץ בתל־אביב, צייר חיים קיווה נופים ודמויות מן היישוב. האמן, בן קיבוץ נען, היה מצייר אז בסוכה שהקים על אחד העצים במשק, מעין „אטלייה ב־שמיים", הוא אומר. גם היום הוא יושב במעין אטלייה־בשמיים אשר כזה, במגדל המים של מוזיאון בת־ים, וגם היום הוא עוסק בהתרשמויות מהסובב אותו, ובתרגומן לשפת הצבע והצורה, אלא שעד להתרשמויות האבסטרק־טיות־למחצה של היום עבר חיים קיווה דרך ארוכה ונפתלת.

עם הגיעו לפאריז עבר לסגנון המופשט, והחילה התעניין בחומריות של הצבע. מתקופה זו ניתן לראות בתערוכה מספר עבודות, בהן מונח הצבע בשכבות עבות ביותר, ויוצר תרג־שה של מעין גושי חימר קטנים שנלושו ביד ונמרחו על הבד באצבעות.

בתקופה הבאה עסק קיווה בעיקר באפקט הצבעוני של הצבע, ואלה הן עבודות מלאות אור וצבע, והן מהיפות בעבודותיו, לטעמי. לאחר מכן ניסה האמן את עצמו בסגנון האבסטרקט הגיאומטרי, ב„HARD EDGE". מתקופה זו מוצגות בתערוכה קומפוזיציות נאות ואסתטיות בכחול, וגם כאן דומה כאילו אנו רואים הדים להתרשמויות מוחשיות יותר, ולא רק תרגילים בקומפוזיציה (בי עוררו עבודות אלה אסוציאציות של ים, אניות ומפרשים. מאחר יותר למדתי שהאמן היה במשך שנתיים ספן בנמל־תל־אביב, ואני חשתי, כמובן את סיפוק ה„קליעה למטרה"...)

מההארד־אדג' עבר חיים קיווה לסגנון עבודתו הנוכחי. ציורים מחלקים את הבד למשטחים אחדים, כל משטח מצוייר כסיכום של התרשמות מהמבט, או חוויה מסויימת שעברה על האמן. חיים קיווה מסביר כי אפשר למצוא בעבודותיו שרידי־התרשמות מקיר של שיכון ליד גוף אשה, סמוך לתמצית התרשמות מעיתון, שקית פלאסטיק או מודעה על לוח־מודעות. כאן לא מטשטש האמן לגמרי את מקור ההשראה שלו, אלא משאיר על הבד רמזים הניתנים לזיהוי גם על־ידי הצופים.

(ו. צ.)

עלבון

ח"כ לורנץ נעלב בשמת של שרה אמנו. שולמית אלוני כתבה במאמר שפורסם ביום ו' שעבר „שרה, הגבירה המרשעת אשר התעמרת בהגר..." — וזו בעיניו פגיעה ברגשותיו הדתיים.
יש להניח שמעתה כל סופר אשר יכתוב מחזה תנכ"י יצטרך להצטייד תחילה באישור הרבנות. אם אין בדעתו להיות נתבע על לשון-הרע כשהוא מביע דעתו על מעשים שנעשו באגדות מלפני אלפי שנים. האין חל חוק התיישנות על כך?
דווקא התנ"ך עצמו מצטיין בכך שאינו מעלים את פשעיהם של גיבוריו, אלא מתאר את דויד ואוריה כהוויתם, את המירמה המכוערת בעזרתה זכה יעקב בבכורה וכו'. יש להניח שמר לורנץ וחבריו בכנופיית הריאקציה השחורה יתבעו מעתה גם לטהר את שמם של אבות האומה על ידי צנזורה על כתבי-הקודש.

„חוות החיות"

ג'ורג' אורוול — סופר, עיתונאי ומבקר ספרות, היה בין לוחמי ספרד הרפובליקנית. בגמר מלחמת האזרחים בספרד הפך לאנטיקומוניסט מובהק. ב־1945 יצא לאור ספרו הידוע „חוות החיות", ובו סאטירה חריפה על המהפכה. המשטרים והמפלגות הקומוניסטיים הדביקו לו תו של בוגד ורנגאט. הוא הועמד בשורה אחת עם סופרים כאנדרה ז'יד הצרפתי ופנאיט איסטרטי הרומני. תיאור המרד בחווה, שבעקבותיו תופסים החזירים את השלטון ותוך זמן קצר משליטים „סדר" גרוע מזה שהיה שלפני המהפכה, הפך לשם דבר. אם כי הספר לא ראה אור במזרח, חירבו להתפלמס איתו שם. „חוות החיות" מציק כנראה להוגי הדעות הקומוניסטיים.
ירחון המהגרים הפולניים „קולטורה" הדפיס בגיליונו האחרון סידרת ציורים של הצייר היהודי לבנשטיין. הצייר — יליד פולין — מכין סידרה שלמה של איורים לסיפרו של אורוול.
אגב כך כדאי לציין, שלבנשטיין זכה בפרסים והציג תערוכות רבות בפאריז. בכל פעם שהצלחה האירה לו פנים במערב, כתבו עליו בפולין וכינו אותו „צייר פולני גדול"... עכשיו ודאי יתקיפו את לבנשטיין כ„ציוני מוזהם". אך הוא יהיה בחברה טובה, שהרי גם ארטור רובינשטיין היה לסירוגין „פולני דגול" ו„יהודון מלוכלך".

(י. ש.)

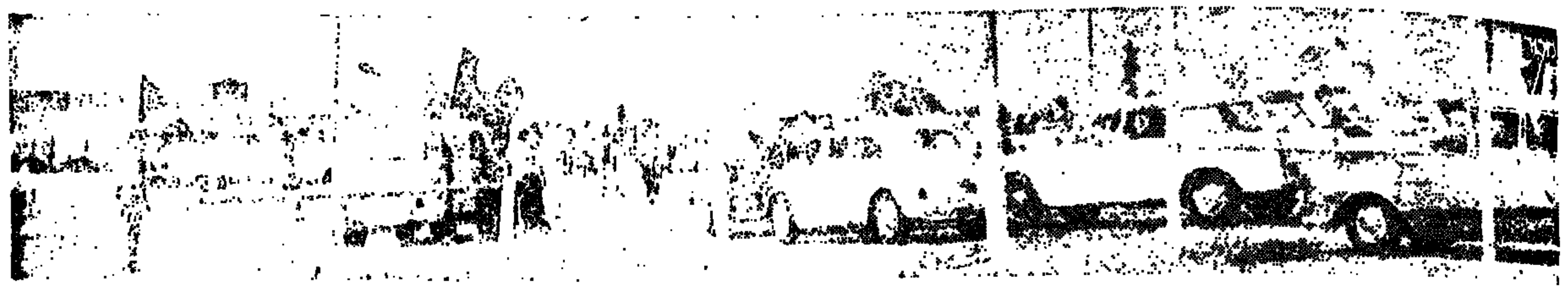

מאת אלכס

„הרעיון בא לי בשווייץ" — מספר אלברט מלכין, סוחר המכוניות הוותיק, מייסדו של „שוק המכוניות" המתקיים בכל יום ג' בשבוע ליד הכביש הראשי חיפה־ת"א בואך הרצליה. „הייתי בטיול באירופה" — הוא אומר ומחייך תחת כובעו הטקסאסי רחב השוליים — „רציתי לשכור מכונית. ידיד שלי אמר לי שזה מיותר ויקר. מדוע לא אקנה מכונית משומשת ואמכור אותה עם סיום הטיול? הלכתי ל„שוק מכוניות" וקניתי אחת ב־300 דולר. כעבור חודשיים חזרתי לאותו מקום ומכרתי אותה באותו סכום...".

מדוע לא להנהיג מפגש בלתי־אמצעי כזה בין קונים למוכרים גם בישראל? קם ועשה, וכיום באים למגרש השוק יותר מ־250 בעלי מכוניות מדי שבוע. דמי־הכניסה 10 ל"י. תמורת סכום זה תקבל את כל הטפסים של העברת בעלות ושלט המורה את המחיר המבוקש.

הקונים נכנסים חינם, מסתובבים בין המכוניות, בודקים ומשוחחים. כאשר יש הסכמה נוסעים יחד למוסך לבדיקת הרכב וניגשים למשרד הממשלתי המתאים כדי לחתום על הטפסים, לשלם, וחסל סדר קניית מכונית.

דגלים צבעוניים מקשטים את המגרש ויוצרים, יחד עם המוני הקונים, המוכרים וה„קיביצרים" את אווירת השוק העליזה.

אלברט זוכה להכנסה של 2,500 ל"י לשבוע. הקונים נהנים ממחיר נמוך שאינו כולל דמי תיווך והכל נהנים.

תוכל למצוא כאן מכונית ספורט מבריקה, טנדר שידע ימים טובים מאלה, מכונית קטנה, בינונית או גדולה — הכל לפי רצונך. ובחינם תוכה בהרגשת „מציאה כשרה". וכניגוד לשווייץ — מותר לעמוד על המקח.

דו-מיני — המכונית והשמלה

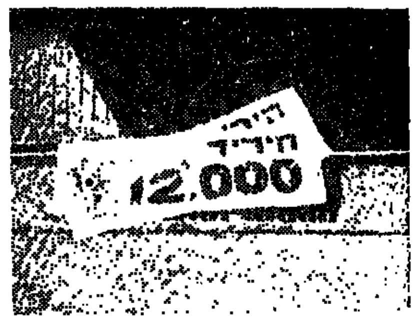

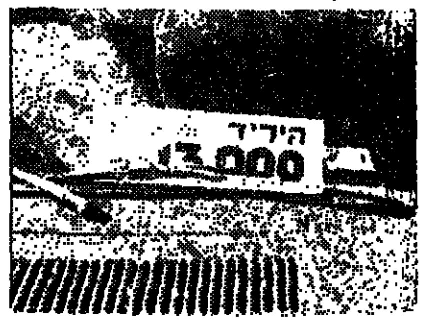

תמורת 10 ל"י — טפסים ושלט

יותר מ-250 מכוניות בשבוע

קונים, מוכרים ו„קיביצרים"

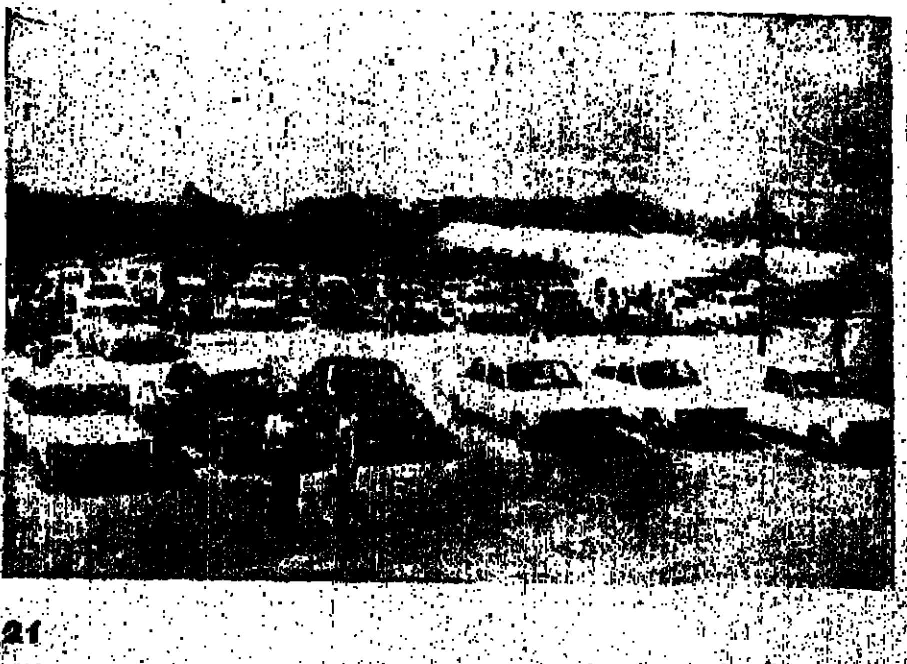

התפטרות ניקסון

„הבתים הלבנים" בקאליפורניה ובפלורידה וההתחמקות מתשלום מס־אמת, אלא החמירו עימו בגלל מעשה ה„שרב־רבים". בפועל, רק השערוריה הזאת נחשבה כפוגעת ב„ציבור־הנפש" של האומה, כהפרה גסה ותסרת־תקדים באמון שנתנו הבוחרים בנבחרם. כיוון שכך, לא עמדו לו לניקסון זכויותיו הבלתי־מעורערות בתחום מדיניות־החוץ: ההינתקות מוויייטנאם, ה„פתיחה" לעבר סין, ה„דטאנט" עם מוסקבה, ייצוב הפסקת־האש במזרח־התיכון.

נצחונו של העקרון הלגליסטי

אבל יש גם צד שווה. הן בסתימת־הגולל על חקירת רצח קנדי, הן במאבק־ההפלה נגד ניקסון, ניצח העקרון הלגאליסטי שהוא סימן־היכר מובהק של המדיניות האמריקנית. במקרה הראשון, הנצחון היה על־דרך השלילה: מכיוון שלא היו עדויות מפורשות די־הצורך, החליטה ועדת־החקירה של וורן לגנוז את העניין. במקרה השני, הנצחון היה על־דרך החיוב: נחשול אדיר של ראיות מפלילות — הודאות בעלי־דין, עשרות סרטי־הקלטה וכו' — ונחשול זה סחף וגרף את ניקסון אל מחוץ לבית הלבן, אל מידבר פוליטי ואל חרפת־עולם.

האם אפשר לטעון משהו נגד ההתפתחות זו? אי־אפשר לטעון מאומה נגד התוצאה. הצדק היה מוכרח להיעשות וגם להיראות. אך אפשר ואפשר לטעון, ששני המקרים כאחד ממחישים כי אין די בעקרון הלגאליסטי לבדו. העקרון הזה הוא רק תרופה בדיעבד לעוולות שכבר נעשו ושגרמו נזק כבד, והוא תרופה שמחירה הפוליטי והאנושי עצום ורב. אך העקרון הלגאליסטי איננו ערובה־מלכתחילה למניעת עוולות, לשלטון ומינהל תקינים ול„ברירה טבעית" נאותת של האישים השולטים והמכריעים. עכשיו, אחרי ווטרגייט והתפטרות ניקסון, זקוקה ארה"ב לחשבון־נפש נוקב, כפי שניסיתי להראות ברשימתי הקודמת ב„חותם". היא זקוקה למחשבת נועזת בתחום המדיני־קונסטיטוציוני, לשידוד־מערכות של זרועות־השלטון ושל יחסי־הגומלין ביניהן, לבלמים וסייגים במאבקי־הבחירות, ולגיבוש טופס אחד של ה„הומו פוליטיקוס" האמריקני, הראוי להחזיק ברסן ולהנהיג אומה גדולה.

על בגרות חדשה

מזווית־ראייה אחרת, הייתי אומר כך: כיון שניקסון סרח ומעל באמון, וכיוון שעצמת של ארה"ב הקפיד עימו ואילץ אותו לצאת בדימוס — ייזקף הדבר לזכותה של הדימוקראטיה האמריקנית. אבל אם דעותיו וכישוריו ואופיו של אדם כניקסון נחשבו הגונים וראויים בעיני עשרות מיליוני אמריקנים שבחרו בו ב־68' וב־72', ואם, מאידך, ה„פורמאט" האישי והפוליטי של אדם בלתי־שקול כמקגוברן נחשב הגון וראוי בעיני עשרות מיליונים אחרים שהצביעו בעדו, — אין הדבר מדבר בזכות רמתו האינטלקטואלית והציבורית של קהל־הבוחרים האמריקני.

הרפובליקה האמריקנית קמה בכות־נעורים, ועם זאת — בסימן של בגרות מדינית מופלאה. זו הנדוניה היקרה שהעניקו לה ה„אבות": פרנקלין, ג'ון אדמס, מדיסון, ג'פרסון, המילטון. עכשיו, מקץ מאתיים שנה בקירוב, זקוקה היא כנראה להחלפת כוח, להתגברות חדשה, לבל תיכשל ב„מעשי־ילדות". או — לבל תקפוץ עליה זיקנה בטרם עת.

סוף מעמוד 7

בלי עין רעה

מלאכותי אצל עכברים — ולעוצרו. זהו סוג התבלול המופיע אצל חולי סוכרת או בעקבות פגם מלידה הנקרא גאלאקטוסמיה. גילויים אלה נעשו ממש בזמן האחרון. כן מתקדמת העבודה לגבי הסוג הנפוץ של תבלול — תבלול הזיקנה המופיע בגיל 60, 70 ומעלה.

ש.: מה הם הכיוונים הראשיים שבהם מתנהל המחקר במכון העיניים הלאומי?

ת.: בתחום הגלאוקומה עוסקים אנו בראש־וראשונה בחיפוש שיטות לגילוי מוקדם — לא רק בבדיקות יחידות אלא בדיקות המוניות. כן מפתחים אנו תרופות חדשות ומכשירי לייזר לניקוז נוזלים. אשר לפגמים ברשתית עוסקים אנו בעיקר באלה הקשורים במחזור הדם בתוכה.

ש.: ועתה, ד"ר קופסר, הרשה נא לי לשאול שאלה אחרונה: הניתן להסיק ממצב העיניים מסקנות לגבי מצב בריאותו הכללי של אדם?

ת.: כן, כי את הרקמות בתוך העין אפשר לראות, והן מאותו מוצא כמו יתר רקמות הגוף. הרשתית, למשל, היא למעשה חלק מן המוח, וכאשר אנו מתבוננים בה עשויים אנו לגלות בעיות הקשורות במוח, בפרט אצל תינוקות, שהרי אנו מסתכלים בעצב הראיה המחבר את הרשתית עם המוח.

כן יכולים אנו להבחין בשינויים כתוצאה מסוכרת ביתר־קלות בכלי הדם של העין מאשר בחלקים אחרים של הגוף, וגם במחי־חות־יתר ניתן להבחין בהקדם. לעתים קרובות מאוד ניתן להבחין כך בהתפתחות מחלת של מחזור הדם במוח.

אחת הסיבות לתבלול אצל אנשים צעירים היא אובדן מצד־בלוטת־התריס. גידולים סרטניים במוח גורמים תכופות שינויים בעצב הראיה שניתן להבחין בהם, ולאוקמיה מתגלה לעתים קרובות בעיניים, שכן כלי הדם מביאים את התאים הנגועים אל תחתית העין ושם אנו יכולים להסתכל ולראותם. אחד הסימנים הראשונים למחסור בויטמין א' מתגלה בקרנית. אכן, יכולים אנו לומר כי העין הוא אשנב למצב גופו של האדם.

סוף מעמוד 15

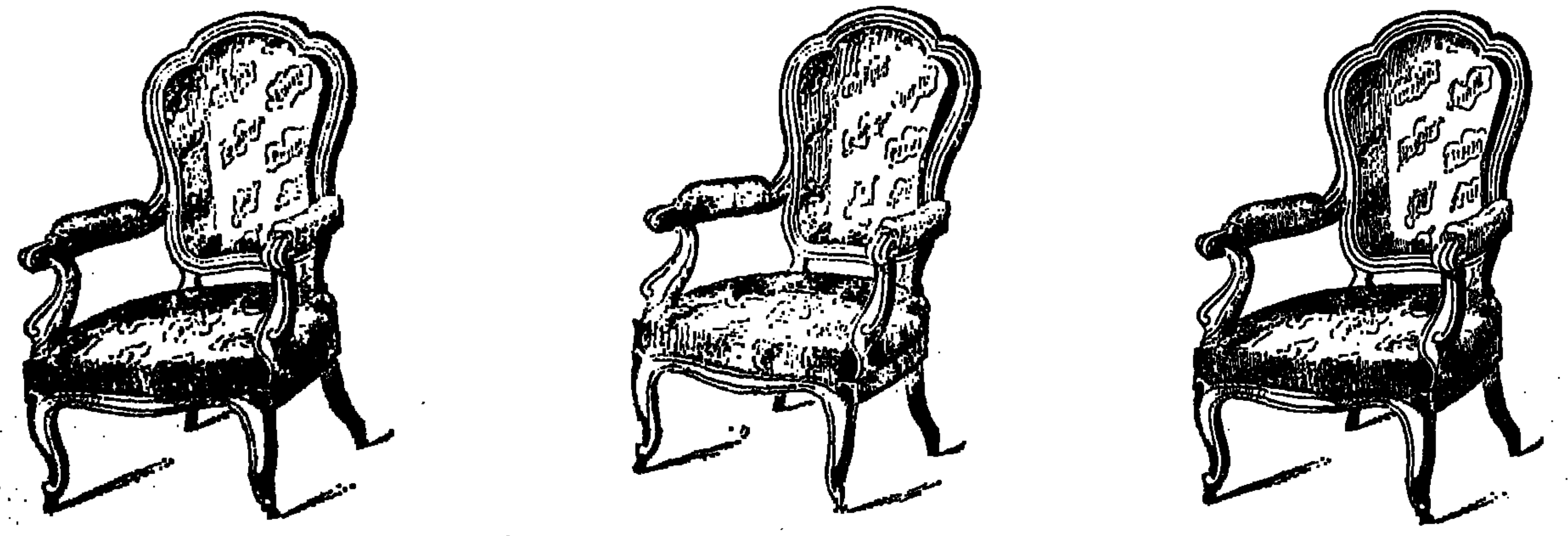

רדיו

יום ה' — 16.8

רשת א'

08.05 „מעדנים מוסיקליים" — ויוטי: קונצ'רטו מס. 1 במי־מינור לכנור ולתזמורת — בטהובן: סונטה מס. 3 בלה־מג'ור לצ'לו ופסנתר
09.05 מהקלטות התזמורת הסימפונית ירושלים — שוברט: רונדו לכנור ולתזמורת — ויואלדי: „גלוריה" — גונו: סרנדה מתוך „פאוסט" — בטהובן: קונצ'רטו ברה־מג'ור לכנור ולתזמורת
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
11.45 „ספורי ארץ־ישראל"
13.05 „קונצרט צהרים" — ינאצ'ק: „ילדו של כנר" — דבוז'אק: סימפוניה מס. 9 במי־מינור (התזמורת הסימפונית הלונדונית)
14.10 לאם ולילד
15.05 „קבלת שבת"
16.06 המורה התיכון
17.05 „מוסיקה קלאסית בבקשתך" — ברהמס: סימפוניה מס. 4 במי־מנור, אופוס 98
18.05 „מה נשמע" — תצפית על תכניות המוסיקה בשבוע הבא
18.30 שבועון לספרות
19.05 „הטור השבועי"
20.05 „ניגונים" — שירים ונעימות
21.05 „קונצרט ליל־שבת" בעריכת אלכסנדרה מולמד — באך: קונצ'רטו ברנדנבורגי מס. 5 ברה־מגור — ברוקנר: סימפוניה מס. 9 (פרק א') מס. 9 (המשך) — י.כ. באך: סימפוניה קונצרטית)קונצ'רטו כפול)
23.05 „סיפורדיו" — „ורד לאמילי"
23.35 „פינאלה"

רשת ב'

11.40 לאן הערב — הודעות על מופעי אמנות ובידור ומוסיקה קלה — עורכת: יהודית רוזד
12.00 „במקצב יוצר" — משדר לעובד ולמעסיק — עורך ומגיש: משה טימור
12.30 שירים משלנו — עורכת: ורדה איתי
13.05 „בחצי היום"
14.10 „עד ארבע"
16.06 „אנעים זמירות"
17.05 „לא על הנפש לבדה"
18.05 „שאלה של טעם"
21.05 „כפר חברון על מסריץ ירושלים" — ספורה של קהילת אסקימוסית בצפון קנדה.
22.05 „אני עושה לי מנגינות"
23.05 „בירה ומצב־רוח"

גלי צה"ל

06.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
11.05 חמים וטעים
12.05 יומן הצהריים
14.05 מצעד הפזמונים העבריים
16.05 טעם המן — תכניתו של יהורם גאון
17.05 היה אתה השופט עם מולי שפירא
18.05 השבוע — מגזין שבועי
19.05 יום שישי הקצר — של דידי מנוסי
20.05 אגדות ומציאות — חגוי השמיניה
21.05 אהבה עם כל דבר
22.05 שעת רצון עם דליה רביקוביץ
23.05 תה של שבת עם שלמה ניצן
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

שבת — 17.8

רשת א'

08.05 „שחרית לשבת"
09.05 „עולם המדע"
09.30 „חידון מוסיקלי"
11.05 „המסך עולה" — „מיסטר פים עורך ביקור"
12.05 „אסמכתא" — טרור או מהפכה — „על לח"י"
13.05 קונצרט צהרי־שבת (סטראו) — ראמו: הפתיחה „דרדנוס" — מוצארט: קונצ'רטו בסי־במול מג'ור לפסנתר ולתזמורת, ק. 450 — רספיגי: „ארני רומא"
14.00 לאם ולילד
15.05 „מוסיקה קמרית" מיצירות שוברט — „הרועה על הסלע" — חמישיית „הטרוטה" בלה־מג'ור — שלושה שירים
16.05 „ואני תפילתי"
17.05 „רצף מוסיקלי"
18.05 „אמני האתמול" — זמרת קתלין פרייר
19.05 „בגלגל המזלות" — מועדונרדיו לספרות ולתרבות
20.05 „רסיטל" — גרגורי תיימובסקי (פסנתר) — מסייאן: „לולו העפרוני" — דביוסי: שש פרלודים מתוך הספר השני
21.05 „המבדיל"
23.05 „מוסיקה קלאסית בבקשתך" — ליסט: פולונז מס. 2 לפסנתר — דבוז'אק: סונטינה לכנור ופסנתר, אופוס 100 — בריטן: סרנדה לטנור, קרן וכלי־קשת

רשת ב'

12.05 „אותי זה מצחיק"
13.05 „בימות ובדים"
13.40 „זכרונות א"י"
14.10 לאן הערב
14.25 „מוכר וחביב"
16.05 „דלת פתוחה"
17.05 „הוליווד וירושלים"
18.05 „עומדים אנו במשמרת"
18.30 ממגרש הספורט
21.05 „מחזמר"
21.45 „מוצאי ספורט"
22.05 „מהווי המזרח"
23.05 „דורי בן־זאב מגיש"

גלי צה"ל

06.05 שבת בבוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 סנדוויץ'
11.05 האדם השלישי
12.05 קריאת ביניים — על הספר אובלומוב מאת גונצ'ארב — אנתולוגיה של עצלנות
13.05 שאלות אישיות
14.05 היום השביעי
16.05 ד.צ. 1005
17.05 יומן שבועי
18.05 ויוה זפטה — המרד המכסיקאי
19.05 ממנו אליך
20.05 כרצונכם — פזמונים ומערכונים לפי בקשות
21.05 מסורת מסורת
21.35 שירים מתוך סרטים ומחזות מוסיקליים
22.05 שעה בקצב ארגנטינאי
23.05 בוא נדבר — עם
23.05 בוא נדבר — עם נתן זונביץ'
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

יום א' — 18.8

רשת א'

08.05 „קונצרט בוקר" — ראמו: קטעים לצ'מבלו, היידן: אנדנטה ומנואט מתוך רביעיית כלי־קשת, אופוס 103, מנדלסון: וריאציות וסקרצו לרביעיית כלי־קשת, פרסל: „דידו ואנאס", מיצירות באך, מוצארט ובטהובן, גרשווין: שלושה פרלודים, צ'ארלס אייבס: „ליל אור סירן", מול הורן: סויטת ג'ז על טכסטים של המיסה
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
11.45 „סיפורי א"י"
12.05 „רסיטל" — אילן רוגוב — שופן: בלדה מס' 1 בסול־מינור, ברהמס: אינטרמצי, אופוס 117, שוברט: פנטסיית „הנודד"
13.05 „קונצרט צהרים" —
14.10 לאם ולילד
15.05 „רדיודע"
15.30 משירת העמים
16.06 „מוסיקה ויווה" —
17.05 „מוסיקה ליום ראשון" — דבוז'אק: „טה דאום", אופוס 103, פלוראן שמיט: תהילים מ"ז
18.05 „על אנשים ומספרים"
18.30 „עם ישראל חי"
19.25 קלאסי וקל
20.05 „מאולמי הקונצרטים שלנו" — האנסמבל הקמרי הישראלי בניצוח גבריאל כמורה, סולן: ניקאנור זבאלטה (נבל), הוגו וולף: סרנדה איטלקית, יצחק סדאי: „אנאגרם" לתזמורת קמרית וסרט־מגנטי (נגינת בכורה), דביוסי: מחול־קודש ומחול־חולי לנבל ולתזמורת, בואלדייה: קונצ'רטו לנבל ולתזמורת, פרוקופייב: „הסימפוניה הקלאסית"
21.25 חליל במים — מחיי קלוד דביוסי — ה) חתן פרס רומא
22.05 „המסך עולה" — „התחנן"
23.05 „מוסיקה קמרית" — באך: סונטה לשני כנורות ולקונטינואו, בטהובן: רביעייה בפה־מג'ור לכלי־קשת, אופוס 59 מס' 1

רשת ב'

13.05 „בחצי היום"
14.10 „לי ולך — שיר וברכה"
16.06 „ראשון ראשון חביב" ו„פינת הפזמון החדש"
21.05 „הבו זמר" — שירים משלנו
22.05 האבנים המתגלגלות — סיפורה של הצלחה — דרכה של הלהקה בעולם הפזמון
23.05 ויניסיוס דה־מוראיס — אבי הבוסה־נובה
00.05 „אדום עתיק"

גלי צה"ל

06.05 שחר טוב
07.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
11.05 חמים וטעים
12.05 יומן הצהרים
14.05 שתים עד ארבע
16.05 גא לצלצל
17.05 יומן הערב
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 רדיוספורט
20.05 כרצונכם — פזמונים לפי בקשות
21.00 מבחר רדיו — קולקטיבות ראוירות — עודד
22.05 הליל הקם אורי סלע קוטלר מול אמנון מסקין.
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

יום ב' — 19.8

רשת א'

08.05 „מיגוון אמנים" — עם המנצח אפרם קורץ, החצוצרנים מוריס אנדרה וז'אן פירו, הכנר יון וויקו, הגיטריסט אנדרה סגוביה, להקת דלר, נגן הבסון מייקל צ'פמן, נגן הקוטו סדאו סאוואי, רביעיית דבוז'אק, הזמרת מורין פורסטר, הקלרניתן ז'רבאז דה פייר, הכנר עמנואל הורביץ, הפסנתרן לאמאר קרוסון והמנצח ג'ורג' וולדון
09.05 „קלאסי וקל"
10.05 „נגינה בצוותא" — יצחק פרלמן (כינור), ולאדימיר אשכנזי (פסנתר) — בטהובן: סונטה בסול־מג'ור, אופוס 30 מס' 3, סזאר פרנק: סונטה בלה־מג'ור, אופוס 6
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
11.45 „סיפורי א"י"
12.05 „פרקי נגינה וזמרה"
13.05 „קונצרט צהרים" — „קונטרסטים" — אובר: פתיחה „השלג", הנס זקס: „דוד ויהונתן", הובהאנס: „פרא אנג'ילו", טרבור דאנקן: „פסטיבל נושפים", בטהובן: הפתיחה „פידליו", דיפאי: „וורג'ינה בלה", מאסנה: פתיחה ו־ואלס מתוך „מלך להור", קולגראס: „התפוח האפור של האדמה"
14.10 לאם ולילד
15.05 „רדיודע"
16.06 „מנחת מוסיקלית" — צלילים מקמפוס האוניברסיטה העברית בירושלים, בוריס ברמן (פסנתר) — היידן: סונטה מס' 50 בדו־מג'ור, ברהמס: שני אינטרמצי אופוס 119, שנברג: חמישה קטעים אופוס 23, דביוסי: „לפסנתר", סויטה
17.05 „מוסיקה בדגש קל"
18.05 „קווים, תווים וכוכבים"
19.25 קלאסי וקל
20.05 „התטיפה מן החרמון" — אופרה מאת מוצארט — בהשתתפות הזמרים לויס מארשל, אילזה הולוג, לאופולד סימונו, גרהארד אונגר, גוטלוב פריק
23.05 שיחת חולין — מה הצוות אומר

רשת ב'

13.05 „בחצי היום"
14.10 „כאן אהוד מנור"
16.06 „מקום בצמרת" — מצעד הפזמונים הישראלי ו„פינת הפזמון החדש"
21.05 „מפום ועד בכלל"
22.05 „דירה לשניים" — חידון ידע פזמוני
00.05 „בא לי ג'ז"

גלי צה"ל

06.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
11.05 חמים וטעים
12.05 יומן הצהרים
14.05 נעימות, נעימות מאד
15.05 שלוש ארבע חמש
17.05 יומן הערב
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 אדוני המחליט — שר השיכון אברהם עופר
19.05 שעת רצון — עם גד יעקובי
20.05 מצעד הפזמונים הלועזיים
22.05 הלילה — עם עדנה שביט
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

יום ג' — 20.8

רשת א'

08.05 „מעדנים מוסיקליים" — בוריס פילין: שלושה קטעים לשביעייה (להקה מתוך התזמורת הפילהרמונית של לוס־אנג'לס) — ק.פ.ע. באך: סונטה בפה־מינור לפסנתר (לוצ'אנו סגריזו), מוצארט: חמישייה בסול־מינור לכלי־קשת, ק. 517 (רביעיית הויטלינג עם היינץ אוטו גראף — ויולה)
09.05 „שעה במחיצתה של הזמרת ג'נט בייקר"
10.05 „התחנה העליונה"
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
12.05 „שירת המקהלה"
13.05 „קונצרט צהרים" — היידן: דיברטימנטו בדו־מג'ור לכלי־נשיפות, ברליוז: אריה מתוך „רומאו ויוליה", רנה גרבייה: סוקו אדאג'ו ו־אלגרו בריאנט לקלרנית ולתזמורת, בוזוני: תמונת באלט מס' 4, איבר: סויטה סימפונית
14.10 לאם ולילד
15.05 „רדיודע"
16.06 „צלילי־עשרה" — „המוסיקה ואני"
17.05 „צלילי ג'ז"
17.45 „אניגמה"
18.05 ירחון לעניני חקלאות
19.25 קלאסי וקל
20.05 „עולם המדע"
20.30 הפסטיבל הישראלי 1974" (סטראו) — מיו: „אני מאמין" (לברית: אלי ויזל), בטהובן: סימפוניה מס' 5, בהפסקה — „אניגמה"

רשת ב'

13.05 „בחצי היום"
14.10 „על גליר יביא"
15.05 „מצלילי המזרח כבקשתך"
16.06 „מהדורה עברית" — פזמונים לועזיים בלבוש ישראלי
17.05 „אותי זה מצחיק"
18.05 „סובב לו השיר"
21.05 „אסמכתא"
22.05 „דעת קהל" — הייד־פארק רדיופוני
23.05 „אני שלך ואת שלי"

גלי צה"ל

06.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
11.05 חמים וטעים
12.05 יומן הצהרים
14.05 שתים עד ארבע — עם גילה אלמגור
16.05 גא לצלצל — צוות מפקדים בכירים במשטרת ישראל עונים לשאלות מאזינים
17.05 יומן הערב
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 שיחות אחרי המלחמה — מיכה שגריר משוחח עם יורם בנען
19.05 ממנה אליך
20.05 תוסס ורענן
20.30 פינת חג'ג
21.05 בימת רדיו — מכונת הכתיבה מאת ז'אן קוקטו.
22.05 בוא נדבר — עם נתן דונביץ'
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

יום ד' — 21.8

רשת א'

08.05 „קונצרט בוקר" — גריג: „פר גינט", סויטות מס' 1 ו־2 (אנט דה לה בייה — סופראן), חצ'טוריאן: סויטה מתוך „גאיאנה", דליב: „סילביה", סויטה לבאלט, רודריגו: קונצ'רטו ד'ארנחואז לגיטרה ולתזמורת, ליסט: „הפרלודים", רוסיני: הפתיחה „וילהלם טל", אופנבאך: „עליצות פריזאית"
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
11.45 „סיפורי א"י"
12.05 „נגינה בצוותא" —
13.05 „קונצרט צהרים" —
14.10 לאם ולילד
15.05 „רדיודע"
15.30 „פרקי אגדה"
16.06 „באומר ובצליל" — „שושלת באך"
17.05 „תזמורות כלי־נשיפה" — תזמורת הוירטואוזים הבריטית לכלי־נשיפה
17.35 „חידון מוסיקלי"
18.05 „על אנשים ומספרים"
18.30 „מועדון שעון הזהב"
19.25 קלאסי וקל
20.05 „קונטרסטים" — הקלטת מקונצרט שהתקיים בחודש מרץ השנה בחאן הירושלמי בהשתתפות דורה שווארצברג (כינור) ובוריס ברמן (פסנתר וצ'מבלו) — לוקאטלי: סונטה לכינור וצ'מבלו, באך: אלמאנד ובורה מתוך פרטיטה בסי־מינור לכינור־סולו, ברטוק: שאקונה מתוך סונטה לכינור־סולו, שנברג: סויטה אופוס 25 לפסנתר, קופרין: רונדו „הבצרות" לצ'מבלו, לוצ'אנו בריו: „מעגלים" („ראונדס") לצ'מבלו, קאז'ימירז' סרוצקי: „איפיאצירה" לפסנתר, סטרבינסקי: דואו קונצרטי לכינור ופסנתר
22.05 „אשנב" — המועצה הדתית כמרכז רוחני
23.05 „הקונצרט שלי"

רשת ב'

13.05 „בחצי היום"
14.10 „כאן אהוד מנור"
16.06 „משירי המסך הגדול"
17.05 „ממני מני"
18.05 „לאור הזכרונות"
21.05 „אני חדש בארץ"
21.30 „פינת הג'אז" — ג'יימס מודי, נגן הטנור־סכסופון והחליל
22.05 „עד חצות בחיפה"
00.05 „לילה של כוכבים"

גלי צה"ל

06.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
11.05 חמים וטעים
11.55 הטקוס שלי
12.05 יומן הצהרים
14.05 שתים עד ארבע
16.05 מצעד המרגנית
17.05 יומן הערב
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 תכנית הדיון של יום ד' בערב: מן הקצה אל הקצה — רווק מול נשוי
19.05 כרצונכם
20.05 הקונצרט השבועי — האביב בתקופת הבארוק — מיצירות באך, טלמן ואחרים
21.00 תיבת נח
22.05 הלילה — עם יצחק טישלר
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעה קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

יום ה' — 22.8

רשת א'

08.05 „מיגוון אמנים" — עם המלחין והמנצח אלכסנדר טנסמן, הזמרת כריסטה לודביג, הכנר יוזף סיגטי, להקת „פרו־מוסיקה" מניו־יורק, הפסנתרנים ברכה עדן ואלכסנדר תמיר, מקהלת תיאטרון־בולשוי, שלישיית ראסקין, הזמר דיטריך פישר־דיסקאו, הצ'לנית ז'אקלין דו־פרה ונגן־הטרומבון דניס וויק
09.05 „צלילי אופרה" —
10.05 „מנחה מוסיקלית" (שידור שני) — עם חברי התזמורת הסימפונית של רשות־השידור — וראצ'יני: סונטה במי־מינור לכינור ופסנתר, בטהובן: וריאציות לצ'לו ופסנתר על נושא מתוך „חליל הקסם", ברטוק: „קונטרסטים", לכינור, קלרנית ופסנתר
11.15 שידורים לתלמידים ולילדים בחופשה
12.05 „פרקי נגינה" — באך: סויטה, מס' 4 לתזמורת, פרסל: סונטה בפה־מג'ור ל־2 כינורות וקונטינואו, ק.פ.ע. באך: סימפוניה מס' 2 בסי־במול מג'ור, פרוקופייב־ברשאי: „מראות חוליפים"
13.05 „קונצרט צהרים" — רוסיני: הפתיחה „סולם המשי", סן־סנס: קונצ'רטו מס' 5 לפסנתר ולתזמורת, דביוסי: „הים"
14.10 לאם ולילד
15.05 „רדיודע"
15.30 משירת העמים
16.06 „הפסטיבל הישראלי 1974" (סטראו) — סולנית: ביביאנה גולדנטל (סופראן), קריינים: אורנה פורת, מישה אשרוב, דן כנר, גדעון שמר — מיו: „אני מאמין", ליברית: אלי ויזל, בטהובן: סימפוניה מס' 5
18.05 „סיפורדיו" — יומו הראשון של המחנך עזרא במוסד
18.30 „על עבודה ועובדים"
19.25 קלאסי וקל
20.05 „כאן אולפן ו'"
21.00 „צלילים חדשים" — ויטולד לוטוסלבסקי: קונצ'רטו לתזמורת
22.05 מגזין למשפחה
23.05 „מוסיקה כתום היום" — פליכס מנדלסון — דיוקנו של יוצר — (י"ב) האורטוריה „אליהו"

רשת ב'

13.05 „בחצי היום"
14.10 „לי ולך — שיר וברכה"
16.06 „דרכון לזמר" — פזמונים מסביב לעולם
17.05 „רדיו־עשרה"
18.05 „כשהיסמין פורח"
21.05 „אתמולים" — עם המלחין ידידיה אדמון (גורוכוב)
22.05 אסטרוד ג'ילברטו ב„היכל התרבות"
23.05 „ביגינו לבין עצמנו"

גלי צה"ל

06.05 צלילי בוקר
08.05 יומן הבוקר
09.05 ד"ש עם שיר
12.05 יומן הצהרים
13.30 זו קרית זה קרה
14.05 שתים עד ארבע
16.05 גא לצלצל
17.05 יומן הערב
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 מסיבת כתבים צבאיים — עם אל"מ ישעיהו תדמור, מפקד הגדנ"ע
19.05 דרך אגב — עם יורם קניוק
20.05 כרצונכם
21.05 היה אתה השופט
22.05 הלילה — עם יוסף לפיד
00.05 יומן חצות
00.30 ציפורי לילה
02.00 שעת קטנה של נעימות
03.00 פזמונים אל תוך השחר

טלוויזיה לימודית

יום ו' — 16.8	יום א' — 18.8	יום ב' — 19.8	יום ג' — 20.8	יום ד' — 21.8	יום ה' — 22.8
16.00 סיפור — צייד הברווזים	16.00 מלאכת יד עם בתיה עוזיאל — הרצנים	16.00 עודד תאומי וחוה אלברשטיין מספרים ושרים	16.00 מה שאמיר מספר על קלוסטי והאחרים	16.00 בחצר הפלפלים — טעם הברים תמיד הברים	16.00 אנגלית לקראת כיתה ט'
16.15 מה שאמיר מספר על קלוסטי והאחרים	16.20 אנגלית לקראת כיתה ט'	16.18 אנגלית לקראת כיתה ט'	16.13 אנגלית לקראת כיתה ט'	16.20 אנגלית לקראת כיתה ט'	16.19 אנגלית לקראת כיתה ט'
16.28 מגישה עם נעם גרעם — שריף — „צלילים משלימים"	16.37 סרט — עשרת אלפים יום	16.38 אתגר — זמר עברי — תחרות	16.32 כף יוצר עם יוסי שפרן	16.40 פינת הטבע — הזרזירים	16.35 סרט — ללא ידיים
	17.05 שומט — שיעור 28		17.08 צרפתית	17.00 סרט	17.00 שלגושר

טלוויזיה כללית

בשל הסנקציות של עובדי השידור לא קיבלנו בזמן את לוח שידורי הטלוויזיה.

התוכניות תתפרסמנה בעתון היומי.